

FACKEN
inom industrin

Ekonomiska bedömningar

Inför avtalsrörelsen 2010

November 2009

Facken inom industrin (FI) är ett samarbete mellan de sex fackförbund som omfattas av "Samarbetsavtal om industriell utveckling och lönebildning", i dagligt tal kallat Industriavtalet. De sex förbunden är GS - facket för skogs-, trä- och grafisk bransch, Industriefacket Metall, Livsmedelsarbetareförbundet, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet, Sveriges Ingenjörer och Unionen.

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas av Helena Ek på e-postadress helena.ek@fikansli.se eller telefonnummer 08-786 85 13. Rapporten finns också att ladda ner från Facken inom industrins hemsida, www.fackeninomindustrin.se.

Förord

Syftet med rapporten ”Ekonomiska bedömningar – inför avtalsrörelsen 2010” är att ge de förtroendevalda i förbunden i Facken inom industrin ett ekonomiskt underlag inför beslutet om en gemensam avtalspolitisk plattform.

När parterna inom industrin agerar måste de beakta att de har en lönenormerande roll på hela den svenska arbetsmarknaden. Det innebär att förbunden i en avtalssituation måste agera på ett sätt som är långsiktigt hållbart. Samtidigt påverkar det dagsaktuella ekonomiska läget förutsättningarna. Vårt ekonomiska underlag behandlar därför både det dagsaktuella ekonomiska läget och de mer långsiktiga förutsättningarna för lönebildningen.

Rapporten inleds med våra sammanfattande bedömningar av det ekonomiska läget kopplat till avtalsrörelsen 2010. Vi följer sedan samma disposition som i rapporten ”Bästa möjliga – lönebildning och samhällsekonomi”. Den rapport som togs fram av en projektgrupp mellan förbunden vintern 2008/2009 inom ramen för projektet ”Avtal 2010”. Det innebär att vi först gör en genomgång av de för Sverige och svensk industri så viktiga omvärldsförutsättningar. Därefter gör vi i fem kapitel en avstämning av läget i Sverige. De kapitlen behandlar industrins konkurrenskraft, inflationen, sysselsättning och arbetslöshet, löner samt det svenska konjunkturläget. I Bilaga A görs en genomgång av utvecklingen inom industrins olika delbranscher.

Rapporten innehåller en omfattande mängd fakta. Som underlag har vi använt många olika källor. De rapporter vi studerat mest är Industrins ekonomiska råds rapport ”Inför 2010 års avtalsrörelse”, Konjunkturinstitutets rapporter ”Konjunkturläget augusti 2009” och ”Lönebildningsrapport 2009”, LO-ekonomernas rapport ”Löneutrymme i djup lågkonjunktur” samt Unionens rapport ”Konjunkturen 2009-2011”. Men vi har också använt en hel del internationella källor framförallt data och rapporter från OECD, Eurostat, ECB och IMF. Under hösten har vi också deltagit i och själva arrangerat seminarier och möten med olika ekonomer för att tränga djupare i vissa frågeställningar.

De bedömningar vi gör i rapporten står vi själva för som rapportförfattare.

I arbetsgruppen som arbetat fram denna rapport har ingått Tobias Brännemo och Göran Nilsson, Facken inom industrin, Daniel Lind och Jonas Olofsson, Unionen, Torbjörn Dalin, GS och Erica Sjölander, IF Metall. Värdefulla bidrag har även lämnats av Christer Larsson, Pappers, Emma Tjärnback, Unionen samt Erik Adolfsson, Josefine Larsson och Aleksandar Zuza, IF Metall.

*Göran Nilsson
Kanslichef
Facken inom industrin
28 oktober, 2009*

Innehållsförteckning

Sammanfattande bedömningar och slutsatser	7
Löneutrymmet	9
Löneutrymmet på lite längre sikt	12
Åtgärder för ökad tillväxt och trygghet	13
Summering	13
1. Omvärlden - finanskris och lågkonjunktur	15
1.1 Den globala ekonomiska utvecklingen under senare tid	15
1.2 Återhämtning i världsekonomin 2010-2011	16
1.3 Finanskrisens akuta fas är över	18
1.4 I takt med Europa	19
1.5 Sammanfattning	21
2. Industrins konkurrenskraft	22
2.1 Extremt snabb och djup produktionsnedgång	22
2.2 Produktiviteten har utvecklats svagt	27
2.3 Arbetskraftskostnaden ökar i takt med Europa	29
2.4 Växelkursen försvagades under finanskrisen	31
2.5 Företagens lönsamhet och vinster	32
2.6 Industriinvesteringarna har rasat	34
2.7 Både marknadsandelar och marknadstillväxt faller 2009	34
2.8 Bytesförhållandet förbättras	36
2.9 Bytesbalansen fortsatt stora överskott	37
2.10 Sammanfattning	37
3. Inflation	38
3.1 Prisutvecklingen från 1998	38
3.2 Okonventionella åtgärder	41
3.3 Fortsatt förtroende för inflationsmålet	41
3.4 Låg reporänta	41
3.5 Enhetsarbetskostnad	42
3.6 Inflationen under 2010 och 2011	43
3.7 Sammanfattning	43
4. Sysselsättning och arbetslöshet	45
4.1 Sysselsättningens utveckling	45
4.2 Arbetslöshetens utveckling	50
4.3 Sammanfattning	53
5. Löner	54
5.1 Löneökningar enligt målet	54
5.2 Reallönerna fortsätter att öka	55
5.3 Vanligaste löneökningen	56
5.4 Sammanfattning	57
6. Svenskt konjunkturläge och utsikter	58
6.1 Raset i svensk ekonomi har bromsats upp	58
6.2 Exportens och industrins ras förklarar BNP-fallet	59

6.3 Ljusning i industrikonjunkturen, men från en låg nivå	60
6.4 Utsikterna för svensk ekonomi ljusnar 2010-2011	62
6.5 Sammanfattning	64
Bilaga A. Industrins delbranscher	65
A.1 Motorfordon	66
A.2 Stål och metall	68
A.3 Gruvindustrin	69
A.4 Maskin- och metallvaruindustrin	70
A.5 Kemi	72
A.6 Läkemedel	73
A.7 El och optik	74
A.8 Massa- och pappersindustrin	77
A.9 Livsmedels-, dryckes- och tobaksindustrin	78
A.10 Trävaror och möbler	79

Sammanfattande bedömningar och slutsatser

Inriktningen på den ekonomiska politiken genomgick stora förändringar under 1980- och 1990-talet. Internationalisering och avreglering av finansmarknaderna, låginflationspolitik och olika krav på balans i de offentliga finanserna gav ett nytt makroekonomiskt ramverk. Erfarenheterna av dessa förändringar har i många avseenden varit goda.

IT-boomen kring millenniumskiftet och den därpå efterföljande nedgången i tillväxten blev inte så djup. Konjunkturedgången möttes med en expansiv penningpolitik. Det blev en injektion som bidrog till att återföra ekonomierna till en högre tillväxtbana. Den ekonomiska utvecklingen var långt ifrån problemfri, men i kombination med den goda industrileda konjunkturen under en stor del av 2000-talet, spred sig allt mer en föreställning om att världsekonomin fungerade allt bättre.

Den globala finanskrisen hösten 2008 punkterade den världsbilden. Finanskrisen visar att vi lever i en värld med ett sårbart ekonomiskt system. Utan massiva ekonomiska stimulansåtgärder från länders regeringar och riksbanksledningar skulle världens finansiella system ha kollapsat. Krisen har blivit en renässans för keynesianism och krav på politisk intervention för att hålla efterfrågan uppe.

Världens ledare kom ihåg läxan från 1930-talet. Framöver återstår uppgiften att under de närmaste åren avveckla de massiva ekonomisk-politiska åtgärderna på ett klokt sätt. Det som i ekonomdebatten kallas "exitpolitik". Här finns tyvärr inga lärdomar att hämta från tidigare. Det internationella finansiella systemet måste dessutom förändras i grunden, för att förhindra att liknande situationer, som den under hösten 2008, uppstår igen.

Finanskrisen och den djupa lågkonjunkturen innebär nya förutsättningar för parterna på svensk arbetsmarknad. Den ekonomiska situation arbetsmarknadens parter har att utgå från idag är radikalt annorlunda än situationen för drygt ett år sedan. Då hade parterna att ta ställning till om det tredje och sista avtalsåret i uppgörelsen från 2007 skulle sägas upp. I de fackliga leden handlade diskussionerna mest om den höga inflationen som hotade reallönerna samtidigt som det fanns tydliga tecken på att konjunkturen var på väg ner.

Utgångsläget idag är helt annorlunda. Världen har gått igenom en finansiell kris som saknar motsvarighet efter andra världskriget. Krisen är fortfarande inte över, men förhållandena på de finansiella marknaderna håller på att normaliseras. Oron för inflation har förbytts i en oro för deflation. Den globala finanskrisen har fått allvarliga effekter på den reala ekonomin och världens löntagare. Utan en finanskris skulle förmodligen 2009 ha blivit ett lågkonjunkturår. Det innebär att tillväxten skulle ha varit lägre än den trendmässiga. Finanskrisen har fördjupat lågkonjunkturen och lett till att 2009 kommer att bli det första året efter andra världskriget som uppvisar en negativ tillväxt i världsekonomin som helhet. Industrin är särskilt hårt drabbad både i Sverige och i vår omvärld.

Vad har då dessa ekonomiska förutsättningar för betydelse för lönebildningen och avtalsrörelsen 2010 i Sverige?

Lönebildningens roll

Lönebildningen har inte orsakat krisen och kan inte heller lösa den. För att den svenska ekonomin och världsekonomin åter ska hamna på en positiv bana med ökad tillväxt krävs andra åtgärder. Andra åtgärder, som att skapa ett säkert och effektivt internationellt finansiellt system och att förhindra att protektionistiska strömningar får fäste, är betydligt mer avgörande. Det är åtgärder som krävs för att skapa varaktigt goda förutsättningar för ökad tillväxt, ökad export, lägre arbetslöshet och reala löneökningar. Arbetsmarknadsparternas uppgift är i dagsläget att agera på ett sätt som gör att lönebildningen inte spårar ur och att det därmed skapas ytterligare problem.

När Sverige senast befann sig i en omfattande ekonomisk kris, under första hälften av 1990-talet, behövdes en anpassning av lönebildningen till de nya ekonomisk-politiska förutsättningarna. Parterna på svensk arbetsmarknad hade då helt olika idéer om hur den anpassningen skulle se ut. Det tog tiden fram till 1997 innan parterna inom industrin kunde bli överens om en ny ordning, Industriavtalet. Därefter har en ny lönebildningsmodell etablerats.

Situationen idag är i det avseendet väldigt annorlunda än den var i inledningen av 1990-talet. Idag finns på svensk arbetsmarknad en lönebildningsmodell som visat sig fungera. Parternas uppgift är att agera på ett sätt som förhindrar att den modellen bryter samman. Det finns en risk för att parterna, trängda av krisen, drar åt helt olika håll. Därmed kan alla de kompromisser som låg bakom Industriavtalet och den lönebildningsmodell som då skapades ta allvarlig skada. Utmaningen för parterna är i dag att hålla fast vid dagens lönebildningsmodell, anpassa en uppgörelse till de ekonomiska förhållanden som råder och att förhindra att parterna går åt var sitt håll och skapar ett nytt kaos.

Lönenormering och flexibilitet

Arbetsgivare har vid flera tillfällen inför 2010 års avtalsrörelse gett uttryck för uppfattningen att löneökningarna borde anpassas till de olika förutsättningar som råder i olika företag, branscher och sektorer. Ibland uttrycks det som att det inte ska finnas en lönenorm utan många olika lönenormer, det behövs en ökad flexibilitet. Det är ingen ny tanke, men inför avtalsrörelsen 2010 har den fått ny aktualitet, bland annat utifrån argumentet att vissa branscher och företag går så dåligt att det inte finns något utrymme för löneökningar. Arbetsgivarna hävdar att löneökningarna måste anpassas till respektive bransch och företags aktuella betalningsförmåga.

Det bärande argumentet för en lönenormering är att det är den ordning som ger det bästa samhällsekonomiska utfallet och därmed är det bästa för alla. Varje annan ordning tenderar till att bli en ordning där det först träffade avtalet blir ett golv och avtalen därefter blir högre. De finns en tendens till att det är parterna i den bransch som för tillfället går bra som först träffar avtal. De grupper som, när avtalsrörelsen är klar, kan konstatera att de fick minst vill sedan kompensera sig för det i nästa avtalsrörelse. Ingen av parterna tar hänsyn till helheten.

Våra erfarenheter talar starkt emot att parterna på svensk arbetsmarknad nu skulle överge rådande ordning. En ordning med bransch och/eller företagsvisa förhandlingar utan någon nationell lönenorm där alla parter bara tänker på sig skulle vara ett mycket vanskligt experiment. Parternas bästa bidrag, för att förhindra att lönebildningen spårar ur, är att hålla fast vid den modell för lönenormering som idag är etablerad på svensk arbetsmarknad.

En del arbetsgivare kan hålla med om delar av ovanstående resonemang. De kan säga att de inte önskar förändra formerna för lönenormering för all framtid men att de just nu, i denna svåra tid, kan behövas en förändring. Vår uppfattning är att dagens situation talar emot ett sådant experiment. De finanspolitiska stimulansåtgärderna och den mycket expansiva penningpolitiken påverkar skilda verksamheter i Sverige i olika omfattning. De ekonomiska förhållandena i olika företag och branscher beror idag till en betydande del på extraordinära insatser från regering och riksbank. Det ska självklart inte få ha betydelse för löneökningarnas storlek i olika branscher och företag.

Uppgiften att "sätta märket"

Det har i Sverige under lång tid funnits en samsyn om att den internationellt konkurrensutsatta sektorn ska vara lönenormerande. Efter Industriavtalets tillkomst 1997 har detta också varit praktisk politik. De avtal som träffats inom industrin har haft en normerande verkan på hela den svenska arbetsmarknaden. Det främsta argumentet för denna ordning är att de ekonomiska förhållandena inom den internationellt konkurrensutsatta sektorn skiljer sig jämfört med förutsättningarna på andra delar av arbetsmarknaden. Det gör att parterna inom denna sektor bör ha en särställning.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är en avgörande skillnad att parterna inom den internationellt konkurrensutsatta sektorn, när de bestämmer nya löner och allmänna anställningsvillkor, måste ta hänsyn till hur de nya villkoren stämmer överens med dessa verksamheters internationella konkurrenskraft. Därtill har de, liksom parterna på andra delar av arbetsmarknaden, att ta hänsyn till riksbankens inflationsmål och lönebildningens inverkan på sysselsättningen. För att parterna inom industrin även i fortsättningen ska ha övriga parter acceptans att träffa de första avtalen och därmed sätta det så kallade "märket" är det nödvändigt att de tar dessa breda samhällsekonomiska hänsyn.

Löneutrymmet

I takt med Europa

Facken inom industrin använder begreppet "I takt med Europa"¹ som ett riktmärke när vi försöker ringa in löneutrymmet. Som vi visar i denna rapport har ökningen av löner och arbetskraftskostnader i Sverige under Industriavtalsperioden i stort sett följt utvecklingen i våra viktigaste konkurrentländer i Europa.

Utveckling 2007-2009

När vi inför avtalsrörelsen 2007 gjorde en avstämning av läget i Sverige jämfört med Europa blev vår slutsats att läget i Sveriges då var bättre än i Europa i genomsnitt och att vi därför kunde öka lönerna lite mer än vad riktmärket "I takt med Europa" visade. Vårt mål inför avtalsrörelsen 2007 var att höja löneökningstakten till runt fyra procent per år.

Avtalsuppgörelserna inom industrin hamnade på runt 3,2 procent per år och därtill kom villkorsförbättringar på omkring 0,2 procent. Lönestatistiken för de båda åren 2007 och 2008 visar på ett utfall, när löneökningarna mätts upp i efterhand, på 4,1 procent per år i Sverige (4,0 procent om man mäter arbetskraftskostnad). För de två första åren blev

¹ För en mer utförlig beskrivning av begrepp och tillvägagångssätt hänvisar vi till skriften "Bästa möjliga – lönebildning och samhällsekonomi" utgiven av Facken inom industrin, februari 2009.

således måluppfyllelsen god. Gör man motsvarande mätning för europeisk industri blir ökningen 3,6 procent per år (3,4 procent om man mäter arbetskraftskostnad)².

Hur utfallet kommer att bli för 2009 är mer svårbedömt. Tillgänglig statistik för första halvåret 2009 visar att arbetskraftskostnaderna per timme nu stiger snabbare i europeisk industri än under 2008, däremot ökar lön per anställd långsammare. Det är arbetskrafts- och lönekostnaden per timme vi är intresserade av och det brukar skilja mellan dessa mått men skillnaden är denna gång större än vanligt. Det lär bero på att statistiken påverkas av de olika permitteringslöneöverenskommelser som nu tillämpas i stor omfattning i vissa länder i Europa. Även utfallet för löne- och arbetskraftskostnadsutvecklingen inom svensk industri är mycket osäkert för 2009.

Vår bedömning är att arbetskraftskostnaderna inom svensk industri kommer att öka med ungefär 3,5 procent per år under perioden 2007-2009. Motsvarande siffra för Europa bedömer vi bli strax under 3,5 procent. Skillnaderna är marginella.

Vad ger riktmärket "I takt med Europa" för vägledning för 2010?

Det finns en del prognoser för löne- och arbetskraftskostnadsutvecklingen i Europa för 2010 men det är tveksamt hur tillförlitliga de är. Många avtal är ännu inte träffade. Det går att argumentera för ganska olika tal. Ett rimligt angreppssätt är att utgå från den trendmässiga ökningen. För perioden 1998-2008 ökade arbetskraftskostnaderna inom industrin i Europa med 3,5 procent per år i genomsnitt (lön = 3,4 procent). Löner och arbetskraftskostnader har svängt runt detta genomsnitt inom ett spann på cirka plus/minus 0,8 procentenheter. Rimligen kommer det att visa sig att ökningen för 2010, den dag den kan mätas upp, ligger i underkanten av detta spann.

Avstämning Sverige

Den fråga vi ställer är; Vilken löneökningstakt svarar bäst mot målet ökad reallön givet de restriktioner som finns i form av inflationsmål, internationell konkurrenskraft och en önskvärd sysselsättningsutveckling?

Inflationen

Risken för att löneökningarna under 2010 skulle leda till för högt inflationstryck, och därmed komma i konflikt med inflationsmålet, är små. Risken är snarare, åtminstone om man följer arbetsgivarnas linje, att lönekostnaderna blir så låga att det blir svårt för Riksbanken att nå upp till inflationsmålet. Det kan i sin tur innebära att Riksbanken får svårt att hålla inflationsförväntningarna uppe runt två procent. Det leder i sin tur till höjd realränta, minskad efterfrågan och ökad arbetslöshet.

Det är lite av upp och nedvända världen kan många tycka. Resonemanget brukar ju vara det omvända. Inte minst många arbetsgivare har svårt för att ta till sig detta argument. Det är också första gången efter det att låginflationspolitiken infördes i Sverige som parterna ställs inför denna situation. Det är i dagsläget mycket viktigt att parterna på arbetsmarknaden agerar som om Riksbanken når sitt mål. Det är ett avgörande bidrag från parternas sida om de vill bidra till en återgång till mer normala förhållande och samhällsekonomisk balans.

² Källa för Europa är Eurostats, Labour Cost Index, för Sverige AKI och Konjunkturlönestatistiken.

Om parterna istället skulle börja föra en politik där de försöker anpassa lönekraven till tillfälliga svängningar i konsumentpriserna inför de ett mycket destabiliserande element i lönebildningen. Lika viktigt som det var att hösten 2008 inte säga upp avtalet och kräva högre löneökningar på grund av den högre inflationen, lika viktigt är det nu att parterna lutar på Riksbankens intensioner att upprätthålla inflationsmålet.

Internationell konkurrenskraft

I rapporten går vi igenom ett stort antal indikatorer på svensk industris internationella konkurrenskraft. Den bedömning vi gör är att svensk industri inte tappat i konkurrenskraft de senaste åren. Problemet för svensk industri är inte att arbetskraftskostnaderna i Sverige ökat mer än i omvärlden. Problemet är det dramatiska efterfrågebortfallet som finanskrisen förorsakat.

Relativt andra länders industrier, och med hänsyn tagen till den svenska industris struktur, har svensk industri inte klarat sig sämre än andra länder. Det finns skillnader mellan olika branscher. I vissa branscher har den låga kronkursen uppenbart gynnat svensk industri. De är emellertid vår uppfattning att tillfälliga svängningar i växelkursen och de effekter det får på konkurrenskraften inte bör påverka bedömningen av löneutrymmet. Det är också möjligt att svensk industri tagit mer av den anpassning som krisen och en strukturomvandling kommer att leda till än vad industrier i viktiga konkurrensländer gjort. Det finns i vart fall idag inga skäl till att argumentera för lägre löneökningar på grund av en försvagad internationell konkurrenskraft.

Sysselsättningen

Sysselsättningsfallet och den ökade arbetslösheten kommer att vara ett av de absolut viktigaste samhällspolitiska problemen under de närmaste åren. Parternas bidrag till arbetet med att återföra ekonomin till mer normala förhållande är dels att förhindra alltför låga eller alltför höga löneökningar och dels att medverka till att skapa en ekonomi med hög förnyelse- och omställningsförmåga. Att få de finansiella marknaderna att fungera och att få efterfrågan i omvärlden att öka, vilka är de väsentliga åtgärderna för få fart på ekonomin, kan lönebildningen inte göra mycket åt.

Argumentet emot alltför låga löneökningar har vi redan behandlat ovan under avsnittet "Inflationen". Löneökningarna kan också bli alltför höga. Det kan slå mot jobben både genom att företag slås ut och genom att Riksbanken tvingas föra en stramare penningpolitik än de annars planerat. Skulle exempelvis de fackliga organisationerna agera och kräva avtal i nivå med avtalskraven 2007 skulle det säkert uppfattas som att fackföreningsrörelsen inte tar någon hänsyn till det försämrade läget på svensk arbetsmarknad. Det skulle också påverka förväntningar om hur facken agerar längre fram och därmed ha en negativ inverkan på sysselsättningsutvecklingen under ett antal år framöver.

Sammanfattning

Vår avstämning av läget i Sverige ger ungefär samma resultat som tumregeln "I takt med Europa". Sverige har drabbats ungefär som genomsnittet. Om man tar hänsyn till restriktionerna i form av inflationsmål och sysselsättning blir bedömningen inte annorlunda.

Sammanfattningsvis är vår bedömning av löneutrymmet följande. Det finns ett, om än begränsat utrymme för reallöneökningar även 2010. Det innebär att löneökningstakten

bör överstiga Riksbankens inflationsmål men vara lägre än vad den varit i genomsnitt under Industriavtalsperioden.

Löneutrymmet på lite längre sikt

Det finns flera frågetecken kring den ekonomiska utvecklingen på några års sikt. Det gör att bedömningar av löneutrymmet på sikt blir extra osäkert.

Konsensusbedömningarna av den ekonomiska utvecklingen pekar på en fortsatt återhämtning och ökad tillväxt i världen och i Sverige. Bedömningarna går isär om hur snabbt ekonomierna växer och hur lång tid det tar för finanskrisens effekter att ”läka ut”. För svensk del pekar Konjunkturinstitutets bedömning på en relativt snabb återhämtning av vinstnivåer men en trög utveckling avseende arbetsmarknaden.

En osäkerhet som denna gång är större än vanligt är hur omfattande den strukturomvandling kommer att bli som följer i finanskrisen spår. Det dramatiska fallet i industriproduktionen saknar motsvarighet efter andra världskriget. Frågan är hur väl den potentiella svenska industriproduktionen svarar mot den efterfrågan som växer fram efter krisen. Ett scenario är att den befintliga potentiella produktionen svarar väl mot den nya efterfrågan. Om man ser den likviditetskris som följde i spåren av finanskrisen ungefär som ett strömavbrott kommer efterfrågan efter krisen att se ut ungefär som den innan.

Ett annat scenario är att finanskrisen medför ett större efterfrågeskift. Då kan omställningen ta längre tid och utgången blir mer oviss. När människor och kapital slås ut, blir den omedelbara effekten att de värden vi har att dela på blir mindre. Dessutom måste mer resurser under en tid gå till att bygga upp nytt kapital och anställda måste finna nya arbeten. Det minskar på kort sikt löneutrymmet men på lite längre sikt kan löneutrymmet bli större. Det förutsätter att de nya verksamheter som växer fram har ett högre förädlingsvärde än de som slogs ut och att de har förutsättningar att fortsätta expandera.

Under de 15 åren som föregick finanskrisen hade svensk industri en stark utveckling. Industrin har stått för en stor andel av tillväxten och produktivitetstillväxten i Sverige. Det har gett högre reallöner, resurser till välfärden och en ökning av de samlade forskningsresurserna. Det är möjligt att det går att upprepa denna period men det är inte självklart.

Det finns mycket lediga resurser i svensk ekonomi idag. Det gör att den potentiella tillväxten är hög. Även produktiviteten kommer att öka. Det som är osäkert är med hur mycket. Många gör bedömningen att produktivitetstillväxten trendmässigt kommer att ligga på en lägre nivå under åren framöver. Vi känner oss inte övertygande om det. Till en del beror detta också på hur duktiga vi själva är på anpassning, kompetensutveckling och förnyelse av svensk industri.

Till osäkerheterna hör också riskerna för nya bakslag på finansmarknaderna och en oklarhet kring vilka effekterna blir av de justeringar av de globala obalanserna mellan främst USA och Kina som alla anser måste komma. Det många och stora osäkerheterna talar för att det kan bli ovanligt svårt att bli överens om ett längre avtal.

Åtgärder för ökad tillväxt och trygghet

Den första och viktigaste uppgiften för ökad tillväxt är att skapa ett säkert och effektivt internationellt finansiellt system. Finanskrisens effekter på sysselsättning och produktion är oacceptabla. Regelsystemen måste skärpas upp och det internationella samarbetet öka. Världen behöver ett nytt finansiellt system som understödjer värdeskapande produktion och sysselsättning. Den andra uppgiften är att förhindra olika former av protektionistiska åtgärder i finanskrisens spår och att istället se till att världen tar rejäla kliv framåt mot ökad frihandel. Om detta borde arbetsmarknadens parter kunna vara överens. Men ansvaret för besluten ligger på politikernas bord.

Vilka är de lärdomar som arbetsmarknadens parter bör dra av finanskrisen?

Sveriges växande omvärldsberoende och de snabba kasten i världsekonomin ökar risken för obehagliga överraskningar. Det är uppenbart att vi inte var tillräckligt väl rustade för den situation vi hamnade i. Kraften och snabbheten i krisen överraskade alla. Den naturliga reaktionen på detta är att vi nu skaffar oss bättre försäkringar för att förhindra att vi hamnar i samma situation igen. Inkomstskyddet och utbildningsmöjligheter vid plötsliga verksamhetsförändringar måste förbättras. Det är en viktig lärdom. Tryggheten och stödet för förnyelse och omställning måste förstärkas, inte urholkas. Det är vår slutsats.

Ansvaret för att lösa dessa frågor faller till stor del på det politiska systemet. Samtidigt kan parterna på arbetsmarknaden bidra genom avtal som kompletterar de generella trygghetssystemen och de offentliga utbildningssatsningarna. Parterna inom den internationellt konkurrensutsatta sektorn borde ha ett särskilt intresse för att hitta sådana lösningar. Det är viktigt för de anställdas trygghet, men också för företagets möjligheter att utvecklas och Sveriges internationella konkurrenskraft.

En viktig del kan vara bättre och nya kollektiva försäkringar. Det minskar företagets likviditetspåfrestningar i krislägen. Vi vet att alla jobb inte kan garanteras, men alla ska veta att om jobbet försvinner finns en ny chans. Det krävs bättre stöd i krislägen när neddragningar och omorganisationer står för dörren, men det räcker inte med brandkårsutryckningar. De fortlöpande satsningarna på utbildning och kompetensutveckling måste också prioriteras upp. Våra avtal måste ge ett bättre stöd för det. Att medarbetare sägs upp med hänvisning till bristande kompetens är ett nederlag som borde kunna förhindras.

Summering

Parterna på svensk arbetsmarknad bör hålla fast vid den modell för lönebildning och lönenormering som vuxit fram efter Industriavtalets tillkomst. Det innebär att parterna inom industrin bör träffa de första normerande avtalen baserade på breda samhällsekonomiska hänsyn.

För perioden 1998-2008 ökade arbetskraftskostnaderna i Europa med 3,5 procent per år. Den årliga ökningen har svängt runt detta genomsnitt inom ett spann på plus/minus en knapp procent. Vår bedömning är att ökningen för 2010, den dag den kan mätas upp, kommer att ligga i underkanten av detta spann.

Vi finner, efter en avstämning av läget i Sverige, inga starka skäl för att göra en annan bedömning av löneutrymmet i Sverige än det som ges av tumregeln ”I takt med Europa”. Vi har då beaktat svensk industris konkurrenskraft, inflationsmålet och läget på den

svenska arbetsmarknaden. Vår bedömning av löneutrymmet är att det finns ett, om än begränsat, utrymme för reallöneökningar även 2010. Det innebär att löneökningarna bör överstiga Riksbankens inflationsmål men vara lägre än vad de varit i genomsnitt under Industriavtalsperioden.

Osäkerheterna kring den ekonomiska utvecklingen på lite längre sikt är ovanligt stora. Det innebär att riskerna ökat för att parterna träffar ”fel”, d.v.s. kommer överens om ett avtal som inte stämmer med de samhällsekonomiska förutsättningarna, om de tecknar ett långt avtal. Parterna kan öka det reala utrymmet på sikt genom att komma överens om åtgärder som förstärker de anställdas och företagens förnyelse- och omställningsförmåga.

1. Omvärlden - finanskris och lågkonjunktur

Svensk ekonomi är beroende av utvecklingen i omvärlden. Hög tillväxt i omvärlden ökar efterfrågan på svenska produkter. En ökad global tillväxt drar med sig svensk ekonomi. På motsvarande sätt har vi det senaste året fått erfara hur sårbar svensk ekonomi är när tillväxten i omvärlden faller och en global ekonomisk kris briserar.

I detta kapitel kommer vi att gå igenom den ekonomiska utvecklingen i omvärlden under senare tid och redovisa utsikterna för kommande år med utgångspunkt i Konjunkturinstitutets senaste bedömning³, kompletterat med andra senare bedömningar. Vi kommer också att titta på hur arbetskraftskostnader och löner utvecklas i våra konkurrentländer. En viktig utgångspunkt när vi ska bedöma löneutrymmet framöver är ”I takt med Europa”.

1.1 Den globala ekonomiska utvecklingen under senare tid

2007 var ett år med hög global tillväxt. Globaliseringen drev på en fortsatt ökning av världshandeln och den starka efterfrågan på råvaror drev under framförallt 2008 upp inflationen. Finansorn och problemen på bostadsmarknaden som pågick i USA fanns i bakgrunden men lyftes sällan in som det stora hotet mot den goda globala ekonomiska utvecklingen. En lågkonjunktur i USA bedömdes inte få särskilt stora spridningseffekter.

Sommaren 2008 kunde man se att en avmattning ändå hade fått fäste i den globala ekonomin och höll på att sprida sig. Avmattningen hade också börjat göra avtryck i den svenska industrikonjunkturen. Men det var som ett resultat av den akuta internationella finanskrisen som det senaste årets utveckling i världsekonomin blev mer dramatisk än vad vi tidigare upplevt.

Utvecklingen av den globala handeln det senaste året kan i det närmaste liknas vid en kollaps. Raset berodde både på bristen på krediter och på likviditet som blev akut när finanskrisen härjade som värst och ett tvärt avbrott i efterfrågan. Importefterfrågan i länder som i ett normalt läge handlar mycket med omvärlden föll dramatiskt. Fallet i BNP är särskilt stort i länder som drabbats hårt av finanskrisen (USA, Storbritannien, Spanien och Baltikum) och i länder som har ett stort beroende av utrikeshandel (Sverige, Tyskland och Finland).

Idag kan man se en tydlig inbromsning av den tidigare snabbt fallande utvecklingen och också tecken på att en återhämtning, från låga nivåer, har inletts. Många drar slutsatsen att botten på konjunkturen är nådd.

BNP var oförändrad inom OECD-området under andra kvartalet 2009 jämfört med det första. Japan, Tyskland och Frankrike hade positiv BNP-utveckling under samma period. Världsekonomin i sin helhet utvecklas ytterligare lite mer positivt som en följd av att stora tillväxtländer som Kina och Indien tuffar på. USA och Storbritannien som ofta brukar vara draglok i den globala konjunkturutvecklingen verkar däremot inte kunna axla den rollen denna gång.

³ Konjunkturläget augusti 2009

Det är inte bara den reala ekonomin som börjat visa tecken på återhämtning utan även de finansiella förhållandena har förbättrats globalt, kanske snabbare än vad man väntade sig när man stod mitt uppe i krisen. Början till en återhämtning är kanske lättast att se på aktie- och råvarumarknaderna. De flesta aktiebörser i världen ligger på stora plus hittills i år. Detsamma gäller för utvecklingen på många råvarupriser som stigit snabbt under de senaste månaderna. Men samtidigt kvarstår mycket av de globala obalanserna mellan världens stora länder där USA länge haft stora underskott i sitt utbyte med omvärlden medan länder som Tyskland och framförallt Kina har stora bytesbalansöverskott.

Det förbättrade läget hänger samman med de massiva ekonomisk-politiska stimulansåtgärder som satts in i de flesta länder. Det handlar om krisåtgärder för att stabilisera finansmarknaderna, penningpolitisk stimulans såväl som finanspolitiska åtgärder. Totalt beräknas stödet uppgå till mellan 5-10 procent av global BNP.

Den låga räntenivån har gett hushållen möjlighet att hålla uppe sin konsumtion. Inhemsk efterfrågan är alltså viktigt för utvecklingen i detta skede. Samtidigt som världshandelns utveckling hittills har varit svag. En vändning uppåt i Tysklands utrikeshandel ses som tecken på att uppgång är på gång även av utrikeshandeln. Världshandeln väntas ändå minska kraftigt 2009, då världens länders import minskar med 12 procent. Den globala handelsvolymen har de senaste månaderna stabiliserats på en nivå som motsvarar den i början av 2006.

1.2 Återhämtning i världsekonomin 2010-2011

Eftersom den globala lågkonjunkturen är så djup kommer det att ta tid innan återhämtningen till nivåerna före krisen slutförts. Det förväntas en successiv förstärkning och 2011 kan tillväxttakten globalt vara tillbaka på det historiska genomsnittet.

En gradvis uppgång av BNP i världsekonomin under hösten 2009 och 2010 drivs på av den expansiva ekonomiska politiken. De flesta länder har till följd av omfattande räntesänkningar en mycket låg räntenivå och genomför stora finanspolitiska insatser som verkar även under 2010, vilket kan hindra ytterligare ras och driva på återhämtningen i världsekonomin.

Den fortsatta korrigeringen av företagens och hushållen balansräkningar håller tillbaka tillväxttakten i efterfrågan. Hushållen ökar sitt sparande, dels för att minska sina skulder och dels som en följd av den allmänna osäkerheten om den framtida utvecklingen. På motsvarande sätt agerar företagen vilket medför att de prioriterar att minska sin skuldsättning och är försiktiga med nya investeringar. Till viss del är det en sund reaktion på att de tidigare haft en för hög skuldsättningsgrad, men det bromsar också den ekonomiska återhämtningen.

De inhemska ekonomierna stimuleras av den expansiva ekonomiska politiken men efterhand förväntas efterfrågan på import börja öka igen och därmed kommer också den globala utrikeshandeln kunna ta fart igen.

Tabell 1.1 BNP-andelar och BNP utveckling i världen och viktiga länder

	Andel av världs- BNP 2008	2007	2008	2009	2010	2011
Världen	100	5,2	3,0	-1,2	2,8	4,1
OECD	59	2,7	0,6	-3,7	1,2	2,6
Kina	11	13,0	9,1	7,8	8,5	8,8
Indien	5	9,4	7,3	6,0	7,0	7,2
Japan	6	2,3	-0,7	-6,3	1,3	1,9
USA	21	2,1	0,4	-2,8	1,7	2,7
Euroområdet	16	2,7	0,6	-4,2	0,5	2,1
Tyskland	4	2,6	1,0	-5,3	1,1	2,0
Storbritannien	3	2,6	0,7	-4,7	0,9	1,7
Finland		4,1	0,7	-5,6	0,6	2,8
Norge		3,2	2,1	-1,5	1,0	2,3
Danmark		1,6	-1,2	-3,8	0,4	1,1
Sverige		2,6	-0,2	-5,0	1,5	2,9

Källa: Konjunkturinstitutet och IMF

Men det finns en risk att återhämtningen kan komma av sig efter den begynnande uppgången i höst. Om stabiliseringen av världsekonomin drivs av tillfälligt beslutade åtgärder blir en viktig aspekt framöver hur länge de ekonomisk-politiska stimulanserna kommer att ligga kvar. Så småningom kommer de stora finanspolitiska stimulanserna att dras tillbaka för att inte budgetunderskott och skulder ska bli ohållbart stora. Även penningpolitiken kommer att stramas åt då inflationen börjar stiga. Frågan är när det blir lämpligt att detta sker – det får inte bli för tidigt så att återhämtningen avbryts men inte heller så långt fram i tiden att nya obalanser hinner skapas.

Man kan heller inte utesluta att nya förluster i det finansiella systemet uppdagas. Samtidigt finns möjligheten att vi efter ett globalt ras kan få en snabbare och kraftigare uppgång om bara förtroendet kommer tillbaka. Ledig produktionskapacitet finns som snabbt kan tas i bruk om efterfrågan kommer.

Effekterna av den globala krisen på produktion och sysselsättning kommer utan tvekan att vara kännbara under lång tid framöver.

USA får en trög återhämtning

USA som ofta brukar leda den globala konjunkturutvecklingen verkar inte kunna göra detta i denna uppgång. Konjunkturedgången blir både den längsta och den djupaste i USA sedan andra världskriget.

Trots de stora förmögenhetsförlusterna och den snabbt ökade arbetslösheten finns det tecken på en förbättrad utveckling både på finansmarknaderna och i efterfrågan. En låg ränta och finanspolitiska stimulanser bidrar till uppgången men fortsatt justering av obalanser i ekonomin leder till en trög återhämtning. Utvecklingen på bostadsmarknaden har dock stabiliserats. Hushållens sparande behöver justeras ytterligare för att nå en mer långsiktigt hållbar nivå, men under tiden som sparandet ökar hålls konsumtionen tillbaka.

Europa går i olika takt

De i normala fall stora handels- och kapitalflödena inom Europa stannade nästan helt upp när finanskrisen härjade som värst, vilket bidrog till det stora raset i ländernas tillväxt. De länder som drabbats hårdare av finanskrisen – Storbritannien, Spanien, Irland - har fortfarande en trög utveckling medan det i andra länder under sommaren etablerats en stigande optimism. Exempelvis har utvecklingen i Tyskland stabiliserats. De ekonomisk-politiska stimulanspaketerna har hjälpt till, inte minst har den tyska skrotningspremi- en fått stor effekt på nybilsförsäljningen. Tillväxten i Euroområdet väntas dock inte få någon fart förrän 2011.

Samtidigt fortsätter problemen för flera länder i Östeuropa där många länder drabbats mycket hårt av den internationella kreditkrisen till följd av stora lån i utländsk valuta. De baltiska länderna upplever den djupaste konjunkturedgången av de europeiska länderna och fortsätter att vara under hård press även åren framöver.

Asien nytt draglok för världsekonomin

Återhämtningen i Asien tog fart redan andra kvartalet i år. Återhämtningen baseras på stora finanspolitiska stimulanser och att det utländska kapitalet så smått börjat hitta tillbaka. I Kina påverkar den globala krisen BNP-utvecklingen i mindre utsträckning, vilket i deras fall beror på enorma statliga stimulanser (på cirka 14 procent av BNP 2009-10) som hållit uppe investeringsnivån och tillväxttakten. Även Indien och Japan har en bättre utveckling av ekonomin.

Den starka utvecklingen i Kina medför att importen också ökar vilket ger positiva effekter på andra asiatiska länder som exporterar mycket till Kina. En ökad inhemsk efterfrågan i Kina kan bli en motor för Asien och även driva på exportefterfrågan i Europa och USA. En starkare tillväxt i Asien relativt omvärlden skyndar på trenden mot att Asien får en allt större tyngd i världsekonomin.

1.3 Finanskrisens akuta fas är över

En normalisering av de globala finansiella marknaderna har skett under sommaren. Vi kan konstatera att de massiva åtgärder som sattes in tycks fungera och riskpremierna har fallit tillbaka. Bank- och finanssektorn har räddats. De lite ljusare konjunkturutsikterna har fått investerare att återvända till finansmarknaderna och vi har sett att aktiebörsen återhämtar sig. Men banksektorn har fortfarande ett ansträngt läge. Fortfarande är det finansiella systemet beroende av statliga interventioner. En omvärdering av risk håller också uppe riskpremierna på en högre nivå än före krisen. Nya stora förluster i det finansiella systemet kan inte uteslutas.

Utan massiva insatser från regeringar och myndigheters sida hade det internationella finansiella systemet kollapsat. Den skada som finanskrisen lämnat på näringslivet och industriföretagen i världen är dock inte reparerad. Framöver kan den globala kreditmarknaden fungera utan att bromsa konjunkturen men kommer inte att kunna stimulera tillväxten på samma sätt som före krisen.

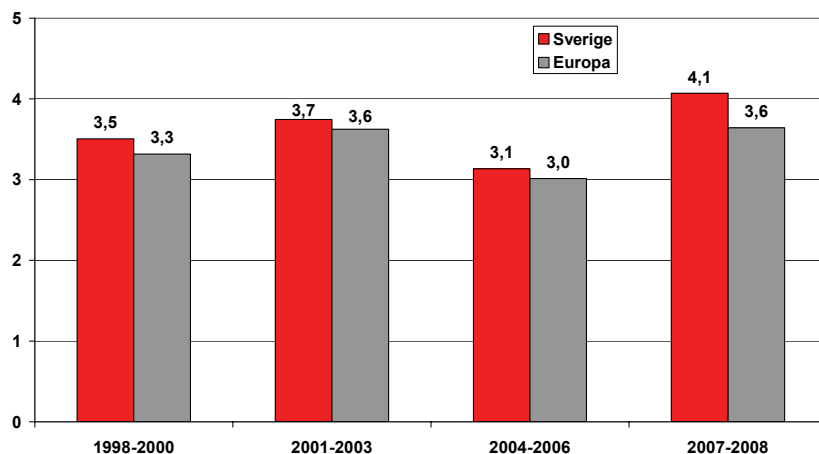
Diskussioner pågår om hur det internationella finansiella systemet ska reformeras för att inte kunna hamna i lika stor akut kris igen. Regleringar av delmarknader, högre kapital-

täckningskrav för banker och tydligare tillsyn är reformer som väntas för att begränsa riskerna för nya bubblor.⁴

1.4 I takt med Europa

En viktig utgångspunkt för Facken inom industrin är utvecklingen i våra viktigaste konkurrentländer. I takt med Europa är ett inarbetat begrepp. Om övriga förutsättningar, såsom priser och produktivitet, utvecklas på ett likartat sätt bör även löneökningstakten i Sverige vara i nivå med den i vår omvärld.

Diagram 1.1 Löneökningar i Sverige och Europa⁵, tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat och Konjunkturinstitutet

Under alla avtalsperioder sedan Industriavtalets tillkomst har lönerna i Sverige ökat ungefär lika mycket som i genomsnittet för Europa. I 2007 års avtalsrörelse tecknades avtal som låg något över det förväntade europasnittet men det var även en tid då den ekonomiska utvecklingen i Sverige var bättre än i många andra europeiska länder. Under 2007-2008 har den genomsnittliga löneökningen inom industrin i Sverige varit 4,1 procent per år. För Europa har den genomsnittliga löneökningen varit 3,6 procent per år.

När det gäller utvecklingen i Europa under 2009 är bilden både oviss och splittrad. Den europeiska statistiken publiceras med större eftersläpning än den för Sverige. Eurostat redovisar kvartalsvisa uppdateringar av sitt Labour Cost Index. Hittills finns uppgifter för de två första kvartalen 2009 men de är tyvärr både preliminära och ofullständiga. Dessutom skapar de olika permitteringslösningar som används i olika länder stora problem i tolkningen av statistiken. De kraftiga kassen i arbetstiden hanteras på olika sätt och det ger utslag på timlönerna. Enligt LCI har timlönen i Tyskland stigit med över 8 procent under första halvåret, i Frankrike har den sjunkit något.

I Europeiska centralbankens månatliga publikationer redovisas arbetskostnadsökningar för euroområdet. Där visas dels utvecklingen av totala arbetskostnader *per timme*, dels utvecklingen av löner inklusive kollektiva avgifter *per anställd*. De tar även fram en indikator på avtalade löneökningar⁶. Siffrorna publiceras med kort eftersläpning men

⁴ För ytterligare diskussion om reformer efter finanskrisen, se Ekonomiska Bedömningar april 2009.

⁵ Med Europa avses Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Norge, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark och Storbritannien.

⁶ Avtalslöneindikatorn avser den huvuddel av lönen som överenskoms i förväg, men omfattar inte utvecklingen i andra ersättningskomponenter såsom arbetsgivaravgifter och flexibla lönedelar som bonusar.

det finns endast uppgifter för hela ekonomin, inte specifikt för industrin. Tabell 1.2 visar utfallet för 2007, 2008 och de första två kvartalen 2009.

Tabell 1.2 Arbetskostnadsökningar i euroområdet, årlig procentuell förändring.

	2007	2008	2009q1	2009q2
Avtalade löneökningar	2,1	3,2	3,2	2,7
Arbetskostnader per timme	2,7	3,3	3,6	4,0
Löner inklusive kollektiva avgifter per anställd	2,5	3,1	1,8	1,5

Källa: ECB

Löner inklusive kollektiva avgifter per anställd brukar vanligtvis öka något långsammare än arbetskostnaden per timme. Under 2007 och 2008 var skillnaden några tiondels procentenheter. Under 2009 har dock skillnaden varit betydligt större. Lönekostnaden per anställd ökar i mycket lägre takt än arbetskostnaden per timme. Även här påverkas statistiken av de olika permitteringsöverenskommelser som tillämpas i flera länder.

Om man bortser från permitteringslöneavtalens inverkan är en rimlig bedömning att arbetskraftskostnaderna i Europa ökar med strax under 3,5 procent per år under perioden 2007-2009.

Läget inför 2010

Hur utvecklingen blir i Europa de kommande åren är svårt att förutse. I många länder ska det liksom i Sverige slutas nya avtal under våren 2010 och utgången är oviss. Tidpunkterna för när de nya avtalen ska vara klara skiljer sig åt mellan länderna, vissa blir klara tidigare än Sverige och vissa senare.

Tidpunkter när avtal löper ut i några europeiska länder.

Tyskland (Kemi)	1 februari
Nederländerna	1 februari
Danmark	1 mars (CO Industri ofta klara en månad innan)
Norge	1 april
Tyskland (Metall)	1 maj

Det exceptionella ekonomiska läget har också lett till att det i vissa länder slutits avtal som vi annars inte skulle ha sett. I Finland slöt både Metall och YTN (högre tjänstemän) nya avtal i augusti 2009. Avtalen är treåriga och första årets löneökning är 0,5 procent. Det finns dock en möjlighet att lokalt komma överens om högre löneökningar men också om ingen eller uppskjuten lönerevision om företaget går dåligt. Löneökningar för de två resterande åren ska förhandlas fram respektive år. Överenskommelsen innehåller även en del villkorsförbättringar. Dessutom förväntar sig parterna vissa åtgärder från regeringen.

Ett annat exempel är Belgien. Där slöt man i maj 2009 ett nytt avtal för metallindustrin. Lönerna ökar med nivån på inflationen och det reala utfallet består av en så kallad "Eko-check". Ekochecken är första året värd 125 euro men höjs till 250 euro år 2010. Checken kan endast användas till köp av vissa varor och tjänster av ekologiskt hållbar karaktär, till exempel möbler med eko-märkning, lågenergilampor, hjälpmedel för återvinning med mera.

1.5 Sammanfattning

Hösten 2008 gick den globala ekonomin in i en djup lågkonjunktur. Orsaken till detta var finanskrisen och dess effekt på efterfrågan i världen. Efterfrågebortfallet resulterade snabbt i att den produktion som var möjlig inte efterfrågades. Den globala tillväxten når i år rekordlåga nivåer.

Extraordinära åtgärder vidtogs snabbt för att undvika en kollaps av det globala finansiella systemet. Även penningpolitik och finanspolitik är mycket expansiv. Totalt beräknas detta stöd i dagsläget uppgå till 5-10 procent av världens BNP. De senaste månaderna har förhållandena stabiliserats och riskaptiten ökat. En viktig förklaring till detta är att de omfattande ekonomisk-politiska insatserna har haft effekt.

Det finns tecken på att efterfrågefallet har stannat av och att företag och hushåll ser mer positivt på framtiden. I Kina har den ekonomiska aktiviteten tagit fart. Men det kommer att ta tid innan världsekonomin åter är i balans. Alla bedömningar pekar på att den globala ekonomin successivt kommer att stärkas under 2010 och 2011. Krisens effekter kommer dock att vara kännbara under en lång tid framöver.

Framtidsutsikterna är mycket osäkra. Riskerna för att utvecklingen blir sämre än förväntat handlar inte minst om att den globala ekonomin i stor utsträckning drivs av tillfälliga ekonomisk-politiska åtgärder. Vad händer när dessa dras tillbaka? Man kan heller inte utesluta att nya förluster i det finansiella systemet avslöjas.

Utsikterna för en bättre global utveckling handlar om att det finns mycket ledig kapacitet och att det därmed är en fråga om att företag och hushåll vågar efterfråga det som kan produceras. Har den globala ekonomin fallit så snabbt som den har gjort, finns det också en möjlighet att uppgången kommer snabbare och kraftigare än normalt.

Lönerna i Europa väntas 2007-2009 öka med i genomsnitt strax under 3,5 procent per år, men spridningen mellan länderna är stor och osäkerheten bland annat till följd av den ekonomiska krisen är ovanligt stor. Läget inför 2010 är tillika mycket osäkert och i många av våra viktiga konkurrentländer ska nya avtal slutas under våren.

2. Industrins konkurrenskraft

Efter belysningen av utvecklingen i omvärlden går vi nu vidare och tittar närmare på utvecklingen i Sverige och svensk industri. Avviker den svenska utvecklingen från den i våra konkurrentländer på avgörande sätt? I resten av rapporten stämmer vi av läget i Sverige och svensk industri genom att studera utvecklingen på senare tid av industrins konkurrenskraft, inflationen, sysselsättningen, löner och svensk konjunktur. Vi börjar med den för svensk industri så viktiga internationella konkurrenskraften.

Svensk industris konkurrenskraft är avgörande för den svenska ekonomiska utvecklingen och därmed för löneutrymmet. Det finns många faktorer som har stor betydelse för konkurrenskraften. För att bedöma utvecklingen av konkurrenskraftens utveckling de senaste åren och perioden framöver använder vi oss av flera olika indikatorer.

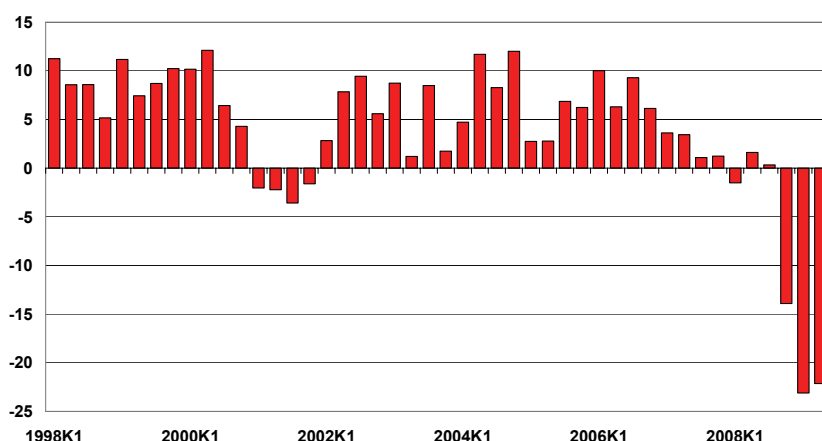
2.1 Extremt snabb och djup produktionsnedgång

Redan innan den globala finanskrisens dramatiska effekt på industriproduktionen i Sverige var industrin på väg in i en lugnare tillväxtfas. Svag tillväxt och en ökad sysselsättning resulterade i att produktivitetstillväxten utvecklades ogynnsamt. De realekonomiska effekterna av finanskrisen inom svensk industri är anmärkningsvärda. Produktionen har fallit rekordsnabbt och kapacitetsutnyttjandet har sjunkit kraftigt. Knappt några industribranscher har klarat sig helskinnade, men värst är det för verkstadsindustrin i allmänhet och fordonsindustrin i synnerhet. Just nu befinner sig industrin i ett läge där den dramatiska försämringen har stannat upp. De framåtsyftande indikatorerna pekar mot ett förbättrat konjunkturläge framöver, med en tillväxt om runt fem procent per år under 2010-11. I takt med att många företag fortsätter att minska personalstyrkan förväntas produktivitetstillväxten att öka mycket snabbt under 2010 för att under 2011 återgå till en mer långsiktigt hållbar ökningstakt. De senast inkommande indikationerna skulle kunna tyda på att produktionsåterhämtningen blir något starkare än vad som förutspåddes i slutet av sommaren.

Efter IT-kraschen i början av 2000-talet drevs svensk ekonomi av en industrisektor som ökade sin produktion snabbt. Det talades om en global superkonjunktur, med en ökad efterfrågan från snabbväxande länder i Östeuropa och Asien. Inflationen var låg, produktivitetstillväxten hög och det pratades om den jobblösa tillväxten. Detta var ett uttryck för den betydelse industriproduktionen hade för den globala tillväxten eftersom en ökad efterfrågan primärt möts med en ökad produktivitet, inte med fler anställda.

Men som framgår av diagram 2.1 försvagades industrikonjunkturen successivt från slutet av 2004, även om vi kan se en viss rekyl under 2006. Under 2007 är det tydligt att produktivitetstillväxten mattades av betydligt, även om ökningstalen i genomsnitt var positiva. Under det tredje kvartalet 2008 slog den globala finanskrisen till och industriproduktionen föll mycket snabbt. Sista kvartalet 2008 minskade produktionen med 14 procent och under det första halvåret 2009 har tillväxten försämrats ytterligare, med en negativ tillväxt om drygt 20 procent.

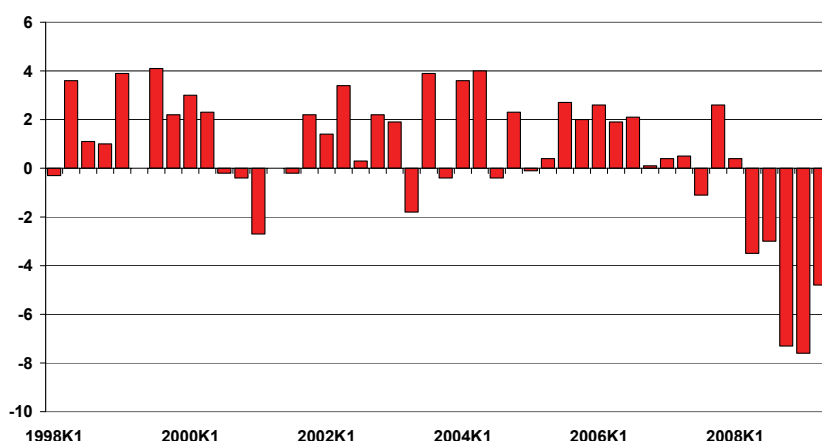
Diagram 2.1 Produktionstillväxt i industrin, kv 1 1998 – kv 2 2009, förändring samma kvartal föregående år.

Källa: SCB

Att svensk industriproduktion befann sig i en lugnare period redan innan den globala finanskrisen slog till blir tydligt i diagram 2.2. I detta, som baseras på en mer konjunkturrellt följsam jämförelse över tid, ser man just att aktiviteten försämrades markant under den senare delen av 2006 och att tillväxten – kvartal per kvartal – var negativ redan innan Lehman Brothers konkurs och den realekonomiska kris som följde på detta. Under de fem senaste kvartalen har industriproduktionen krympt. Under det allra senaste kvartalet var tillväxten betydligt mindre negativ än i slutet av 2008 och i början av 2009. Detta kan vara ett första litet tecken på att botten är nådd. Detta förstärks av att under kommande kvartal kommer jämförelsen att ske med motsvarande kvartal föregående år som kännetecknas av att den globala lågkonjunkturen har påverkat produktionsnivån. Därmed kommer årets produktion att jämföras med en låg produktionsnivå under samma kvartal föregående år. Detta talar för att vi kommer att få se mindre negativ statistik över industriproduktionen under kommande kvartal.

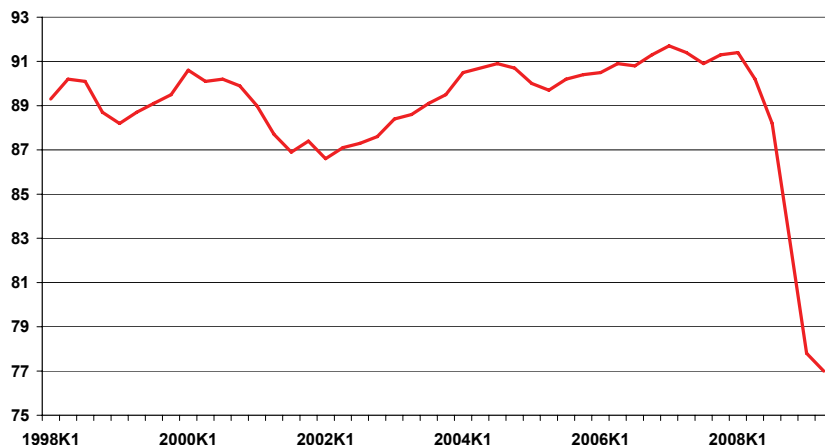
Diagram 2.2 Produktionstillväxt i industrin, kv 1 1998 – kv 2 2009, förändring från föregående kvartal.

Källa: SCB

Kapacitetsutnyttjandet definieras som kvoten mellan faktisk produktion och den totala produktionskapaciteten. På grund av det mycket snabba efterfrågebortfallet föll kapacitetsutnyttjandet från en rekordhög nivå mycket snabbt inom industrin inklusive gruvorna från och med det andra kvartalet 2008. Under det andra kvartalet i år minskade tempot i fallet, men ännu kan vi inte se någon förbättring att tala om.

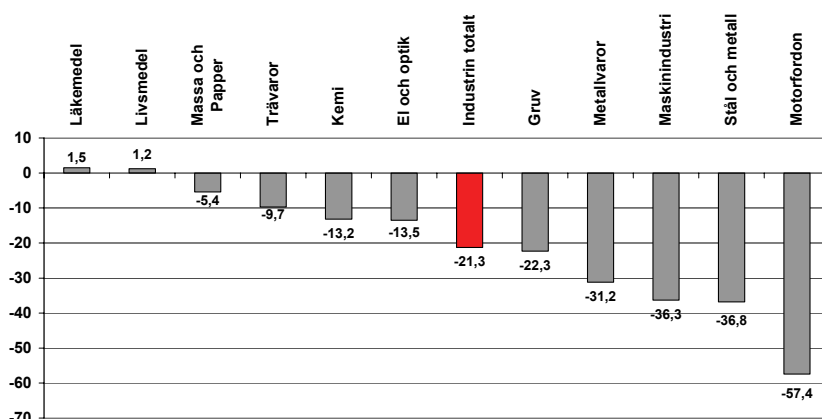
Diagram 2.3 Industrins kapacitetsutnyttjande, kv 1 1998 – kv 2 2009

Källa: SCB

Den globala lågkonjunkturen har påverkat olika industribranscher i olika utsträckning. För fordonsindustrin är utvecklingen mest anmärkningsvärd. Industriproduktionsindex har sjunkit med närmare 60 procent mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009. Övriga branscher som har drabbats hårt är stål och metall, maskinindustri och metallvaror. I samtliga dessa fall har produktionen minskat med mer än 30 procent under den här perioden. För en mer utförlig beskrivning av utvecklingen inom de olika branscherna, se Bilaga A Industrins delbranscher.

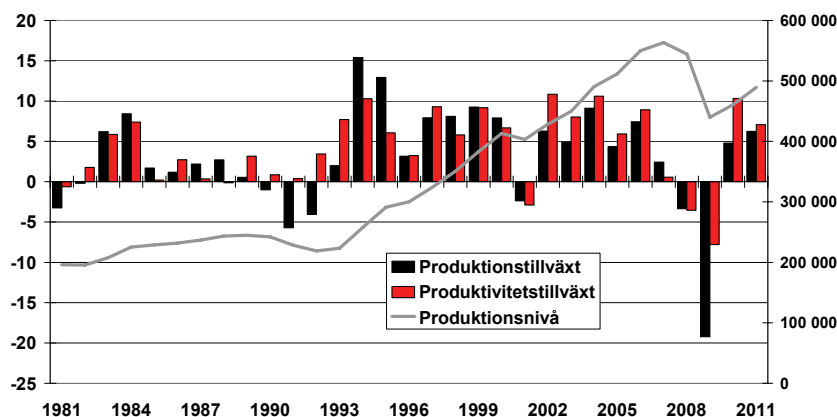
Diagram 2.4 Produktionstillväxt inom industrins branscher, andra kvartalet 2009 jämfört med andra kvartalet 2008

Källa: SCB:s Industriproduktionsindex

Konjunkturinstitutets prognos är att industriproduktionen under 2010 växer med 4,8 procent, efter en minskning med drygt 19 procent under innevarande år. Under 2011 ökar industriproduktionen ytterligare, med drygt sex procent.

Diagram 2.5 Produktion- och produktivitetstillväxt i industrin samt produktionsnivån 1981-2011 (prognos 2009-11).

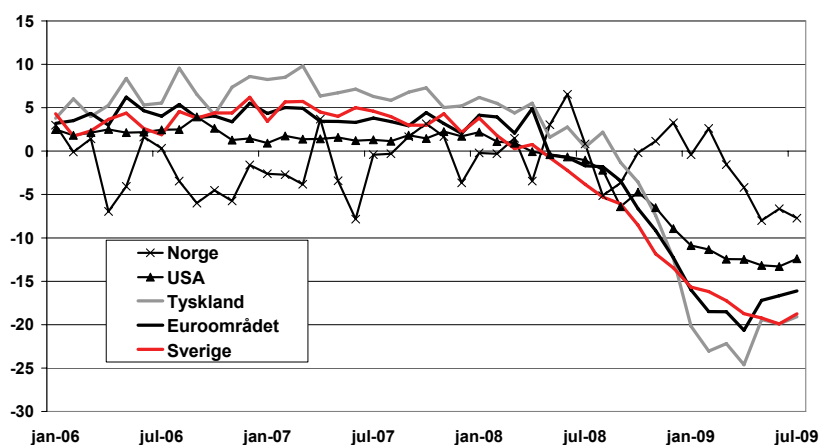
Källa: Konjunkturinstitutet

Industrins produktionsnedgång under 2009 är den allvarligaste i modern tid. Samtidigt är det viktigt att notera att årets snabba produktionsnedgång innebär att produktionsnivån fortfarande ligger i paritet med mängden produktion år 2002. Produktionen är i inflationsjusterade priser i år dubbelt stor som år 1992, trots det enorma globala efterfrågetappet. Produktionsnedgången under åren 1990-92 uppgick till totalt drygt 10 procent. Under 2008 och 2009 är nedgången drygt dubbelt så omfattande i produktionstermer.

Kraftig nedgång även internationellt

Industriproduktionen har fallit kraftigt i de flesta länder i världen. Storleken på nedgången skiljer sig dock åt. Utvecklingen i Sverige har i hög grad följt genomsnittet för euroområdet som i sin tur påverkas mycket av utfallet i Tyskland. Gemensamt för Sverige och Tyskland är att det är länder med stor fordons- och annan investeringsvaruindustri. Det är en del av industrin som är väldigt konjunkturkänslig. När konjunkturen sviker blir konsumenterna försiktiga när det gäller inköp av sällanköpsvaror och företagen drar ner på maskininvesteringar.

Diagram 2.6 Industriproduktion några länder, jan 2006 – jul 2009

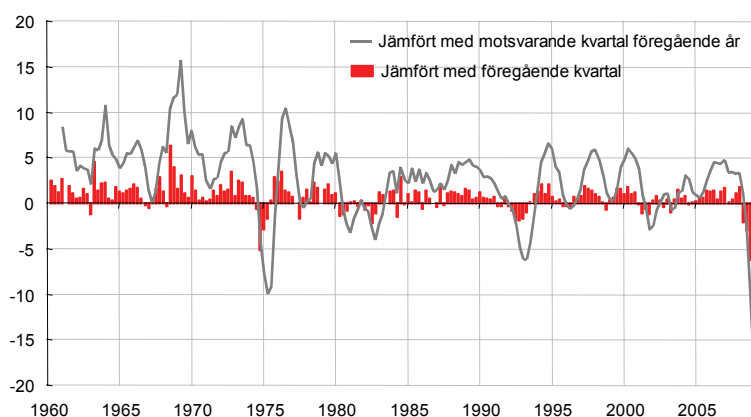

Källa: OECD

I USA har man också upplevt en kraftig nedgång av produktionen men inte i samma omfattning som i till exempel Sverige och Tyskland. Norge är ett av de europeiska länder som klarat sig lindrigast produktionsmässigt men även där har industriproduktionen minskat markant.

Det ras som skett i industriproduktion i hela Europa saknar motstycke i modern tid. Det har inträffat kraftiga nedgångar tidigare men inte i samma omfattning. I mitten av 1970-talet sjönk produktionen med cirka tio procent i följderna av den första oljekrisen. Under krisen i början av 1990-talet var nedgången som mest drygt fem procent. Det är en stor skillnad mot situationen idag när fallet i industriproduktion uppgår till 20 procent.

Diagram 2.7 Industriproduktion i Europa, 1960-2009

Källa: Eurostat

Skrotbilspremier – en åtgärd för att mildra krisen

När det finansiella systemet var nära att rasa ihop satte regeringar och centralbanker runt om i världen in enorma räddningspaket för att undvika en kollaps. Men även inom industrin har det krävts unika åtgärder. Många företag som egentligen är livskraftiga har riskerat att slås ut då efterfrågan på kort tid stannat upp totalt. För att förhindra onödigt utslagning har regeringar i flera länder gått in med stora insatser för att hålla uppe efterfrågan och på så sätt försöka rädda företag inom industrin.

En av de branscher som drabbats hårdast i hela Europa är motorfordonsindustrin. Efterfrågan och produktionen har på många håll mer än halverats. För att lindra den akuta krisen på personbilssidan har bland annat Tyskland infört så kallade skrotbilspremier. I Tysklands fall innebar det att man fick 2500 euro om man skrotade sin minst nio år gamla bil och köpte en nyttillverkad. Liknande lösningar har gjorts i till exempel USA, Frankrike och Italien. Skrotbilspremierna har beskrivits som något av en succé och har utnyttjats i en betydligt högre grad än man från början räknade med. I Tyskland har detta fått stora effekter på nybilsförsäljningen. Siffror från ACEA (European Automobile Manufacturers' Association) visar att antalet nyregistrerade personbilar i Tyskland steg med 26 procent det första halvåret 2009 jämfört med första halvåret 2008. I Sverige, där regeringen inte infört någon liknande åtgärd, sjönk antalet nyregistrerade personbilar med lika mycket under samma period. Samtidigt fanns det flera länder som hade en sämre utveckling än Sverige.

Tabell 2.1 Antalet nyregistrerade personbilar, jan-jun 2009 jämfört med jan-jun 2008

	Jan-Jun 2008	Jan-Jun 2009	Förändring i procent
Tyskland	1 633 169	2 059 405	+26,1
Frankrike	1 128 895	1 131 315	+0,2
Italien	1 263 135	1 128 361	-10,7
Sverige	139 511	102 794	-26,3
Danmark	85 469	52 501	-38,6
EU-15	7 514 588	6 804 546	-9,4

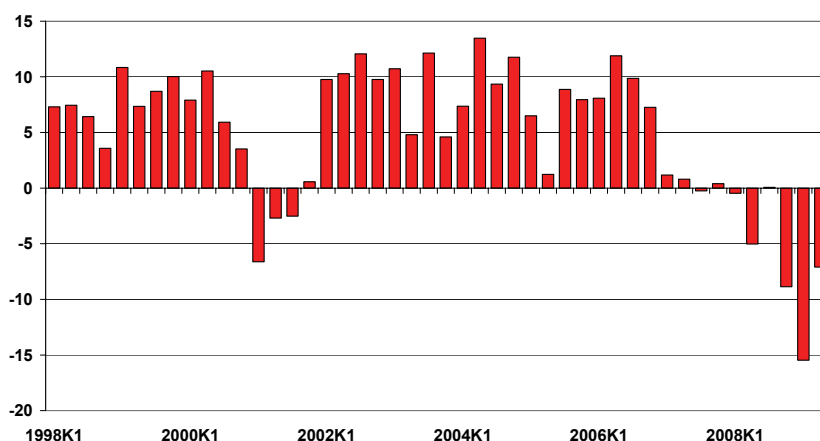
Källa: ACEA

Skrotbilspremierna har, särskilt i Tyskland, lyckats med målet att hålla konsumtionen av personbilar uppe. Kritiken pekar dock på att detta endast inneburit konstgjord andning. I Tyskland upphörde skrotbilspremierna att gälla i början av september och nu befarar vissa bedömare att det blir tvärstopp i branschen. Många har tidigare lagt planerade nyinköp och passade på medan rabatten fanns. De positiva effekterna hittills i Tyskland kan nu alltså få negativa konsekvenser. Hur stor effekten av detta blir återstår dock att se.

2.2 Produktiviteten har utvecklats svagt

Under 2007 ökade sysselsättningen inom industrin. Denna positiva utveckling fortsatte under den första halvan av 2008. Detta innebär att när den globala efterfrågan minskade dramatiskt under den andra halvan av förra året var ett betydande antal industriföretag inne i en period av nyanställningar. Effekten av detta blev att produktiviteten sjönk snabbt – minskad produktion samtidigt som antalet sysselsatta ökade. Den svaga utvecklingen sedan inledningen av 2007 har försämrats ytterligare. Under de sex senaste kvartalen har produktivitetstillväxten i genomsnitt uppgått till -6,1 procent. Detta ska då jämföras med genomsnittet mellan 1994 och 2006, då produktivitetstillväxten uppgick till 7,2 procent. Svensk industri befinner sig en period med mycket svag utveckling av produktivitetstillväxten.

Diagram 2.8 Produktivitetstillväxt i industrin, kv 1 1998 – kv 2 2009

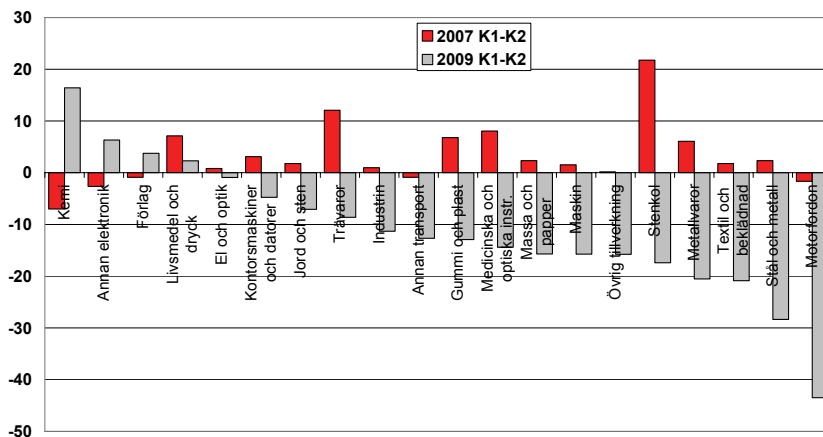

Källa: SCB

Under avtalsperioden 2007-2009 har den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen hittills varit -3,5 procent per år. Ser man till Konjunkturinstitutets helårssiffror, med prognos för 2009, blir snittet -3,6. Under nästa år förväntas produktivitetstillväxten öka med tio procent (diagram 2.5). Detta är en konjunkturrell reaktion på årets snabba nedgång. Under 2011 återgår industrins produktivitetstillväxt till en mer konjunkturrellt balanserad ökningstakt.

Som framgår av diagram 2.9 har produktivitetstillväxten försämrats i flertalet av industrins branscher. Endast i fyra av dessa var produktivitetstillväxten positiv under det första halvåret i år. Bäst gick det för kemiindustrin, med en produktivitetstillväxt om drygt 16 procent. I andra änden av spektrat hittar man fordonsindustrin, med en negativ produktivitetstillväxt om drygt 40 procent. Industrins genomsnitt under första halvåret 2009 uppgick till -11,3 procent. Många av de branscher med sämst produktivitetstillväxt är också de där produktionen har fallit mest. Detta indikerar att dessa branscher fortfarande lider av viss överbemanning.

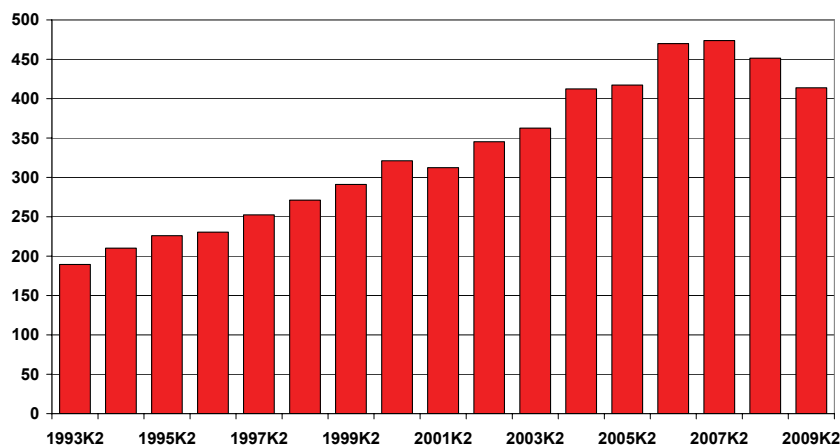
Diagram 2.9 Produktivitetstillväxt i industrins branscher, första halvåret 2007 och första halvåret 2009.

Källa: SCB

På grund av den snabbt fallande efterfrågan på industriprodukter föll produktivitetstillväxten snabbt. Med en negativ produktivitetstillväxt minskar industrins produktivetsnivå (förädlingsvärde per timme).

Diagram 2.10 Industrins produktivetsnivå, förädlingsvärde per timme, andra kvartalet varje år, 1993–2009

Källa: SCB

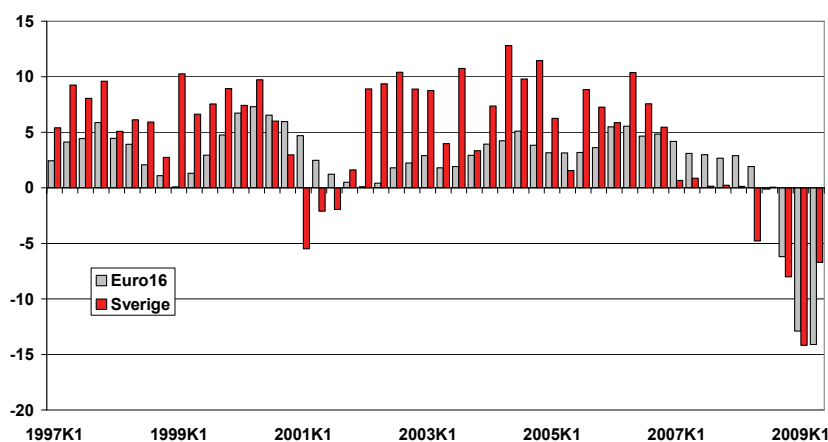
Av diagram 2.10 framgår, för det första, att produktivetsnivån har mer än fördubblats sedan inledningen av 1990-talet – från 189 till 414 kronor per timme. Detta är en i sig anmärkningsvärd utveckling, men vad vi har sett under de senaste åren är ett mycket ovanligt fall i produktivetsnivån. Sedan andra kvartalet 2007 har den minskat med

ungefär 13 procent. 2007 var ett år då industriföretagen ökade sysselsättningen för att möta den efterfrågan som fanns. Nu befinner vi oss i en situation där industriföretagen måste återställa konkurrenskraften genom att vända den negativa produktivitetstrenden.

Liknande bild i Europa

Det är inte bara Sverige som upplevt ett stort fall i produktivitetstrenden. I alla länder där produktionen fallit kraftigt har även produktivitetstrenden visat negativa ökningstal. Anledningen är liksom för Sverige att produktionen minskar i en snabbare takt än sysselsättningen. Europeiska centralbanken (ECB) redovisar statistik över produktivitetstrenden för industrin i euroområdet. Det är kvartalssiffror som sträcker sig fram till andra kvartalet 2009.

Diagram 2.11 Produktivitetstrend i industrin inkl energi, kv 1 1997 – kv 2 2009

Källa: ECB och SCB

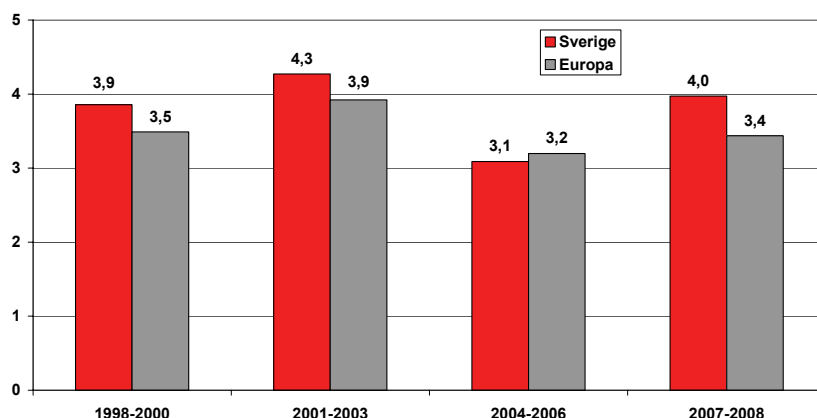
Sverige hade fram till 2006 en produktivitetstrend inom industrin som var i världstopp. När produktivitetstillväxten avtog i svensk industri 2007 låg vi istället under euroområdets genomsnitt. De senaste fyra kvartalerna har ökningstalerna för både Sverige och euroområdet varit kraftigt negativa. Genomsnittet för de fyra sista kvartalerna är för Sverige $-7,8$ procent och för euroområdet $-8,3$ procent. Andra kvartalet 2009 var minskningen i euroområdet betydligt större än i Sverige. Den kraftiga nedgången i produktivitetstillväxt som vi sett i Sverige verkar alltså ha drabbat euroområdet med ungefär samma kraft, men till synes med viss eftersläpning.

Om vi jämför med utvecklingen i början av den förra lågkonjunkturen ser vi ett liknande förlopp men med vissa skillnader. Även då föll produktiviteten i Sverige i en brantare takt än genomsnittet för euroområdet. Skillnaden var att den europeiska produktiviteten inte nådde samma negativa tal som Sverige på det sätt den gjort idag. När produktivitetstrenden vände efter den förra nedgången var Sverige snabbt tillbaka på samma höga ökningstal som innan. För det europeiska genomsnittet tog det längre tid.

2.3 Arbetskraftskostnaden ökar i takt med Europa

Diagram 2.12 visar ökningen av de totala arbetskraftskostnaderna inom svensk industri jämfört med ett genomsnitt för Västeuropa. Källan är Eurostats Labour Cost Index. Med arbetskraftskostnad avses den totala lönekostnaden inklusive alla tillägg samt kostnader för arbetsgivaravgifter och avtalsförsäkringar.

Diagram 2.12 Arbetskraftskostnad inom tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat och SCB (AKI)

Arbetskraftskostnaderna har generellt sett ökat något mer i Sverige än genomsnittet för Europa under de senaste fyra avtalsperioderna. En stor förklaring till skillnaden är att ökningstakten i Tyskland varit väldigt låg jämfört med övriga europeiska länder. Hur det totala utfallet blir under innevarande avtalsperiod beror på hur utvecklingen blir under 2009. Det råder stor osäkerhet kring hur mycket arbetskraftskostnaderna kommer att öka, både i Sverige och i andra länder under 2009. Det mesta talar dock för en lägre ökningstakt än under 2007 och 2008, framför allt i Sverige.

Det finns flera faktorer som pekar på en lägre ökning av arbetskraftskostnaderna i Sverige under 2009. En faktor är de krisavtal som tecknades under våren. Eftersom de får effekt på löneutvecklingen⁷ får de även effekt på utvecklingen av arbetskraftskostnaden. Men även arbetsgivaravgifterna har sänkts. Den 1 januari 2009 sänktes arbetsgivaravgifterna med en procentenhet. Dessutom har arbetsgivaravgifterna för ungdomar sänkts successivt de senaste åren. Inom industrin blir ungdomssänkningens effekt på totala arbetsgivaravgiften drygt en procentenhet.

Arbetsgivaravgiften har alltså sänkts med mer än två procentenheter under innevarande avtalsperiod. Effekten på den totala arbetskraftskostnaden blir cirka 1,5 procent. Den sänkta arbetsgivaravgiften borde leda till att arbetskraftskostnaderna under 2009 ökar i en lägre takt än lönerna.

I 2007 års avtalsrörelse slöts avtal om en ny avtalspension SAF-LO. Det nya pensionsavtalet innebär att pensionsavgifterna för arbetare höjs stegvis från 2008 fram till år 2012. Samtidigt som höjningarna i avtalspensionen under 2008 och 2009 har det dock skett sänkningar i andra komponenter i arbetarnas avtalsförsäkringar. Den totala kostnaden för arbetarnas avtalsförsäkringar har därför inte höjts under perioden.

Ovanstående faktorer, tillsammans med det allmänna ekonomiska läget, kommer att göra att ökningen av arbetskraftskostnaden i Sverige under 2009 blir betydligt lägre än den varit under 2007-2008. Vår bedömning är att den genomsnittliga ökningen för hela avtalsperioden 2007-2009 blir cirka 3,5 procent per år.

⁷ Se kapitel 5 Löner

I avsnittet I Takt med Europa redogjorde vi för det som hittills är känt om utvecklingen i Europa under 2009. Statistiken är oviss och påverkas av de olika permitteringslöneavtal som tillämpas i flera länder. Vår sammantagna bedömning av utvecklingen under hela avtalsperioden 2007-2009 är att arbetskraftskostnaden i Europa kommer öka med strax under 3,5 procent per år.

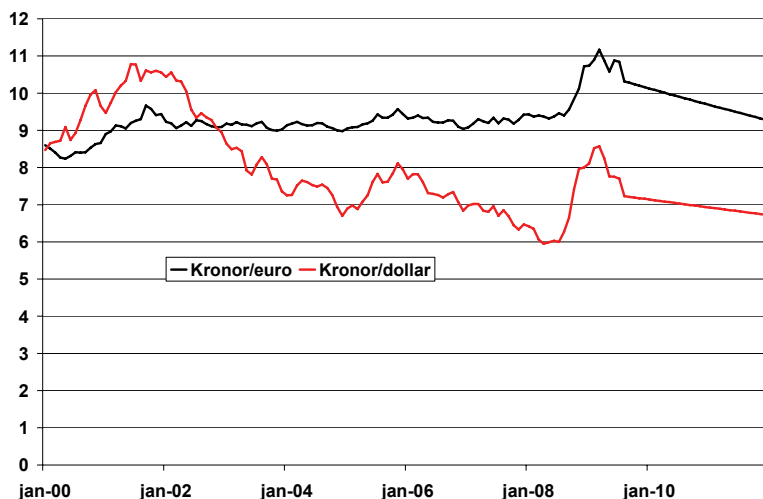
Pensionsrabatter påverkar Konjunkturinstitutets bedömning

I Konjunkturinstitutet prognos från augusti kan man läsa att arbetskraftskostnaderna inom svensk industri kommer att öka med 3,5 procent under 2009. En anledning till att den siffran är så pass hög är de rabatter i avtalspensionen som fanns för tjänstemän under 2008. Det medförde att arbetskostnaden blev lägre under 2008 och att ökningstalet för 2009 därför blir högre. Även 2006, när det rådde rabatter i arbetarnas pensioner, fick det liknande effekter på Konjunkturinstitutets redovisning av arbetskraftskostnaden enligt nationalräkenskaperna. Konjunkturinstitutet har räknat ut en serie där effekten av dessa rabatter exkluderas. I den serien blir ökningen av arbetskraftskostnaden 2,6 procent under 2009 och snittet för 2007-2009 blir 3,4 procent per år, att jämföra med 3,8 procent per år i den serie de redovisar i sina rapporter.

2.4 Växelkursen försvagades under finanskrisen

I det akuta skedet av finanskrisen sökte sig investerare till stora valutor vilket stärkte exempelvis USA-dollar och gav en kraftig försvagning av den svenska kronan under förra vintern. Under sommaren 2009 har kronans kurs förstärkts igen och väntas fortsätta stärkas de kommande åren i takt med att de finansiella marknaderna fungerar allt bättre.

Diagram 2.13 Växelkurser månadsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet

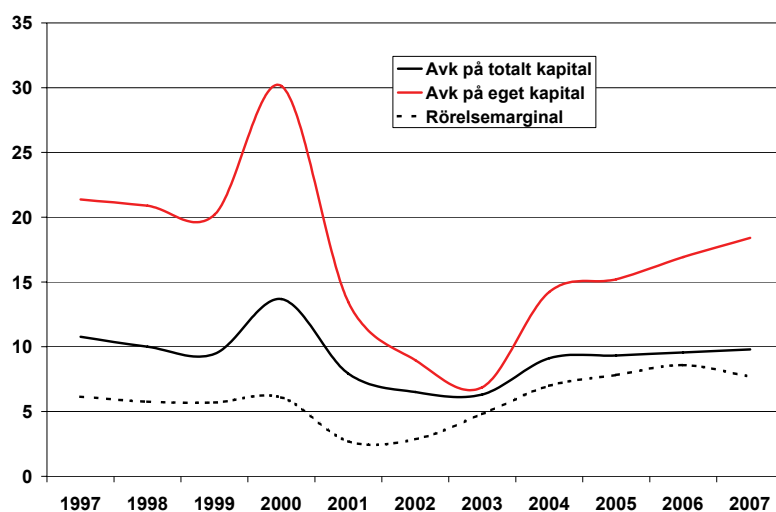
Den svaga svenska kronan har givit en kostnadsfördel för vissa delar av svensk industri som exempelvis konkurrerade med företag i Euroländerna om samma krympande orderstock i samband med det drastiska efterfrågefallet på global nivå. Nu när kronan förväntas stärkas igen under återhämningsperioden kan det ge motsvarande kostnadsnackdel för vissa företag.

2.5 Företagens lönsamhet och vinster

Under lågkonjunkturen 2001-2003 sjönk lönsamheten i svensk industri. År 2004 tog lönsamheten ett skutt uppåt och därefter fortsatte lönsamheten att öka fram till 2007 (diagram 2.14). Den officiella statistiken för 2008 är ännu inte klar men olika enkäter och företagens egna bokslut tyder på att lönsamheten avtog 2008 och kommer att bli ännu lägre 2009. Utvecklingen skiljer sig åt mellan olika branscher. Exempelvis var lönsamheten inom svensk gruvindustri, efter ett antal relativt magra år före och efter millenniumskiftet, mycket högt i samband med avtalsrörelsen 2007.

Finanskrisen innebar ett dramatiskt fall i efterfrågan för många företag. Det innebar en press på företagens vinster och lönsamhet. Man kan förvänta sig att vinsterna och företagens lönsamhet kommer att fortsätta sjunka under 2009. Antalet konkurser har också ökat, vilket är normalt i en lågkonjunktur, och ökningen kan komma att fortsätta. Även om antalet företag med förlust ökar går fortfarande de flesta industriföretag med vinst. Många av industriföretagen, inte minst de större, har också en hög soliditet. Det innebär att företagens betalningsförmåga på längre sikt är stark. Företagen är i det avseendet betydligt bättre rustade för att klara en kris idag än vad det var vid den omfattande krisen på 1990-talet.

Diagram 2.14 Lönsamhet i svensk tillverkningsindustri

Källa: SCB företagens ekonomi

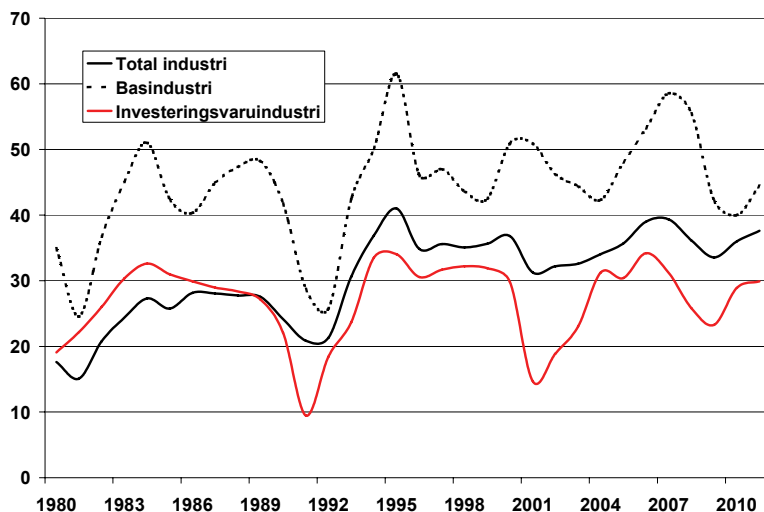
Finanskrisen skapade akuta likviditetsproblem

Det riktigt stora akuta problemet för många företag var att finanskrisen skapade betydande likviditetsproblem. Normalt hanterar de flesta företag i Sverige sina finansieringsbehov via bankväsendet. När finanskrisen kom fick bankerna problem med att finansiera sin upplåning, särskilt på de internationella marknaderna. Det drabbade i sin tur många företag, inte minst små och medelstora. Många stora företag hade försäkrat sig om att vid behov kunna låna i bankerna. De har ofta så kallade kreditlinor, i regel utnyttjade kreditlöften, i bankerna. När finanskrisen kom behövde storföretagen utnyttja sina kreditlinor och trängde därmed ut mindre och medelstora företag från bankerna.

Olika ingripande från Riksbank, Riksgäld och regering har gjort att förhållandena idag är mer normala. Fortfarande är dock priset på krediter högre än innan krisen och det kan

vara mycket svårt för nya företag att bygga upp en bankrelation. Finanskrisen innebar att företagens betalningsströmmar (cash management) kom i fokus. En annan följd blev att många investeringar som var planerade kom att skjutas upp.

Diagram 2.15 Vinstandelar i industrin

Källa: Konjunkturinstitutet

Diagram 2.15 visar vinstandelarna i industrin enligt nationalräkenskaperna. Konjunkturinstitutet räknar i sin augustiprognos med att vinstnivåerna når en bottennivå i år och sedan återhämtar sig med början 2010 för att om ett till två år vara tillbaks på en ”normal nivå”. Detta är möjligt trots att prisökningarna beräknas bli förhållandevis måttliga och kronan förväntas stiga. Att det är möjligt beror på att produktionen kan öka utan att antalet arbetade timmar ökar, det vill säga att produktiviteten återigen börja stiga.

Som diagram 2.15 visar blir fallet i vinstandelar under finanskrisen inte större än det fall som skedde under lågkonjunkturen efter millenniumskiftet. Vinstandelarna inom industrin kommer att vara på en väsentligt högre nivå än under krisen i början på 1990-talet. Ett tecken på att utvecklingen vänt är också utvecklingen på börsen som måste tolkas som att marknaden tror på stigande vinster i företagen.

Internationella jämförelser

Det är lite vanskligt att jämföra vinstmått mellan olika länderna. Det gäller särskilt nivå. Däremot kan man se om nivåförändringarna skiljer sig åt mellan olika länder. Jämför man utvecklingen av vinstnivåer i svensk industri med utvecklingen i våra viktigaste konkurrentländer i Europa, under de senaste tio åren, finner man inga tydliga tendenser till att vinstnivåerna i svensk industri utvecklats sig bättre eller sämre⁸. Det indikerar en bibehållen konkurrenskraft.

Hur utvecklingen i Sverige varit i förhållande till konkurrentländerna under det senaste året, efter finanskrisens utbrott, är ännu mer vanskligt. Det finns en del barometerdata som bygger på enkäter och det finns också preliminära kvartalsdata från nationalräkenskaperna. I ECB:s månadsrapport för september redovisas exempelvis vinsttillväxten i euroområdet för bland annat industrin. Det visar på ett dramatiskt fall i vinsterna under

⁸ Se exempelvis Industrins Ekonomiska råds rapport ”Inför 2010 års avtalsrörelse”, oktober 2009

fjärde kvartalet 2008 och första kvartalet 2009.

Ny debatt om vinstnivåer i spåren av finanskrisen

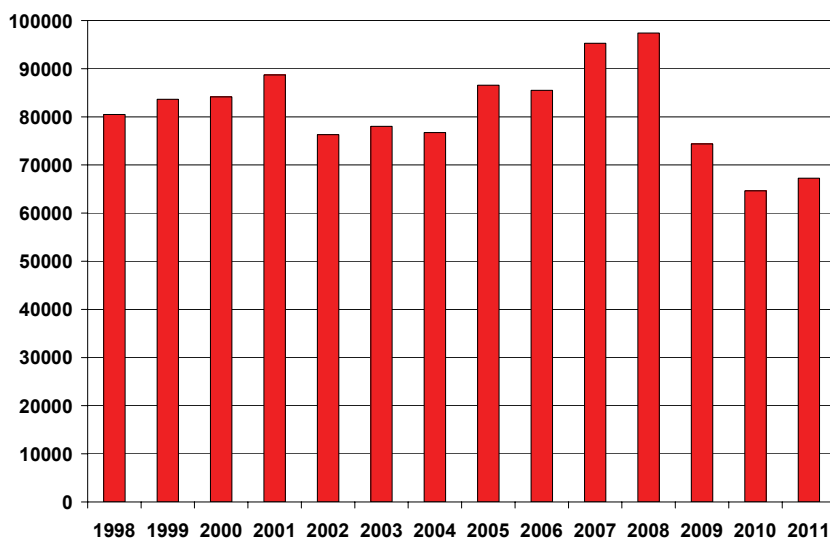
En följd av finanskrisen blir säkert att priset på pengar/kapital, och då särskilt riskkapital, i framtiden, när förhållandena normaliserats, blir högre än vad det varit. Å andra sidan kan man fråga sig om inte vinstnivåer, och kapitalavkastningskravet, inom stora delar av näringslivet varit alltför höga. Det är inte en fråga som är högaktuell inför avtalsrörelsen 2010 men den kan snart komma att bli aktuell. Det är också en fråga, precis som de flesta andra som väcks i finanskrisens spår, som vi i Sverige inte ensamma kan bestämma svaret på. Kapitalavkastningskravet är idag i hög utsträckning internationellt bestämt.

2.6 Industriinvesteringarna har rasat

Industrins investeringar förväntas minska med drygt 23 procent 2009 och fallet fortsätter även nästa år. Förklaringen är att industriföretagen har ledig produktionskapacitet de närmaste åren som följd av det stora efterfrågebortfallet. Investeringsbehoven är därför små för närvarande och uppgången ligger en bit framåt i tiden.

När exportefterfrågan tar fart igen och kapacitetsutnyttjandet stiger kan behovet av ökade investeringar återkomma. Flera år framöver kommer dock investeringsnivån klart understiga nivån som fanns före krisen. Om man sätter investeringsfallet i relation till industrins produktion har inte investeringskvoten påverkats lika dramatiskt eftersom produktionsfallet är så stort.

Diagram 2.16 Industrins investeringar, 2008 års priser, miljoner

Källa: Konjunkturinstitutet

2.7 Både marknadsandelar och marknadstillväxt faller 2009

Den globala krisen medför att världsmarknaden minskar kraftigt i år, för att sedan återhämta sig de kommande åren. Det medför att marknaden för svensk export minskar i år och växer svagt 2010 för att 2011 ta bättre fart igen.

Marknadsandelarna har haft en svagt minskande trend och minskar ännu mer i år för att sedan återhämta sig nästa år. Den extremt svaga utvecklingen för fordonsindustrin som är relativt viktig för den svenska exporten jämfört med många andra länder kan förklara att svensk export minskar mer än vad den globala marknaden för exporten gör.

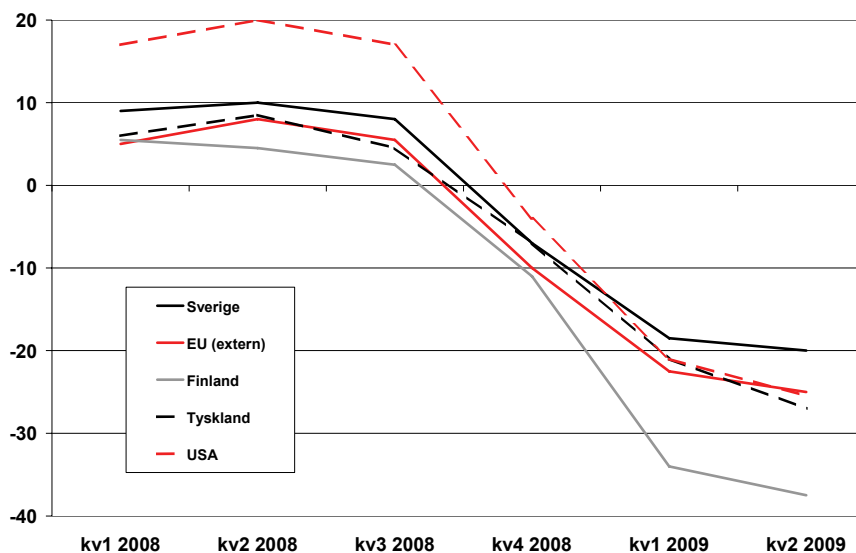
Tabell 2.2 Marknadstillväxt och svenska marknadsandelar

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Marknadstillväxt, världen	8,1	9,5	6,4	2,5	-11,9	0,4	5,4
svensk export	6,6	8,9	5,8	1,9	-14,7	3,1	5,7
marknadsandel	-1,4	-0,5	-0,6	-0,6	-3,2	2,7	0,2

Källa: Konjunkturinstitutet

Även om den svenska exporten haft en mycket svag utveckling och marknadsandelar har gått förlorade så är utvecklingen inte unik i en internationell jämförelse. Enligt en analys av exportutvecklingen i Sverige och några viktiga konkurrentländer följer det svenska mönstret det i Tyskland och EU relativt väl⁹.

Diagram 2.17 Exportutvecklingen i internationell jämförelse, förändring över motsvarande kvartal föregående år (procent)

Källa: Kommerskollegium

Exporten har fallit som kraftigast för stora varugrupper inom verkstadsindustrin och mineralvaror. Den globala efterfrågan på dessa varugrupper har fallit mer än den totala utrikeshandeln har gjort.

Hur återhämtningen i efterfrågan på för svensk industri viktiga exportvaror blir kommer att påverka strukturen på vår framtida export och produktion. När omvärldens investeringar kommer igång väntas också den svenska exporten av investeringsvaror börja återhämta sig.

⁹ Kommerskollegium, analys av utrikeshandeln, september 2009

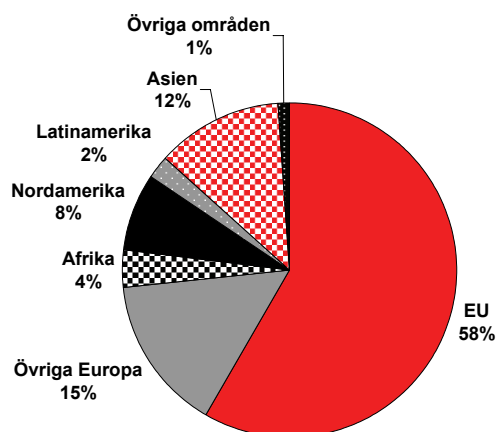
Tabell 2.3 Export för viktiga varugrupper, första halvåret

	Andel i % 2009	Förändring i % 2009/2008
Totalt	100	-20
Skogsvaror	12,4	-7
Mineralvaror	8,7	-40
Kemivaror	14,3	1
Energivaror	6,5	-34
Verkstadsvaror	45	-25
Övriga varor	13,1	0

Källa: SCB

Svensk export är traditionellt koncentrerad till Europa och framförallt våra grannländer. Men bara de senaste åren kan man se en stegvis förändring där Asien ökar sin andel samtidigt som EU och Nordamerika minskar i betydelse. Den allt större andelen av global tillväxt och utrikeshandel som Asien står för får alltså betydelse för vilka länder Sverige exporterar till.

Diagram 2.18 Svensk export första halvåret 2009, andelar till respektive område

Källa: SCB

2.8 Bytesförhållandet förbättras

Från att Sverige tidigare haft en fallande trend i bytesförhållandet¹⁰ förväntas det nu förbättras i år och även de närmaste åren i mindre grad. En förklaring till utvecklingen år 2009 är att den förväntade kronförstärkningen medför att importpriserna faller mer än vad exportpriserna faller. Den starkare växelkursen gör i detta hänseende Sverige rikare som nation då vi behöver betala mindre för det vi importerar än vad vi får betalt för vår export.

Tabell 2.4 Bytesförhållande, årlig procentuell förändring

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bytesförhållande	-1,7	-0,3	2,0	-0,1	1,3	0,3	0,4

Källa: Konjunkturinstitutet

¹⁰ Bytesförhållandet mäts som kvoten mellan export- och importprisutvecklingen i landets valuta. Försämringar i bytesvillkoren visar att exporten blivit mindre värd i förhållande till importen. Landet måste då exportera mer för att betala för en given importvolym.

Det är för tidigt att dra slutsatsen att ett trendbrott nu kommer att ske. Den underliggande strukturen på svensk handel fortsätter ha betydelse för utvecklingen av bytesförhållandet. Svensk export av verkstadsvaror fortsätter att vara relativt stor och ha en långsammare prisökningstakt jämfört med stora importbranscher som energi-, livsmedels- och tekovaror vilket skulle tala för en fortsatt fallande trend.

2.9 Bytesbalansen fortsatt stora överskott

I år och kommande år väntas bytesbalansen¹¹ som andel av BNP att minska, men den kommer fortfarande att vara positiv och ligga kvar på en ur ett långsiktigt perspektiv mycket hög nivå.

Tabell 2.5 Bytesbalans, procent av BNP

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bytesbalans	6,1	8,5	9,0	8,3	6,7	6,4	6,7

Källa: Konjunkturinstitutet

2.10 Sammanfattning

Problemet för svensk industri är inte att arbetskraftskostnaderna i Sverige ökat mer än i omvärlden. Tvärtom visar vi att arbetskraftskostnaderna ökar i takt med de viktigaste konkurrentländerna i Europa. Även när det gäller produktiviteten har utvecklingen i Sverige inte skiljt sig nämnvärt från genomsnittet i Europa. Kronans försvagning under framförallt krisens första del har gett Sverige vissa kortsiktiga konkurrensfördelar. Tillfälliga svängningar i växelkursen är dock inget som ger långsiktig tillväxt eller konkurrenskraft. Den sammantagna bilden är att problemen i svensk industri inte beror på ett försämrat kostnadsmässigt konkurrensläge. Problemet är det dramatiska efterfrågebortfallet som finanskrisen bidragit till.

Effekterna på svensk industri av den internationella finanskrisen är anmärkningsvärda. Produktionen har fallit rekordsnabbt, kapacitetsutnyttjandet har sjunkit drastiskt och produktiviteten har minskat på ett sätt som vi inte sett tidigare. Det finns skillnader mellan olika branscher. Nu finns många tecken på att botten är nådd och att en återhämtning kan inledas.

Vinster inom industrin har fallit från en rekordnivå 2007 men prognoser för utvecklingen framöver pekar på att även lönsamhet och vinster kommer att stärkas igen de närmsta åren. Uppgången hänger samman med att produktiviteten väntas öka starkt.

Baserat på denna genomgång av olika indikatorer på internationell konkurrenskraft, är vår bedömning att svensk industri inte tappat i konkurrenskraft de senaste åren. Svensk industri har totalt sett inte klarat sig sämre än industrin i våra konkurrentländer.

¹¹ Bytesbalansen visar hur Sveriges transaktioner med utlandet utvecklas när det gäller handel med varor och tjänster, kapitalavkastningar och transfereringar.

3. Inflation

Eftersom parterna på arbetsmarknaden förhandlar om löneökningar i nominella tal är resultatet i reala förbättringar även beroende på inflationen. En högre inflation ger en lägre reallön vid en given nominell löneökning. Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna har stor betydelse för inflationsutvecklingen. Om utvecklingen kommer i konflikt med Riksbankens inflationsmål påverkar det i sin tur räntor och sysselsättning.

I detta kapitel beskrivs utvecklingen av priser och räntor sedan 1998 samt några av de prognoser som finns för den närmaste tiden.

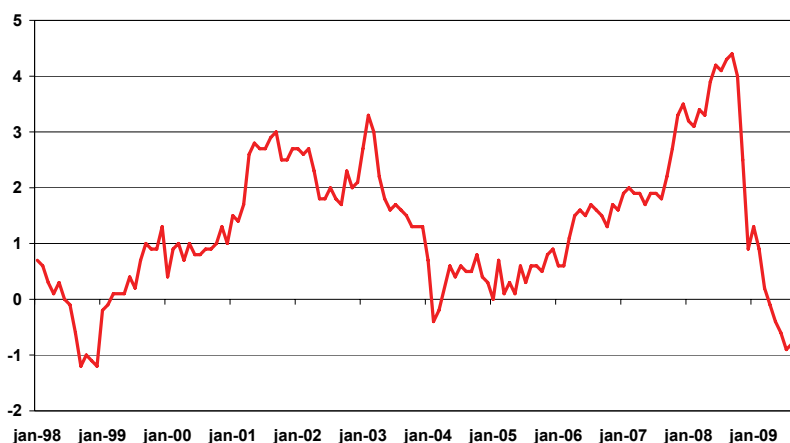
3.1 Prisutvecklingen från 1998

Konsumentpriser sjunker under 2009

Det vanligaste måttet på inflation är förändringar i konsumentprisindex (KPI). KPI visar hur priserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. De priser som mäts är de som konsumenterna faktiskt betalar och som påverkas av bland annat ändringar i indirekta skatter och subventioner.

Inflationen har fluktuerat relativt kraftigt under de senaste tio åren. I början av perioden var inflationen klart under målet för att sedan öka till nivåer kring 2-3 procent (diagram 3.1). Orsaken till denna ökning var stigande priser på bland annat el, kött, frukt, grönsaker, bensin och villaolja. Detta följdes av ett kraftigt fall av prisökningstakten, från cirka 3 procent i april 2003 till -0,4 procent i februari 2004. Ett fall som till stor del kan förklaras av lägre energipriser och en oväntat stark produktivitetsutveckling.

Diagram 3.1 Konsumentprisindex mätt som 12-månadersförändring, månadsvärden, procent

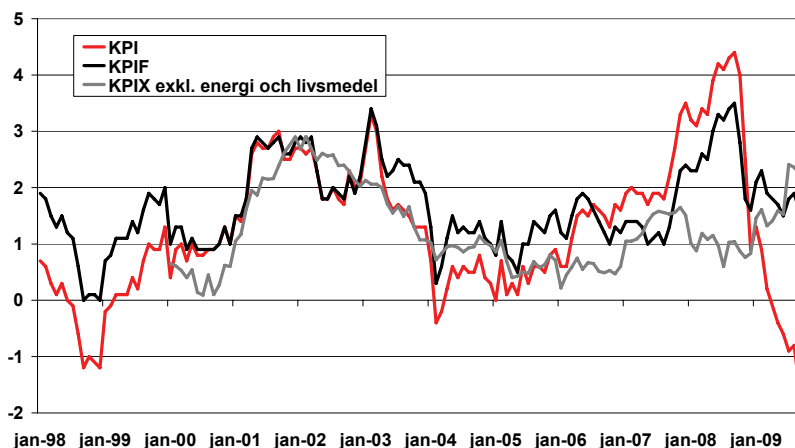
Källa: SCB

Därefter steg inflationen återigen successivt för att i september 2008 nå periodens högsta nivå på 4,4 procent. Ökningen berodde till stor del på prisökningar för livsmedel och energi. Detta visas tydligt vid en jämförelse av förändringarna i KPI, KPIX exklusive energi och livsmedel samt KPIF¹².

¹² KPIX och KPIF är mått på så kallad underliggande inflation. KPIX exkluderar indirekta skatter, subventioner och räntekostnaderna för egna hem. I KPIF beräknas egnahemsägarnas räntekostnader vid en konstant räntesats.

Under perioden september 2007 till slutet av 2008 var skillnaden mellan KPI och KPIX där energi och livsmedel exkluderats relativt stor (diagram 3.2). KPI ligger under denna tid klart över KPIX där energi och livsmedel exkluderats. Inflationen kan således till stor del förklaras av snabba prisökningar på livsmedel och energi.

Diagram 3.2 KPI och KPIX exklusive energi och livsmedel samt KPIF, 12-månadersförändring, procent

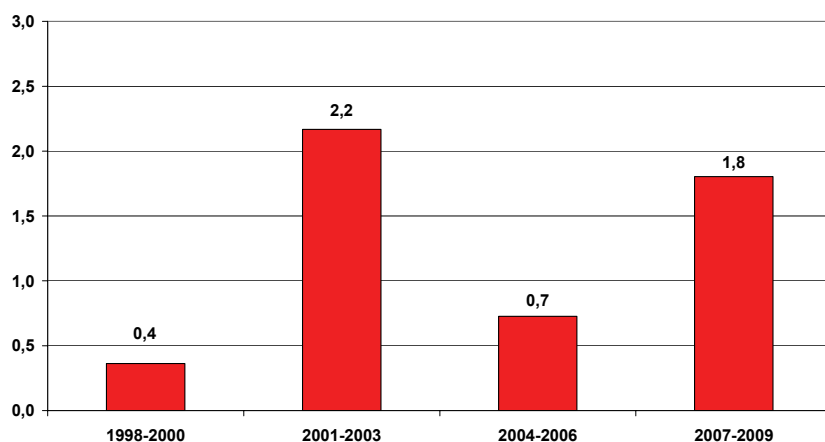
Källa: Konjunkturinstitutet och SCB

Under det senaste året har inflationen återigen fallit kraftigt. Från september 2008 till september 2009, sjönk inflationen från 4,4 procent till -1,6 procent. I diagram 3.2 är det tydligt hur KPI ligger klart under KPIF och KPIX där energi och livsmedel exkluderats, vilket innebär att den låga inflationen under 2009 till stor del kan förklaras av lägre prisökningar på energi och livsmedel samt låga räntekostnader.

Konjunkturinstitutet bedömer att inflationen kommer att sjunka än mer innan den sedan åter blir positiv i slutet av 2009. På helåret 2009 beräknas KPI att sjunka med 0,2 procent jämfört med föregående år.

Även uppdelat på avtalsperioder visar inflationen stora skillnader mellan de olika perioderna. Under Industriavtalets första avtalsperiod, 1998-2000, hamnade det årliga genomsnittet på 0,4 procent (diagram 3.3). För avtalsperioden 2001-2003 var motsvarande genomsnitt 2,2 procent och för avtalsperioden 2004-2006 på 0,7 procent. Den genomsnittliga inflationen för avtalsperioden 2007-2009 kommer med stor sannolikhet att hamna på cirka 1,8 procent. Detta är en procentenhet lägre än Konjunkturinstitutets prognos från så sent som augusti 2008.

Diagram 3.3 Konsumentprisindex, årsgenomsnitt per avtalsperiod, förändring i procent

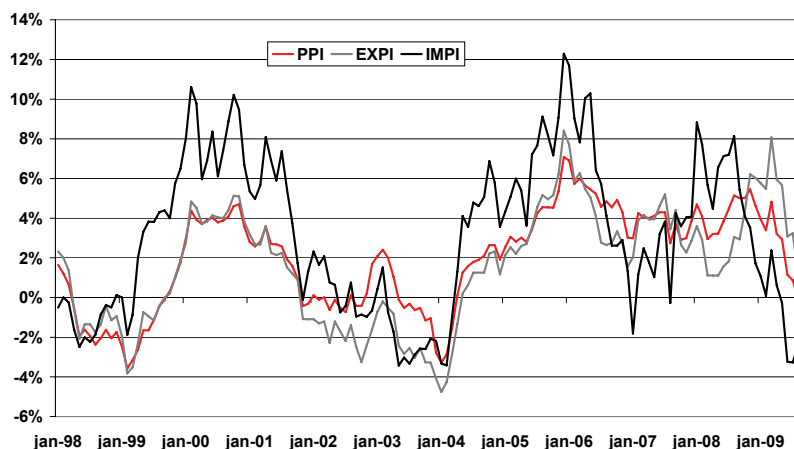

Källa: Konjunkturinstitutet

Producent-, import- och exportpriser

Andra viktiga prisökningsmått i bedömningen om inflationstendenserna i samhället är producent-, import- och exportprisindex. Producentprisindex visar prisutvecklingen för varor vid leverans från svenska producenter till inhemsk marknad eller för export. Exportprisindex visar prisutvecklingen för varor producerade i Sverige för exportmarknaden och importprisindex visar prisutvecklingen för varor som importeras till Sverige¹³.

Diagram 3.4 Producent-, import- och exportpriser, 12-månadersförändring

Källa: SCB

Förändringarna i producent-, import- och exportpriserna har varierat kraftigt under perioden januari 1998 till juli 2009 (diagram 3.4). De kraftiga ökningarna under 2000 och 2001 förklaras till stor del av den svenska kronans försvagning. Ett prisfall på teleprodukter innebär att exportpriserna inte ökade i samma takt som importpriserna. De nästkommande två och ett halvt åren kännetecknades av mindre prisökningar och även prisminskningar. Orsaken var en förstärkning av kronan samt det fortsatta prisfallet på teleprodukter.

¹³ Prisutvecklingarna redovisas för produkter inom B-E enligt SPIN 2007, dvs. utvinning av mineral; samt industriprodukter; el, gas, värme och kyla och vattenförsörjningstjänster, i linje med EU-rekommendationer för internationell jämförelse. Detta innebär att produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske inte längre ingår i totalaggregaten.

Under andra halvan av 2004 började priserna åter stiga och det blev ännu en period av relativt höga prisökningar. Dessa ökningarna berodde bland annat på att råvarupriserna steg samt än en gång en försvagning av kronan. De lägre prisökningarna och prisminskningarna av importpriserna under 2007, jämfört med exportpriserna, kan förklaras av sjunkande priser på bearbetade varor, medan prisminskningen under senare delen av 2009 kan i sin tur förklaras av prisfallet på råolja och petroleumprodukter.

3.2 Okonventionella åtgärder

Riksbanken bedriver i vanliga fall penningpolitik genom styrräntan som i sin tur påverkar de räntor som hushåll och företag möter. Den finansiella krisen har dock tvingat Riksbanken att komplettera sitt agerande med vad de själva kallar för okonventionella åtgärder för att få de finansiella marknaderna att fungera bättre. Dessa åtgärder har bland annat varit att ge lån på längre löptider än vanligt och godkänna ett större antal värdepapper som säkerhet.

De okonventionella åtgärder som Riksbanken utfört har kraftigt ökat penningmängden i ekonomin vilket i sin tur riskerar en ökad inflation. Bedömningen från Riksbanken är dock att ökningen av penningmängden avspeglar en ökad efterfrågan som uppstått till följd av problemen i det finansiella systemet och att utan dessa åtgärder skulle marknadsräntorna ha varit högre samtidigt som inflationen och resursutnyttjandet blivit för låg.

3.3 Fortsatt förtroende för inflationsmålet

Riksbanken beaktar även vilka förväntningar som olika aktörer har om den framtida inflationen vid sin bedömning av inflationsutvecklingen. TNS Prospera AB som regelbundet mäter olika aktörers inflationsförväntningar publicerade i oktober 2009 en undersökning som visade att inflationen på ett år sikt förväntas vara 0,8 procent, på två års sikt 1,6 procent och på fem års sikt 2,2 procent. Detta tyder på ett fortsatt förtroende för Riksbankens inflationsmål.

3.4 Låg reporänta

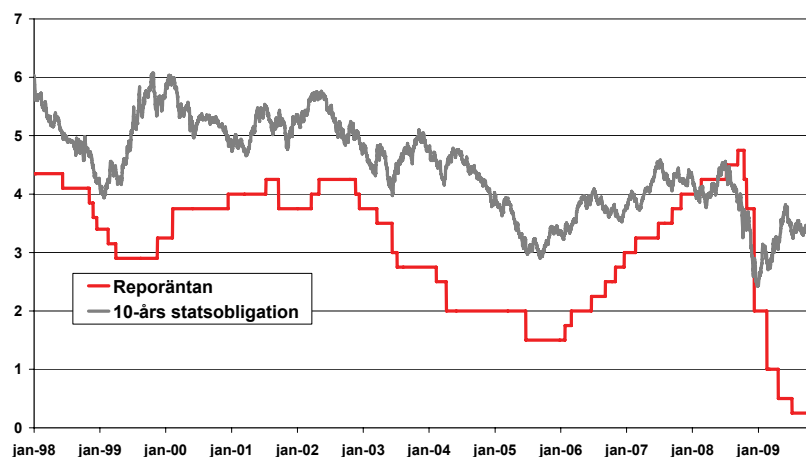
Riksdagen har gett Riksbanken i uppgift att upprätthålla ett fast penningvärde¹⁴. Riksbanken tolkar målet om ett fast penningvärde som att inflationen ska vara låg och stabil och har preciserat detta till ett inflationsmål som säger att den årliga förändringen av konsumentprisindex (KPI) ska vara 2 procent med ett toleransintervall på plus/minus 1 procentenhet. Riksbankens främsta medel för att påverka inflationen är reporäntan. Genom ränteförändringar kan Riksbanken försöka styra efterfrågan i ekonomin så att inflationen ligger på målet.

Riksbanken beslutade i januari 2006 att höja reporäntan från 1,5 till 1,75 procent, en höjning som var den första sedan början av maj 2002. Denna höjning följdes av ytterligare tolv höjningar (diagram 3.5). I slutet av september och nästan hela oktober 2008 var reporäntan 4,75 procent. Därefter har Riksbanken sänkt reporäntan sex gånger. Dessa sänkningar inkluderar en sänkning i december 2009 på 1,75 procentenhet och i februari på 1,0 procentenhet. Den senaste sänkningen skedde i början av juli 2009 och innebär att reporäntan fastställdes till 0,25 procent. Riksbanken bedömer att reporäntan behöver vara låg under en lång tid framöver för att återhämtningen av ekonomin ska bli

¹⁴ Riksbanken ska dessutom främja ett säkert och effektivt betalningsväsende.

stabil och för att klara inflationsmålet på 2 procent. Räntan förväntas därför ligga kvar på denna låga nivå fram till hösten 2010.

Diagram 3.5 Riksbankens styrränta och räntan på 10-års statsobligationer

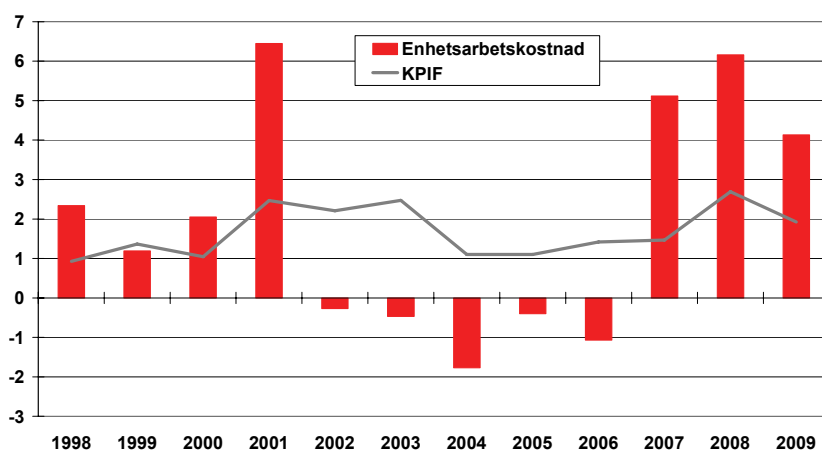
Källa: Riksbanken

3.5 Enhetsarbetskostnad

Enhetsarbetskostnaden, dvs. arbetskostnaden per producerad enhet, för näringslivet kan ses som ett mått på lönebildningens bidrag till inflationstrycket.

Om produktionens sammansättningar var densamma som konsumtionen, relationen mellan vinster och arbetskraftskostnader konstant, inga förändringar sker av skatt eller subventioner av konsumtionsvaror och om Sverige var en helt sluten ekonomi, borde enhetsarbetskostnaden och konsumentpriserna i stort sett öka i samma takt. Nu är detta inte fallet (diagram 3.6) och därför kan förändringar av enhetsarbetskostnaden och inflationen skilja sig åt. Om man jämför den underliggande inhemska inflationen med utvecklingen av enhetsarbetskostnaden för näringslivet, och tar hänsyn till vissa förskjutningar i tid, finner man emellertid stor överensstämmelse.

Diagram 3.6 Enhetsarbetskostnad och inflation, årlig procentuell förändring, hela näringslivet

Källa: Konjunkturinstitutet

Under avtalsperioderna 1998-2000 och 2001-2004 var den genomsnittliga årliga förändringen i enhetsarbetskostnaden kring 1,9 procent. För den efterföljande avtalsperioden

2004-2006 sjönk enhetsarbetskostnaden med ett genomsnitt mer än 1,0 procent per år. Den genomsnittliga förändringen i enhetsarbetskostnaden under innevarande avtalsperiod, 2007-2009, bedöms av Konjunkturinstitutet bli över 5,1 procent per år. Att enhetsarbetskostnaden sjönk under perioden 2003-2006 förklaras av en hög produktivitetsväxt. På motsvarande sätt förklaras den senaste avtalsperiodens relativt höga ökning av enhetsarbetskostnad av låg, och till och med negativ produktivitetstillväxt. Konjunkturinstitutet bedömer att enhetsarbetskostnaden faller under 2010 och 2011.

3.6 Inflationen under 2010 och 2011

Konjunkturinstitutet bedömde i augusti att inflationen under de kommande åren understiger Riksbankens inflationsmål (tabell 3.1). Prisökningar på varor och tjänster bedöms falla tillbaka något under de närmaste åren. Priserna på tjänster stiger normalt något snabbare än för varor vilket beror på att tillväxten i produktivitet är högre i branscher som producerar varor än i de branscher som producerar tjänster. Dessutom påverkas varor i högre grad av den gradvisa förstärkningen av kronan framöver. Energipriserna steg kraftigt under 2008 men har därefter fallit tillbaka. Bedömningen är dock att energipriserna kommer att stiga under de närmaste åren om än måttligt. Konjunkturinstitutet bedömer att hyresökningarna under de närmaste åren blir historiskt låga och att räntekostnaderna förblir låga under 2010 men kommer att stiga under 2011 på grund av att Riksbanken förväntas höja reporäntan under 2011.

Riksbankens bedömning som kom två månader senare skiljer sig från Konjunkturinstitutets vad gäller framför allt 2011 (tabell 3.1). Riksbanken bedömer att KPI når botten i oktober 2009 för att sedan snabbt stiga igen. En viktig orsak till detta är att bostadsräntorna först förväntas falla för att sedan stiga som en följd av Riksbankens höjningar av reporäntan. Riksbanken bedömer att KPIF, som inte påverkas direkt av förändringar i bostadsräntor, är mycket mer stabil under de närmaste åren.

Tabell 3.1 Inflationsbedömningar, årlig procentuell förändring

	2009	2010	2011
Konjunkturinstitutet			
- KPI	-0,2	0,6	1,6
- KPIF	1,9	1,1	0,9
Riksbanken			
- KPI	-0,4	0,9	3,3
- KPIF	1,8	1,3	1,9

Källa: Konjunkturinstitutet och Riksbanken

Konjunkturinstitutet bedömer att det finns stora samhällsekonomiska risker med både för låga och för höga löneökningar¹⁵. En för låg löneökning skulle innebära att Riksbanken skulle få svårt att nå upp till inflationsmålet på två procent vilket i sin tur skulle innebära att inflationsförväntningarna sjunker. Det leder i sin tur till höjd realränta, minskad efterfrågan och ökad arbetslöshet.

3.7 Sammanfattning

Inflationen har fluktuerat kraftigt under de senaste tio åren och variationerna har ökat de senaste åren. I slutet av 2007 steg inflationen över 3 procent för att i september 2008 hamna på periodens högsta nivå, 4,4 procent. Därefter sjönk inflationen drastiskt för att

¹⁵ Se Lönebildningsrapporten 2009, Konjunkturinstitutet

i september 2009 hamna på $-1,6$ procent. Den genomsnittliga årliga inflationen hamnar under avtalsperioden 2007-2009 på cirka $1,8$ procent.

De stora variationerna av inflationen förklaras främst av stora skillnader vad gäller priserna på energi och livsmedel samt Riksbankens förändringar av reporäntan.

Riksbanken sänkte i juli 2009 reporäntan till $0,25$ procent. Riksbanken bedömer att reporäntan behöver vara låg under en lång tid framöver för att återhämtningen av ekonomin ska bli stabil och för att klara inflationsmålet på 2 procent. Enligt Riksbankens prognos förväntas räntan ligga kvar på denna låga nivå fram till hösten 2010.

En för låg löneökning skulle innebära att Riksbanken skulle få svårt att nå upp till inflationsmålet på två procent vilket i sin tur skulle innebära att inflationsförväntningarna sjunker. Det leder i sin tur till höjd realränta, minskad efterfrågan och ökad arbetslöshet.

4. Sysselsättning och arbetslöshet

Hög sysselsättning och låg arbetslöshet är ett självklart mål för Facken inom industrin. Skälen är flera. Arbetslöshet ger ekonomiska förluster för den som drabbas. Långvarig arbetslöshet är också negativt på andra sätt. En hög sysselsättning och låg arbetslöshet ökar tryggheten och stärker vår förhandlingsposition mot arbetsgivarna. En högre sysselsättning ökar inkomstnivån och tillväxten i landet och ger bättre förutsättningar för en bra välfärd.

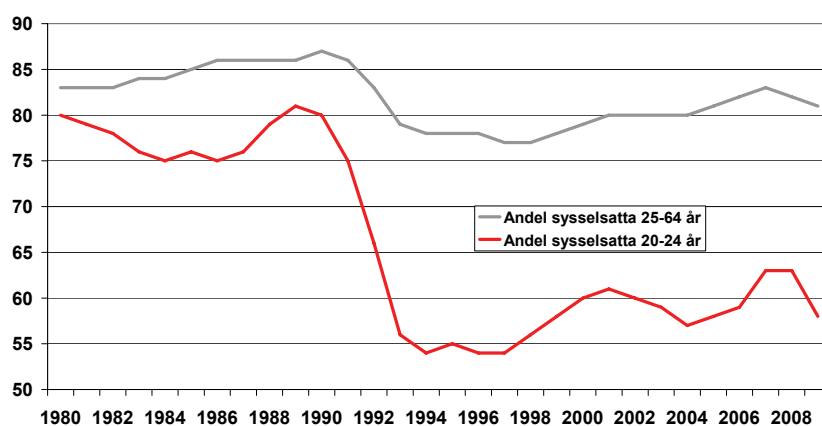
Sedan hösten 2008 har sysselsättningen fallit kraftigt. I detta avsnitt skildras utvecklingen på arbetsmarknaden. Särskilt utrymme ges åt utvecklingen inom industrin, både på kort och på lång sikt. Dessutom berörs spridningen av sysselsättningsfallet från industrin till andra sektorer. Framställningen bygger i huvudsak på Konjunkturinstitutets prognoser kompletterat med senare bedömningar.

4.1 Sysselsättningens utveckling

Den senaste lågkonjunkturen i början på 2000-talet hade ganska marginella effekter på sysselsättningen. Totalt sett minskade antalet sysselsatta med drygt 30 000 personer. Industrieranscherorna stod för i princip hela nedgången. Återhämtningen blev snabb och intensiv. Från 2005 följde en kraftfull sysselsättningsstillväxt. Mellan 2004 och 2005 ökade antalet sysselsatta med över 100 000 personer. Från 2005 till första halvåret 2008 ökade sysselsättningen totalt på svensk arbetsmarknad med drygt 220 000 personer.

Uppgången i sysselsättningen från slutet av 1990-talet fram till 2008 innebar att det totala antalet sysselsatta uppnådde ungefär samma antal som strax före den djupa recessionen i början av 1990-talet då uppemot en halv miljon arbetstillfällen gick förlorade på svensk arbetsmarknad. Det bör samtidigt betonas att sysselsättningsgraden, dvs. andelen sysselsatta av befolkningen, har förblivit på en betydligt lägre nivå jämfört med åren före krisen på 1990-talet. Antalet personer i arbetsför ålder – dvs. i åldrarna 16-64 år – har vuxit med ungefär en miljon sedan mitten av 1970-talet.

Diagram 4.1 Sysselsättningsgrad i åldrarna 20-24 år resp 25-64 år, 1980-2009.

Källa: SCB

Sysselsättningsgraden har minskat i alla åldersgrupper sedan början av 1990-talet. Men som framgår av diagrammet ovan har andelen sysselsatta minskat mest markant bland de yngre. I åldrarna 20-24 år är sysselsättningsgraden idag mer än 20 procentenheter lägre jämfört med åldersgruppen över 24 år. Den viktigaste förklaringen till det är den

utbildningsexpansion som har skett. Andelen studerande i åldersgruppen 20-24 år har fördubblats sedan 1990-talets början.

Den nuvarande sysselsättningskrisen

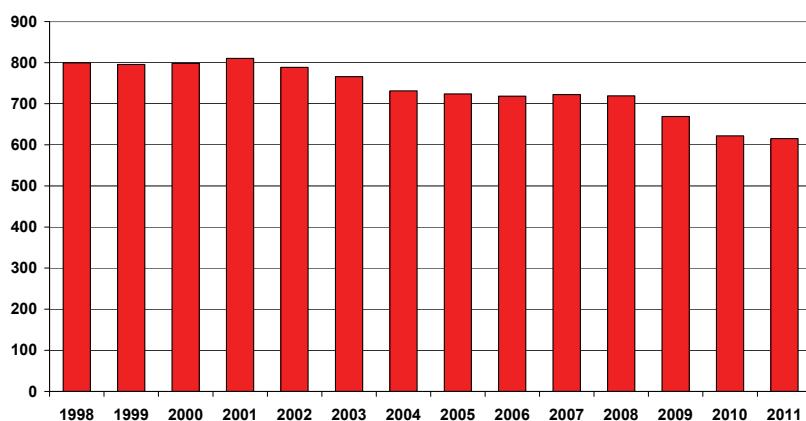
Frågan är då hur den sysselsättningskris som vi är mitt uppe i kommer att slå. Mellan 2008 och 2009 minskar, enligt Konjunkturinstitutets beräkningar, antalet sysselsatta på svensk arbetsmarknad med cirka 115 000 personer. Sysselsättningsfallet inom industrin uppgår till 50 000 personer.

Sysselsättningen förväntas att fortsätta att falla även efter 2009. Mellan 2008 och 2011 uppgår, enligt Konjunkturinstitutet, den prognostiserade sysselsättningsminskningen till cirka 260 000 personer. Det innebär att sysselsättningsgraden i åldrarna 16-64 år antas minska med drygt 5 procentenheter under perioden. Nivån år 2011 blir därmed något lägre än under 1990-talets värsta krisfas. Cirka 100 000 personer förväntas varaktigt slås ut från arbetsmarknaden.

Den historiska erfarenheten är att arbetskraftsutbudet dämpas i samband med konjunkturedgångar, vilket i sin tur tenderar att hålla tillbaka arbetslöshetstalen och mildra nedgången i sysselsättningsgraden. Detta förväntas emellertid inte ske under åren 2009-2011. Det beror för det första på att befolkningsutvecklingen kommer att fortsätta att ge ett positivt bidrag till arbetskraften. Den främsta förklaringen till detta är en ökad invandring.

För det andra beror krisens marginella effekter på arbetskraftsutbudet på regeringens politik på socialförsäkringsområdet. De förändrade reglerna i sjukförsäkringen, den så kallade rehabiliteringskedjan, och det minskade antalet personer som beviljas sjuk- och aktivitetsersättning leder till ett ökat arbetskraftsutbud. Effekterna av skattepolitiken och den aktiveringsinriktade arbetsmarknadspolitiken är mer osäkra. De fortsatta problemen med genomströmningen i gymnasieskolan, som bidrar till en växande grupp unga vuxna utan fullbordad gymnasieutbildning, påverkar snarast arbetskraftsutbudet negativt.

Diagram 4.2 Antal sysselsatta inom industrin (tusental), 1998-2011

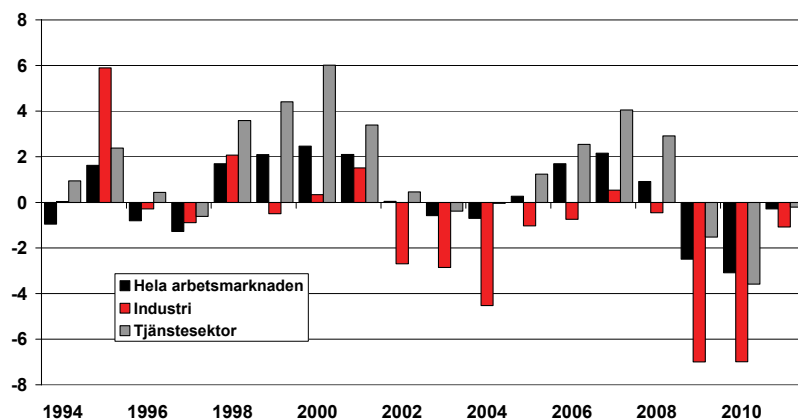
Källa: Konjunkturinstitutet

Sysselsättningsminskningen under åren 2009 till 2011 förväntas enligt Konjunkturinstitutet fördela sig relativt jämt mellan industrin och tjänsteproducerande verksamhet. Drygt 100 000 arbetstillfällen antas försvinna såväl inom industrin som inom privat tjänstesektor. Går vi tillbaka drygt tio år i tiden och följer utvecklingen av antalet indu-

strisysselsatta innebär det att den sammantagna minskningen av sysselsättningen inom industrin, enligt Konjunkturinstitutets beräkningar, beräknas uppgå till knappt 200 000 för hela perioden 1998-2011.

Eftersom industrin har en betydligt mindre sysselsättningsvolym totalt sett jämfört med tjänstreproducerande branscher blir den procentuella sysselsättningsnedgången betydligt mer påtaglig inom industrin än i tjänstesektorn.

Diagram 4.3 Sysselsättning per sektor, 1994-2011 (prognos 2009-11)

Källa: Konjunkturinstitutet

Tidsmässigt följer sysselsättningsförändringarna ett traditionellt mönster. Sysselsättningsnedgången drabbar industrin först och sprids sedan till tjänstesektorn. Nedgången i den internationella ekonomin drabbade industrin på bredden. Mellan första kvartalet 2008 och första kvartalet 2009 minskade produktionen med närmare 20 procent. När nedgången inom industrin avsätter spår i form av en sjunkande inhemsk efterfrågan påverkas också tjänstesektorerna. Även kommunernas sysselsättning påverkas negativt under 2009. Sysselsättningen inom offentlig sektor förväntas dock påverkas mer måttligt framöver på grund av att regeringen ökar statsbidragen till kommunerna.

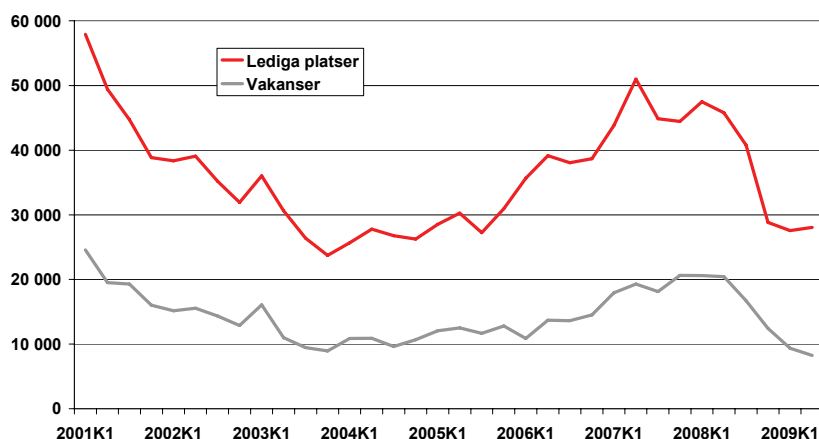
Lediga platser och uppsägningar

Arbetsmarknaden kännetecknas alltid av stora flöden. Det gäller även under år präglade av svåra konjunkturella problem. Nya jobb tillkommer samtidigt som andra försvinner. I detta avsnitt ges en bild av förändringar såväl när det gäller lediga arbetstillfällen som uppsägningar. I avsnittet skildras den kraftiga nedgången i antalet lediga arbetstillfällen och uppgången i antalet uppsägningar som följde i finanskrisens spår. Det kommer också att framgå att industrin drabbades särskilt hårt av fallet i lediga platser liksom av uppgången i antalet varsel.

Antalet inskrivna och utskrivna från arbetsförmedlingarna ger en – om än ofullständig – bild av flödenas storlek. Sedan år 2000 har mellan 1 miljon och 1,2 miljoner personer årligen varit inskrivna som arbetssökande. Antalet personer som skrivs ut från arbetsförmedlingarna för att de fått ett jobb har pendlat mellan 500 000 och 600 000 sedan år 2000. Det innebär att ungefär 8 procent av de inskrivna har fått ett jobb, räknat på månadsbasis. Av dessa har i sin tur ungefär 10 procent fått arbete med någon form av understöd, till exempel lönebidrag.

Arbetsförmedlingarnas uppgifter ger emellertid ingen fullständig bild av antalet lediga jobb. 2008 försvann arbetsgivarnas skyldighet att rapportera in lediga platser till arbetsförmedlingen. En vanlig uppskattning är att mellan 30 och 40 procent av platstillställningarna på arbetsmarknaden sker via arbetsförmedlingen. Det är också viktigt att komma ihåg att lediga platser inte alltid är lediga i den meningen att de omedelbart kan tillsättas. SCB presenterar därför också uppgifter om vakanser i privat sektor, det vill säga platser som är lediga i den meningen att de omedelbart kan tillsättas. Som framgår av diagrammet nedan ger vakansstatistiken en tydlig bild av konjunkturmönstret.

Diagram 4.4 Antal lediga platser och vakanser. kv 1 2001 – kv 2 2009

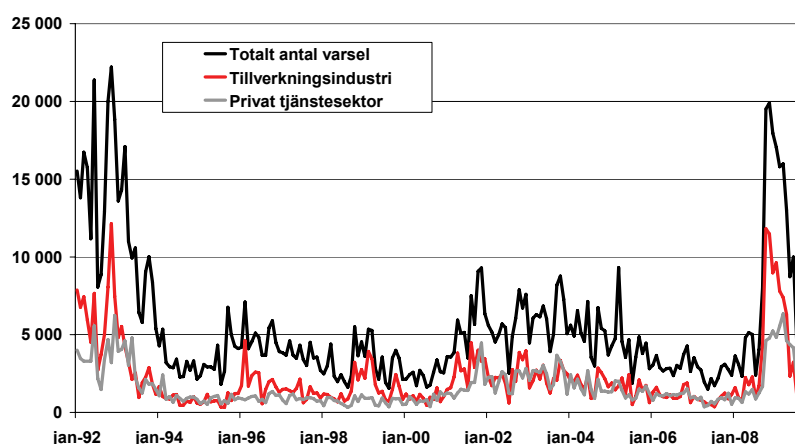
Källa: SCB

Från andra kvartalet 2008 till motsvarande kvartal 2009 minskade antalet lediga platser med ca 40 procent. Minskningen skedde framför allt i privat sektor. Inom offentlig sektor uppgick minskningen till 13 procent. Det illustrerar det våldsamma fallet i arbetskraftsefterfrågan under det senaste året. Istället för att fylla lediga platser dras tjänster in. Det är ett uttryck för att många företag har underutnyttjad kapacitet. För att höja effektiviteten väljer man att utnyttja alla möjligheter som ges att reducera antalet anställda. Den akuta arbetskraftsbristen bland företag i privat sektor, dvs. antalet vakanser, låg under andra kvartalet 2009 på en lägre nivå än någonsin tidigare uppmäts.

Inom industrin fortsatte antalet vakanser att minska under första halvåret 2009. Samtidigt började antalet lediga platser stiga svagt, vilket skulle kunna ses som ett uttryck för att den värsta krisfasen är över. Under första halvåret 2009 stod industrin för ungefär 10 procent av det totala antalet lediga platser och vakanser inom privat sektor (enligt SCB:s statistik).

Den snabba nedgången i sysselsättningen tog sig inte bara uttryck i minskad arbetskraftsefterfrågan utan också i allt fler varsel om uppsägningar. Under hösten 2008 skedde en dramatisk uppgång av antalet varsel. Antalet varslade ökade från 4 000 i augusti till närmare 18 000 i december. Totalt varslades nästan 96 000 personer om uppsägning under 2008, vilket var 70 000 fler än 2007. Bara under första halvåret 2009 har knappt 85 000 personer varslats om uppsägning. Tillverkningsindustrin och då framför allt metallvarutillverkning, maskinvarutillverkning och transportmedelstillverkning har legat i topp när det gäller varsel under både hösten 2008 och våren 2009. Inom privat tjänstesektor är det framför allt parti- och detaljhandel samt fastighets- och företagstjänster som har drabbats av omfattande varsel.

Diagram 4.5 Varsel, jan 1992- aug 2009, totalt och fördelat per sektor

Källa: Arbetsförmedlingen

Av dem som varslas blir inte alla uppsagda, men trenden har enligt Arbetsförmedlingens beräkningar varit att fler blir uppsatta på en uppsägningslista (som registreras av Arbetsförmedlingen) och att en större del av den sistnämnda gruppen (ca 60 procent) blir öppet arbetslösa.

Under våren och sommaren 2009 har ökningstakten av antalet varsel brutits. Nedgången har som framgår av diagrammet ovan varit ganska markant. Antalet varsel ligger nu på en betydligt lägre nivå än under årets första månader, vilket kan vara ett uttryck för att företagen i allt högre grad har frigjort ledig kapacitet och att behovet av ytterligare neddragningar tycks ha avtagit. Totalt sett steg inte heller antalet varsel till de nivåer som gällde under 1990-talskrisen. Dessutom var 1990-talskrisen mer utdragen med tre år av negativ tillväxt i följd vilket också återspeglades i varselstatistiken.

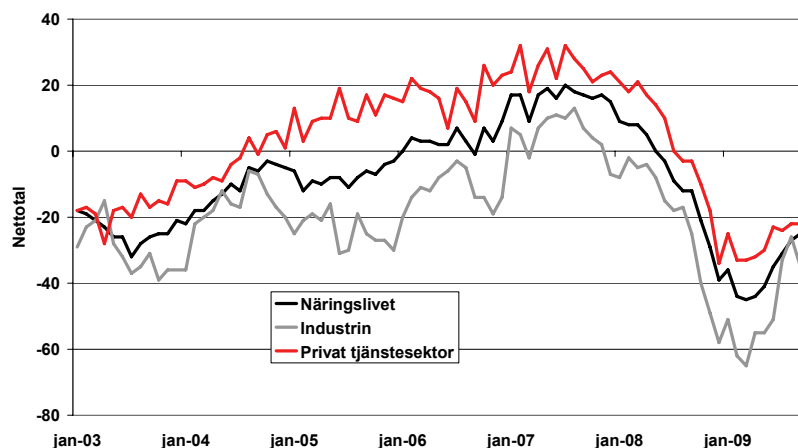
Företagens anställningsplaner

Den kraftfulla inbromsningen på arbetsmarknaden sedan hösten 2008 har också kunnat avläsas i företagens anställningsplaner. I detta avsnitt skildras företagens anställningsplaner inom näringslivet som helhet liksom inom industrin.

Ser vi till utvecklingen i hela näringslivet föll indikatorn i Konjunkturinstitutets undersökningar gällande anställningsplanerna från plus 8 i mars 2008 till minus 45 ett år senare. Dessa siffror illustrerar den tilltagande pessimismen i näringslivet i spåren av den fördjupade finanskrisen och den negativa utvecklingen av såväl export som inhemsk efterfrågan.

Fördelar vi uppgifterna om anställningsplanerna på tillverkningsindustri respektive privat tjänsteproduktion framgår det tydligt att de negativa förväntningarna har varit mest utpräglade inom industrin.

Diagram 4.6 Företagens förväntningar om antalet anställda, jan 2003 – sep 2009

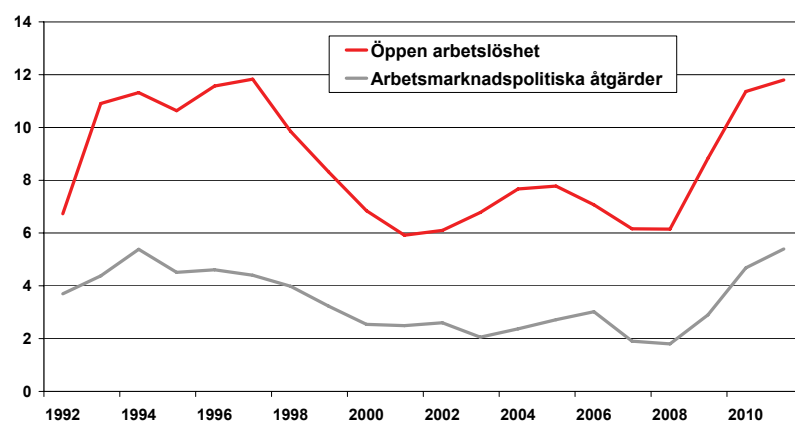
Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturbarometern augusti 2009

Det tycks vara så att de negativa förväntningarna har avtagit något sedan våren 2009. Det gäller både industrin och privat tjänsteproduktion. Det var också något som vi kunde urskilja i antalet lediga platser. Det handlar inte om att den negativa trenden har vänt. Företagens förväntningar och anställningsplaner är fortfarande påtagligt negativa, men inte fullt så negativa som för ett halvår sedan.

4.2 Arbetslöshetens utveckling

Enligt Konjunkturinstitutets bedömningar förväntas arbetslösheten att fortsätta att öka under åren fram till 2011 trots att produktionsfallet avtar och kapacitetsutnyttjandet i ekonomin stiger. Den öppna arbetslösheten beräknas öka från närmare 9 procent till knappt 12 procent mellan 2009 och 2011¹⁶. Det betyder att antalet arbetslösa ökar från cirka 420 000 till 560 000 personer. I praktiken närmar sig därmed arbetslöshetstalen de nivåer som rådde under 1990-talets krisår. Senare konjunkturprognoser pekar på att utvecklingen på arbetsmarknaden kan bli något bättre än i Konjunkturinstitutets bedömning.

Diagram 4.7 Öppet arbetslösa och i arbetsmarknadspolitiska program, 1992-2011 (prognos 2009-11)

Källa: Konjunkturinstitutet

¹⁶ Arbetslösheten definieras enligt den nya så kallade ILO-definitionen, där studerande som söker arbete klassas som arbetslösa.

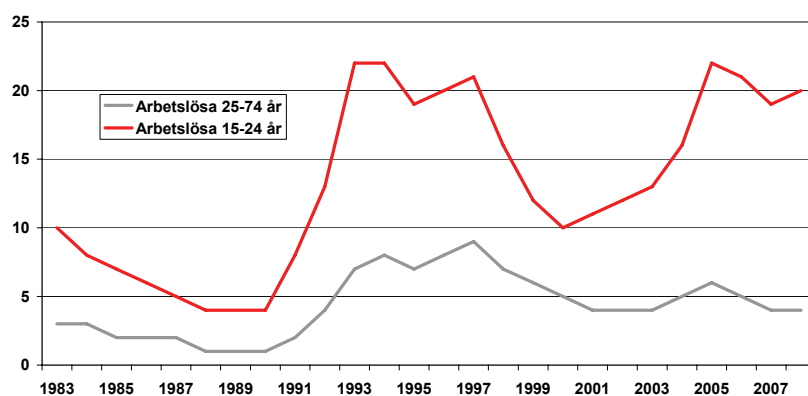
Den ökade arbetslösheten tvingar fram större satsningar på den aktiva arbetsmarknadspolitiken. De aktiva insatserna har legat på historiskt låga nivåer under senare år, särskilt jämfört med förhållandena före 1990-talskrisen. Antalet arbetslösa i programinsatser som andel av arbetskraften förväntas nu fördubblas fram till 2011 för att då överstiga 5 procent.

En stor utmaning ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt är att enbart ett fåtal av de arbetsökande är nytillkommande. Det stora flertalet inskrivna har en längre inskrivningshistoria. Enligt uppgifter från Arbetsförmedlingen har andelen förstagångsinskrivna varit mindre än 10 procent av samtliga inskrivna under åren 1995 till 2006. Om vi begränsar oss till åldersgruppen 25–54 år blir problembilden tydlig. Cirka 45 procent av de inskrivna i dessa åldrar hade under 2006 inskrivningstider som sammantaget uppgick till mer än tre år. Cirka 25 procent hade inskrivningstider på över fem år. Långa sammantagna inskrivningstider på Arbetsförmedlingen antyder att berörda personer har en hög arbetslöshetsrisk. Närmare hälften av dem som får jobb via Arbetsförmedlingen får tidsbegränsade jobb. Den höga volymen tidsbegränsade anställningar återspeglar en allmän trend mot fler atypiska jobb på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadspolitiken får allt mer en socialpolitisk karaktär och denna utveckling talar för att behovet av kompletterande omställningsstöd via Trygghetsrådet-TRR och Trygghetsfonden TSL sannolikt kommer att bli stort under de närmaste åren.

Arbetslösheten drabbar inte alla grupper på arbetsmarknaden i samma utsträckning. Ungdomar, lågutbildade och utomeuropeiskt födda är mer utsatta än andra. Dessutom är funktionshindrade en grupp, som enligt Arbetsförmedlingens prognoser, kommer att drabbas oproportionerligt hårt av arbetslöshetskrisen.

Ungdomsarbetslösheten står allt mer i fokus. Av dem som blev arbetslösa från våren 2008 till våren 2009 var 55 procent yngre än 35 år. Drygt 20 procent var yngre än 25 år.

Diagram 4.8 Öppen arbetslöshet i åldersgrupperna under respektive över 25 år, åren 1983-2008

Källa: Eurostat

Som framgår av diagrammet följer utvecklingen ett historiskt mönster. Unga drabbas alltid hårdare än medelålders och äldre i samband med konjunkturedgångar. Förhållandena i Sverige skiljer sig inte från omvärlden. Det är emellertid allvarligt att problemen med ungas arbetsmarknadsetablering i så hög grad sammanfaller med problemen

med genomströmningen i gymnasieskolan. De unga och unga vuxna som inte har fullbordat en utbildning på gymnasial nivå är kraftigt överrepresenterade bland de arbetslösa. Av de inskrivna på arbetsförmedlingarna i åldersgruppen 20-24 år saknar drygt 20 procent en gymnasieutbildning. Bland de inskrivna utrikes födda i samma ålder är andelen 40 procent. Ofullständig utbildning bidrar också till betydande försörjningsproblem.

Arbetslösheten per fackförbund

Arbetslöshetsriskerna för olika grupper på arbetsmarknaden varierar. I det följande ska detta illustreras via en jämförelse av arbetslöshetstalen för olika fackförbund och arbetslöshetskassor inom Facken inom industrin.

Uppgifterna är inte jämförbara med de arbetslöshetstal som SCB redovisar i samband med arbetskraftsundersökningarna. Arbetskraftsundersökningarna är urvalsundersökningar som siktar på samtliga personer i befolkningen (15-74 år) oavsett a-kasse-medlemskap eller facklig tillhörighet. Arbetslöshetstalen bland medlemmarna i de fackliga organisationerna kan studeras via arbetslöshetskassornas statistik.

Tabell 4.1 Total andel öppet arbetslösa och i arbetsmarknadspolitiska program i procent av medlemmarna i olika arbetslöshetskassor inom industrin, inom parentes anges andelen öppet arbetslösa, augusti månad 2004 - 2009.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Akademikernas	3,9 (3,1)	3,8 (2,9)	3,0 (2,0)	2,0 (1,6)	1,8 (1,3)	2,7 (2,1)
IF Metall*	10,5 (6,5)	10,7 (6,7)	9,3 (4,9)	5,5 (3,7)	5,2 (3,0)	15,2 (10,2)
Livsmedelsarbetarnas	13,3 (8,6)	13,4 (8,9)	13,1 (7,4)	8,3 (5,9)	8,5 (4,9)	11,7 (6,7)
Pappersindustriarbetarnas	5,5 (3,4)	5,6 (3,4)	5,8 (3,2)	4,3 (3,2)	4,1 (2,4)	7,5 (4,8)
Skogs- och träfackets/GS**	10,4 (5,8)	11,0 (5,7)	9,4 (4,5)	5,5 (3,6)	5,8 (3,2)	12,3 (7,7)
Sif/Unionen***	7,5 (5,4)	7,3 (5,1)	6,6 (4,0)	3,9 (2,8)	3,9 (2,4)	6,4 (4,4)

* Industrifacket och Metall bildade den 1 maj 2006 IF Metalls a-kassa.

** Skogs- och träfacket och Grafikerna bildade den 1 maj 2008 GS a-kassa.

*** Sif och HTF bildade den 1 januari 2008 Unionens a-kassa.

Källa: Arbetsförmedlingen

Uppgifterna i tabell 4.1 illustrerar spridningen i arbetslöshet mellan olika förbunds- och branschområden. Andelen arbetslösa medlemmar har under det senaste året ökat inom samtliga a-kassor som återges i tabellen, men betydligt mer för arbetare än för tjänstemannagrupper. Generellt sett har arbetslösheten drabbat industrisysselsatta betydligt hårdare än sysselsatta på andra delar av arbetsmarknaden.

Den ökade arbetslösheten har också påverkat förutsättningarna för trygghetsrådets verksamhet. Under det första halvåret 2009 har antalet uppsagda tjänstemän som kommer till TRR Trygghetsrådet uppgått till 15 360 personer, vilket motsvarar en tredubbling jämfört med motsvarande period 2008. Ett månadsgenomsnitt på ca 6 800 privatanställda arbetare har beviljats omställningsstöd via Trygghetsfonden TSL under perioden januari till juli 2009, vilket i det närmaste motsvarar en sjudubbling jämfört med föregående år.

4.3 Sammanfattning

Sysselsättningen har fallit dramatiskt i spåren av finanskrisen. Enligt Konjunkturinstitutets prognos kommer sysselsättningsminskningen totalt att uppgå till cirka 260 000 personer från hösten 2008 till 2011. Sysselsättningsgraden i åldrarna 16-64 år minskar med 5 procentenheter och faller under den nivå som rådde under 1990-talets kris.

Industrin har drabbats hårdast av sysselsättningsfallet. Från 2008 fram till 2011 förväntas sysselsättningen inom industrin falla med 100 000 personer. Det innebär att det totala antalet sysselsatta inom industrin har minskat med närmare 200 000 jämfört med år 1998.

Finanskrisens effekter återspeglas i utvecklingen av lediga platser. Mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009 minskade antalet lediga platser på arbetsmarknaden med cirka 40 procent. Industrin drabbades av särskilt kraftiga fall i lediga platser. Den akuta arbetskraftsbristen inom industrin, det vill säga antalet vakanser, fortsatte att minska under hela andra kvartalet 2009 samtidigt som antalet lediga platser började stiga svagt, vilket skulle kunna ses som ett uttryck för att den värsta krisfasen kan vara över.

Antalet varsel om uppsägning ökade dramatiskt under andra hälften av 2008 och fortsatte att öka under första halvåret 2009. Industrin har legat i topp vad gäller antalet varsel. Efter halvårsskiftet har antalet varsel mattats av påtagligt, vilket också kan vara ett uttryck för att nedgången brutits.

Arbetslösheten har ökat starkt. Enligt Konjunkturinstitutets prognos ökar den öppna arbetslösheten från cirka 9 procent 2009 till 12 procent 2011. Under samma period förväntas antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program, som andel av arbetskraften, fördubblas till cirka 5 procent. Det talar för en fortsatt mycket svag utveckling på arbetsmarknaden. Samtidigt finns det anledning att framhålla att ett antal senare prognoser och indikatorer talar för att utvecklingen möjligen inte blir fullt så negativ.

5. Löner

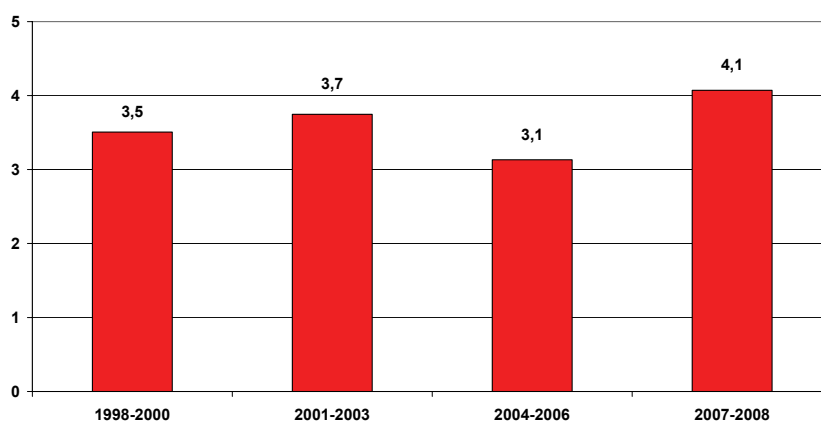
I detta kapitel redogörs för löneutvecklingen för industrianställda under de tre föregående samt innevarande avtalsperiod. Nominella och reala förändringar redovisas och vissa jämförelser görs mellan arbetare och tjänstemän och mellan kvinnor och män.

5.1 Löneökningar enligt målet

Under avtalsperioden 2004-2006 ökade lönerna inom industrin med drygt tre procent per år. När vi stod inför 2007 års avtalsrörelse och den högkonjunktur som då rådde var målet att höja löneökningstakten till fyra procent. Enligt Konjunkturlönestatistiken har lönerna under 2007 och 2008 ökat med i genomsnitt 4,1 procent per år. Enligt Facken inom industrins lönedatabas har ökningen varit 4,0 procent per år.

Den genomsnittliga löneökningen under hela perioden 1998-2008 var 3,6 per år.

Diagram 5.1 Löneutveckling i industrin, Sverige

Källa: Konjunkturinstitutet (konjunkturlönestatistiken)

En annan het fråga i förra avtalsrörelsen var frågan om jämställda löner. När vi tittar på statistiken för 2007-2008 i Facken inom industrins lönedatabas visar den att kvinnor inom industrin haft en löneökning på 4,4 procent per år och män 3,9 procent per år. Kvinnor har alltså haft en högre ökning än män under avtalsperioden. Det råder dock fortfarande stora skillnader i lönenivå mellan män och kvinnor, där män i genomsnitt tjänar mer.

Under perioden 1998-2002 ökade tjänstemännens löner mer än arbetarnas. Skillnaden var cirka en procentenhet per år. Från 2003 och framåt utvecklades lönerna mer lika. Under 2007-2008 var löneökningen för tjänstemännen i genomsnitt 4,2 procent per år och för arbetarna 3,8 procent.¹⁷

Lägre utfall väntas 2009

Utfallet för 2009 är fortfarande ovisst. Tittar man på avtalens ökning för 2009 ger de en genomsnittlig ökning på 2,9-3,3 procent, beroende på utfallet av den löneöversyn som ska ske enligt vissa avtal. Under normala omständigheter skulle det slutgiltiga utfallet bli högre än avtalens ökning. I de tider som nu råder finns det dock anledning att

¹⁷ Specialbearbetningar av Facken inom industrins lönedatabas visar att en förklaring till de högre ökningstalen för tjänstemännen är att andelen medlemmar i Sveriges Ingenjörer ökar bland tjänstemännen.

tro att så inte blir fallet under 2009. Lönerrevisionerna har på flera arbetsplatser skjutits upp. I vissa fall kommer löneökningen betalas ut retroaktivt från ordinarie revisionsdatum men i vissa fall kommer det inte att ske någon lönerrevision alls under 2009. Effekten av detta ses i konjunkturlönestatistiken, som uppvisar väldigt låga ökningstal för arbetare inom industrin under det första halvåret 2009.

Tabell 5.1 Konjunkturlönestatistiken, preliminärt utfall till och med juli 2009

	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Snitt
Hela ekonomin	3,5	3,4	3,0	3,2	3,4	2,9	3,3	3,5
Industrin	3,3	3,0	1,7	2,4	2,7	2,0	2,9	2,6
Arbetare	2,7	2,1	-0,4	1,5	1,9	0,6	2,3	1,5*
Tjänstemän	3,9	4,0	3,9	3,3	3,4	3,3	3,6	3,6

* Exklusive övertidsersättning har den genomsnittliga ökningen varit 2,2 procent

Källa: Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet redovisar varje månad konjunkturlönestatistiken. Månadssiffrorna är preliminära i tolv månader och kan under den tiden korrigeras för retroaktiva löneutbetalningar.

För hela ekonomin har den genomsnittliga löneökningen hittills under 2009 varit 3,5 procent. Inom industrin är utfallet 2,6 procent och för arbetare inom industrin så lågt som 1,5 procent. I vilken mån de siffrorna kommer korrigeras upp med retroaktiva löneökningar vet vi inte i dagsläget.

En förklaring till de låga ökningstalen är alltså uppskjutna lönerrevisioner. En annan förklaring är att Medlingsinstitutet i sin redovisning av konjunkturlönestatistiken inkluderar övertidsersättning. Andelen övertid har sjunkit kraftigt under 2009. Man arbetade mer övertid 2008 än man gjort 2009. Det får till följd att löneökningstalen inklusive övertid för 2009 blir lägre. Tittar vi på löneutvecklingen exklusive övertidsersättning blir snittet för 2009 hittills 2,2 procent för arbetare inom industrin.

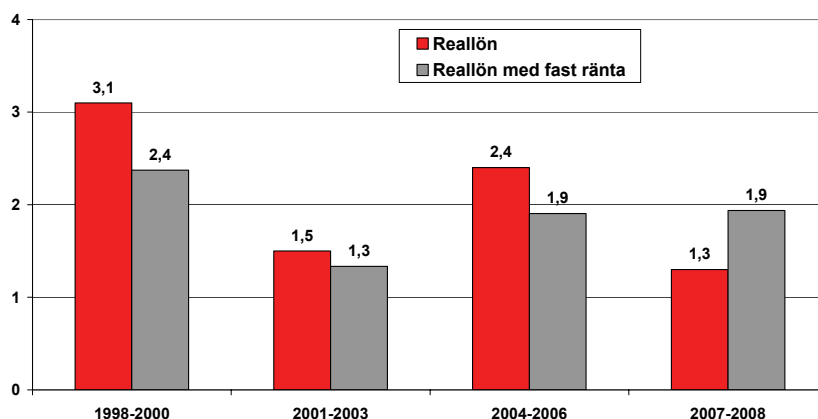
Konjunkturinstitutet bedömer att timlönen inom industrin totalt kommer att öka med 2,8 procent under 2009. Om det skulle stämma blir den genomsnittliga löneökningen under avtalsperioden 3,7 procent per år.

5.2 Reallönerna fortsätter att öka

Under 2008 var inflationen den högsta sedan början på 1990-talet. Trots det ökade reallönerna för de industrianställda i Sverige även under 2008, om än i en lägre takt än tidigare. Den genomsnittliga reallönehöjningen för 2007-2008 var 1,3 procent per år. Sedan 1998 har reallönerna ökat under varje år.

Inflationen mätt med KPI påverkas mycket när det sker stora förändringar i räntan. För att se utvecklingen utan dessa svängningar räknar Riksbanken fram ett mått på hur inflationen hade utvecklats vid en fast räntesats, det så kallade KPIF. Om vi använder KPIF istället för KPI för att räkna ut reallönen får vi något vi kallar reallön med fast ränta.

Diagram 5.2 Reallöneutveckling för industrianställda i Sverige

Källa: Konjunkturinstitutet

Utvecklingen av reallönen med fast ränta skiljer sig från den vanliga reallöneutvecklingen. Svängningarna mellan de olika avtalsperioderna blir mindre. Under 2007-2008 var KPIF lägre än KPI och reallönen med fast ränta utvecklades starkare än den vanliga reallönen.

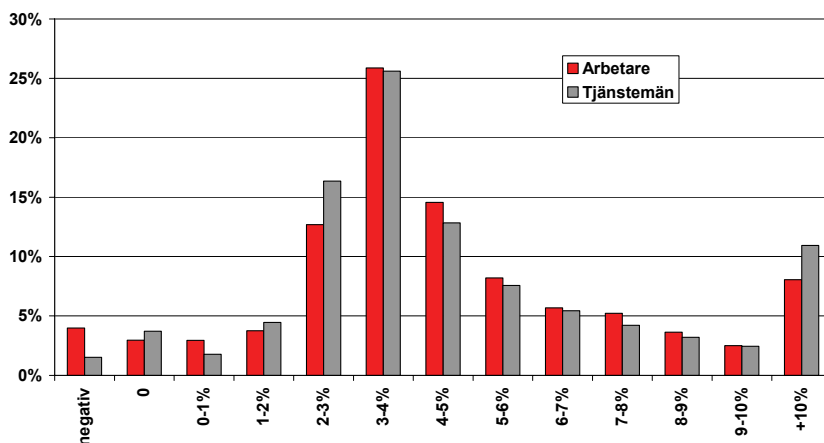
År 2009 väntas KPI-inflationen bli negativ. Enligt Konjunkturinstitutet och Riksbankens prognoser blir inflationsutvecklingen -0,2 respektive -0,4 procent. Det innebär att vi kan räkna med en kraftig reallöneökning under 2009, även fast det nominella utfallet ännu är osäkert. Mycket av den låga inflationen 2009 förklaras av den låga räntan så reallöneökningen med fast ränta kommer inte att bli lika hög under 2009.

För hela avtalsperioden 2007-2009 blir den genomsnittliga reallöneökningen mellan 1,5 och 2,0 procent per år.

5.3 Vanligaste löneökningen

Facken inom industrin har sedan 2001 arbetat med att bygga upp en gemensam databas över lönerna för alla industrianställda. Genom bearbetningar av denna kan man se inte bara hur stora de genomsnittliga löneökningarna är, utan också hur löneökningarna fördelar sig och vilka löneökningar som är vanligast förekommande.

Diagram 5.3 Löneökningarnas storlek 2008, Sverige

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

Diagram 5.3 visar hur många av de industrianställda som fick en löneökning inom respektive intervall 2008. Statistiken bygger på data för identiska individer, det vill säga de individer som fanns med i statistiken både år 2007 och 2008 och som vi på så sätt kan följa.

För både arbetare och tjänstemän var det vanligaste utfallet att ha en löneökning mellan tre och fyra procent, drygt en fjärdedel hade under 2008 en löneökning inom detta intervall. Bland arbetarna var den näst vanligaste löneökningen 4-5 procent och för tjänstemännen 2-3 procent. Det var å andra sidan fler tjänstemän i den högsta löneökningssklassen och fler arbetare i den lägsta.

En relativt stor andel arbetare och tjänstemän, 8 respektive 11 procent, hade en löneökning på mer än 10 procent. En trolig anledning är att dessa individer har bytt jobb eller befattning, men det kan vi tyvärr inte urskilja i den här statistiken. Att det finns individer som haft en negativ löneutveckling kan bero på att dessa individer har en rörlig lönedel och att de fått en lägre bonus 2008 än 2007. För arbetarna kan det även bero på ändring av skiftform.

5.4 Sammanfattning

Lönerna inom industrin har under 2007-2008 ökat med i genomsnitt 4,1 procent per år. Utfallet för 2009 är fortfarande ovisst men kommer att bli lägre. En förklaring är att många lönerevisioner skjutits upp. För hela perioden 2007-2009 väntas den genomsnittliga löneökningen bli cirka 3,7 procent per år.

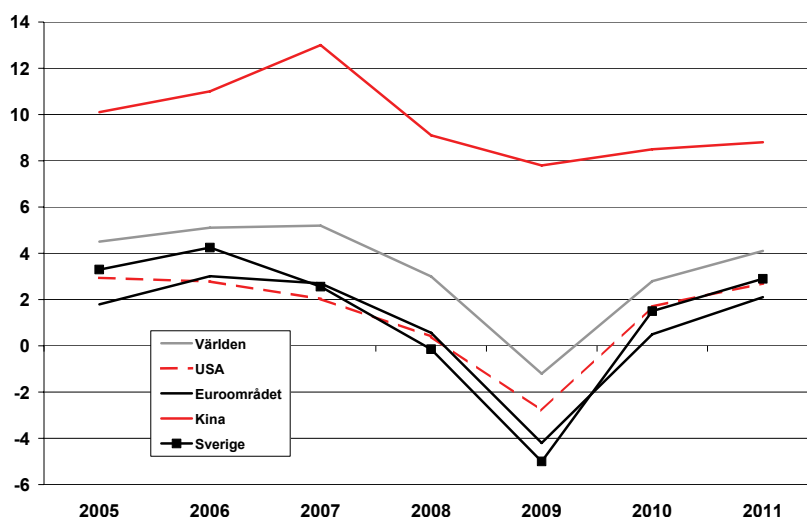
Under 2007-2008 har löneökningen för kvinnor inom industrin varit 4,4 procent per år och för män 3,9 procent per år. Tjänstemän har haft en löneökning på 4,2 procent per år och arbetare 3,8 procent per år.

Reallönerna har fortsatt att öka. Under 2007-2009 blir den genomsnittliga reallöneökningen 1,5-2,0 procent per år.

6. Svenskt konjunkturläge och utsikter

Sveriges stora omvärldsberoende gör att den dramatiska globala ekonomiska utvecklingen får effekter på svensk ekonomi. På samma sätt är omvärldens återhämtning mycket viktig för att få igång svensk ekonomi igen efter krisen. Utvecklingen av svensk BNP följer det internationella mönstret och utvecklingen på våra viktiga exportmarknader (se diagram 6.1).

Diagram 6.1 BNP-utvecklingen i Sverige jämfört med omvärlden, 2005-2011

Källa: Konjunkturinstitutet

I detta avsnitt redovisas det svenska konjunkturläget och en utblick mot 2010-2011 med utgångspunkt i Konjunkturinstitutets senaste bedömning¹⁸ kompletterat med andra senare bedömningar.

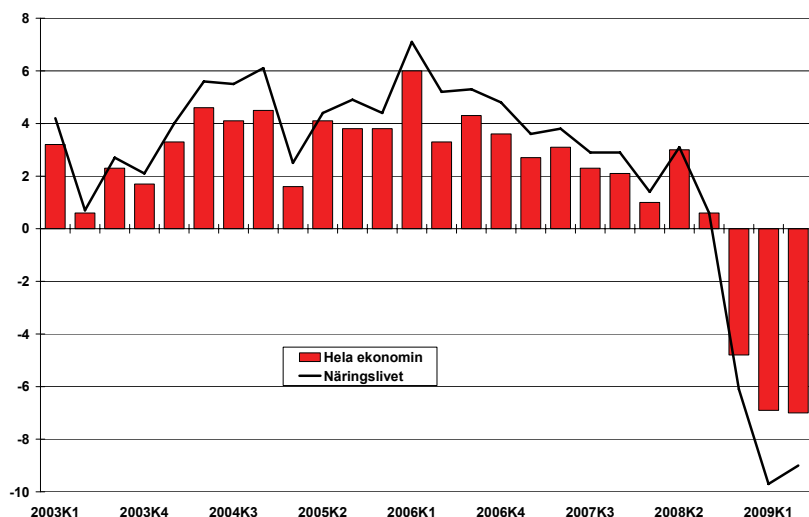
6.1 Raset i svensk ekonomi har bromsats upp

2007 var ett år med god tillväxt i den svenska ekonomin och inte minst industrin hade då en mycket positiv utveckling med god lönsamhet, stora investeringar och ökning av antalet anställda. Men en avmattning i den svenska konjunkturen kunde avläsas redan före sommaren 2008. På hösten 2008 kom raset i efterfrågan och 2009 får svensk ekonomi den sämsta BNP-utvecklingen i modern tid. BNP i Sverige föll snabbt framförallt under fjärde kvartalet 2008 och första kvartalet i år.

Andra kvartalet 2009 har fallet i BNP bromsats upp och en återhämtning kan skönjas. Riktningen pekar inte längre nedåt men det är en bra bit kvar till ett mer normalt konjunkturläge.

¹⁸ Konjunkturläget augusti 2009

Diagram 6.2 Kvartalsvis BNP-utveckling i svensk ekonomi och näringsliv

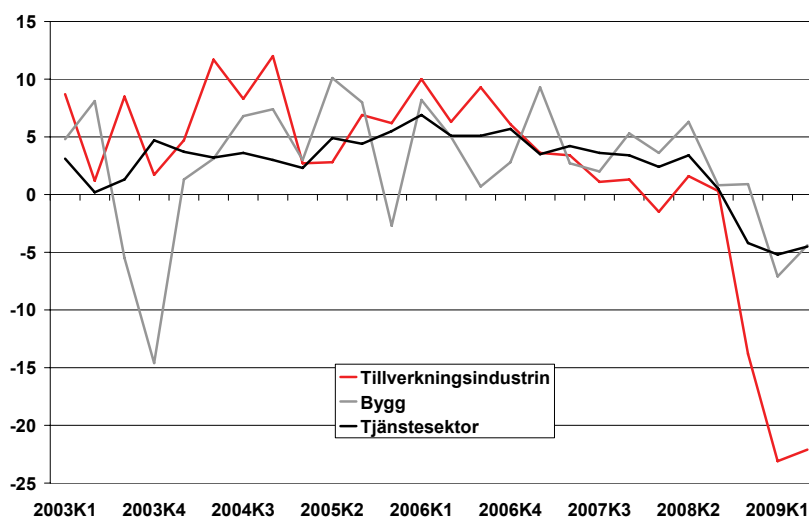
Källa: SCB

Flera indikatorer visar att svensk ekonomi börjat stärkas de senaste månaderna jämfört med före sommaren. Detaljhandeln har slagit försäljningsrekord, bostadspriserna har hållits uppe och ligger nu på nivåerna från sommaren 2008, exportchefsindex visar på framtidstro och tillväxt igen, aktiebörsen har stigit kraftigt de senaste månaderna och kronans kurs har stärkts igen efter den kraftiga försvagning som skedde under förra vintern.

6.2 Exportens och industrins ras förklarar BNP-fallet

Hur förklaras det dramatiska fallet i BNP under det senaste året? Svaret är att industriproduktionen och nettoexporten står för den absolut största delen av nedgången. Omsetningen i detaljhandeln bidrar fortfarande positivt till aktiviteten i ekonomin och bidraget från sysselsättningen i den offentliga sektorn är endast svagt negativt. Detta är en bild som stämmer överens med krisens förlopp, med en industri som drabbades snabbt och att omvärldens efterfrågan på våra produkter rasade brant. Även om hushållens sparande slår rekord har konsumtionen upprätthållits väl i relativa termer.

Diagram 6.3 Kvartalsvis BNP-tillväxt i olika delar av svensk ekonomi

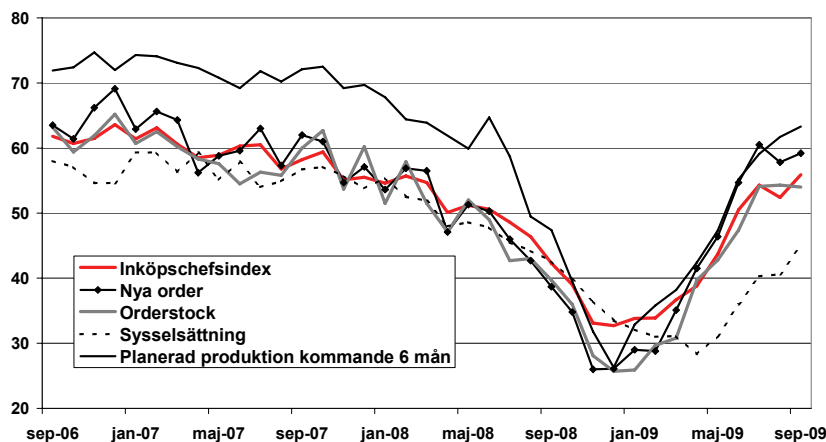
Källa: SCB

Industriproduktionen har krympt med ungefär 20 procent under de senaste tre kvartalen. Detta är en historiskt exceptionell utveckling. Under de senaste kvartalen har också tillväxten varit negativ i tjänstesektorn och byggindustrin. I byggsektorn har produktionen minskat med drygt sex procent sedan årsskiftet. I tjänstesektorn begränsas produktionsnedgången till två procent. Detta är i sig en mycket allvarlig försvagning, men förbleknar lite i ljuset av utvecklingen inom industrin. I den kommunala sektorn ligger produktionen stilla.

6.3 Ljusning i industrikonjunkturen, men från en låg nivå

Swedbank och Silf¹⁹ tar månatligen fram ett inköpschefsindex (PMI) som utgör en snabb konjunkturindikator för industrin. I detta vägs omdömena från ungefär 200 inköpschefer inom industrin samman. Indexet består av fem delkomponenter, vilka vägs samman till inköpschefsindex. Om indexet ligger över 50 signalerar det att industrikonjunkturen är positiv och att vi har en tillväxt i sektorn – och vice versa. Av diagram 6.4 framgår att PMI redan började falla i början av 2007, men att den dramatiska nedgången kom i mitten av förra året. Konjunkturutsikterna var som lägst vid senaste årsskiftet. Därefter har utsikterna för industrikonjunkturen förbättrats och PMI signalerar en uppgång; indexet ligger något högre än innan det dramatiska fallet under mitten av 2008. PMI signalerar därmed att industrikonjunkturen förbättras, om än från en mycket låg nivå.

Diagram 6.4 Inköpschefsindex för industrin, sep 2006 – sep 2009

Källa: Swedbank och Silf

Av diagrammet framgår också att flera av de underliggande serierna pekar åt rätt håll: inflödet av nya order, den samlade orderstocken och den planerade produktionen under de kommande sex månaderna. I samtliga dessa fall indikerar PMI en tillväxtfas (över 50). Mot detta står att sysselsättningsutsikterna fortfarande signalerar att antalet industrianställda även fortsättningsvis kommer att minska, om än i en avtagande takt.

En liknande bild av industrikonjunkturen får man om man studerar Exportrådets exportchefsindex (EMI). Drygt 220 medelstora och stora exportföretag tillfrågas. EMI består av sju frågor, varav tre handlar om nuläget och fyra är framåtblickande. Konjunkturförloppet liknar utvecklingen av PMI under de senaste åren: en successiv inbromsning som

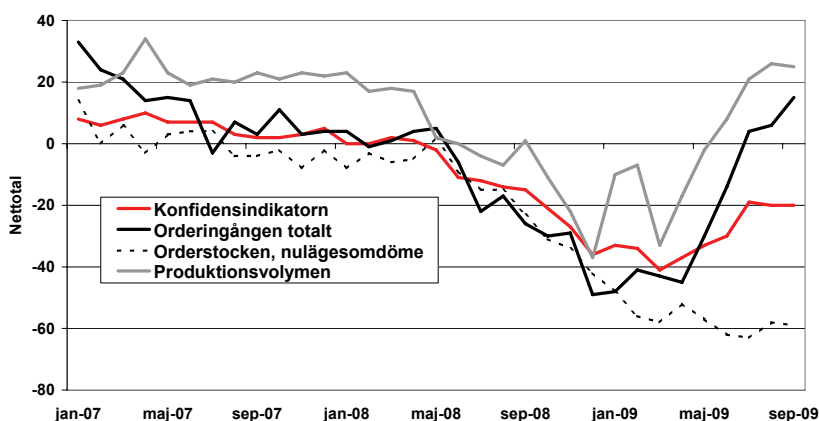
¹⁹ Sveriges inköps och logistikförbund

under det andra halvåret 2008 övergick i ett dramatiskt fall. Därefter låg EMI kvar på en låg nivå under första kvartalet i år för att under de två senaste kvartalen ha tagit ordentlig fart. EMI ligger under årets tredje kvartal över 50, vilket signalerar tillväxt och förstärkning av exportindustrins utsikter. Den här förbättringen gäller både mindre och större exportföretag och efterfrågan förväntas öka från alla delar av världen, även om Asien går starkast. Marginalerna förväntas också förbättras under kommande kvartal. En stor majoritet av exportcheferna upplever däremot fortfarande att orderstockarna är otillfredsställande.

Ett annat sätt att fånga in industrins konjunkturella utveckling under den kommande perioden är att studera Konjunkturinstitutets företagsbarometer. I den ställs frågor om nuläget och framtiden. Dessa vägs sedan samman till ett sammantaget index över stämningläget inom näringslivet och dess olika sektorer. Denna konfidensindikator, som uttrycks som skillnaden mellan andelen företag som är positiva och de som är negativa, visar att läget i industrin är betydligt sämre än normalt. Läget var som allra sämst under den första halvan av detta år, men har under de senaste månaderna förbättrats något, om än på en låg nivå; en majoritet av industriföretagen bidrar till att stämningläget är sämre än det historiska genomsnittet.

Men som också framgår av diagram 6.5 ligger förväntningarna om den framtida produktionen klart över noll, vilket är en indikation på ett stämningläge som är starkare än normalt. Även orderingången ligger över 0, men tillfredsställelsen över orderstocken ligger fortfarande på en rekordlåg nivå. Orderingången har förbättrats, men den ligger fortfarande på en för låg nivå.

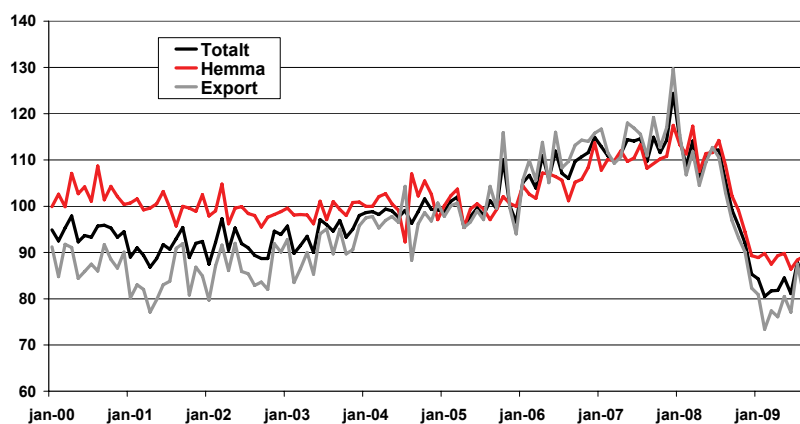
Diagram 6.5 KI:s företagsbarometer, industrin, jan 2007 – sep 2009, andelen positiva företag minus andelen negativa.

Källa: Konjunkturinstitutet

Statistiska centralbyrån för statistik över den faktiska orderingången till industrin (här inklusive gruvorna). Som framgår av diagram 6.6 föll orderingången dramatiskt under den första halvan av 2008, då de låg på en rekordhög nivå. Av den anledningen blir fallet rekordstort. Notera dock att exportorderingången i början av 2009 endast låg något lägre än i början av 2001. Under det senaste halvåret har orderingången förbättrats och för exportorderna kan vi se en klart positiv utveckling, om än på en låg nivå. För hemmamarknaden handlar det än så länge om en stabilisering, inte om någon tydlig förbättring.

Diagram 6.6 Industrins orderingång, 2005=100, jan 2000 – aug 2009

Källa: SCB

Konjunkturinstitutet bedömer att produktionen under 2010 växer med 4,8 procent, efter en minskning med drygt 19 procent under innevarande år. Under 2011 ökar industriproduktionen ytterligare, med drygt sex procent. Genom omfattande personalneddragningar faller inte produktivitetstillväxten lika mycket som produktionen under 2009 och under kommande år kommer produktivitetstillväxten att växa snabbare än produktionen, vilket indikerar att antalet sysselsatta kommer att fortsätta minska under kommande år.

Förväntningarna om en återhämtning inom industrin har stärkts under det senaste halvåret. Orderingången har förbättrats, även om den fortfarande ligger på en för låg nivå. Produktionen förväntas öka, det sammantagna stämningläget har förbättrats och i vissa fall ligger framtidsutsikterna i paritet med utvecklingen innan finanskrisen slog till med full kraft. Produktionstillväxten var dock redan innan krisen inne i en lugnare fas.

De framåtsyftande indikatorer som har offentliggjorts under september och oktober kan indikera att produktionsuppgången inom industrin blir något snabbare än vad Konjunkturinstitutet förutspådde i slutet av augusti. Detta förtar dock inte det faktum att den återhämtning som förväntas, sker från en mycket låg nivå. Det finns också en risk att överskatta bilden av framtiden utifrån förväntningsindikatorer eftersom en förbättring i förhållande till föregående period inte säger särskilt mycket om hur stark uppgången kan tänkas vara.

6.4 Utsikterna för svensk ekonomi ljusnar 2010-2011

BNP väntas 2009 minska med fem procent och samtliga delar av efterfrågan faller utom den offentliga konsumtionen som hålls uppe av den expansiva finanspolitiken. 2010 blir tillväxten positiv igen. Det finns en ganska stor spridning på hur mycket olika bedömare tror att BNP kommer att växa nästa år men man är alla överens om att det blir en uppgång²⁰. Uppgången i Sverige de kommande åren förutsätter att konsumtionen kommer igång och att vi får en ökad exportefterfrågan, samt att en förnyad/förvärrad finanskris kan undvikas.

²⁰I konjunkturbedömningar publicerade de senaste månaderna varierar BNP-prognosen för Sverige mellan en halv till tre procents tillväxt 2010.

Tabell 6.1 Prognos för svensk ekonomi, miljarder kr år 2008, årlig ökning respektive år

	2008	2008	2009	2010	2011
BNP	3157	-0,2	-5,0	1,5	2,9
Hushållens konsumtionsutgifter	1467	-0,2	-1,5	2,2	3,0
Offentliga konsumtionsutgifter	834	1,5	1,0	1,0	0,4
Investeringar	615	2,7	-16,2	-4,0	4,3
Export	1711	1,9	-14,7	3,1	5,7
Import	1477	3,0	-15,7	2,7	5,6
Bytesbalans, % av BNP	262	8,3	6,7	6,4	6,7
Arbetskostnad i näringslivet		3,0	3,0	1,8	2,4
Inflation, KPI, årsgenomsnitt		3,4	-0,2	0,6	1,6

Källa: Konjunkturinstitutet

Positiva ökningstal av BNP betyder inte att svensk ekonomi snabbt kan nå upp till den tidigare nivån, eftersom fallet var så stort kommer återhämtningen att ta tid. Därmed kommer många lediga resurser att finnas i ekonomin, inte minst på arbetsmarknaden.

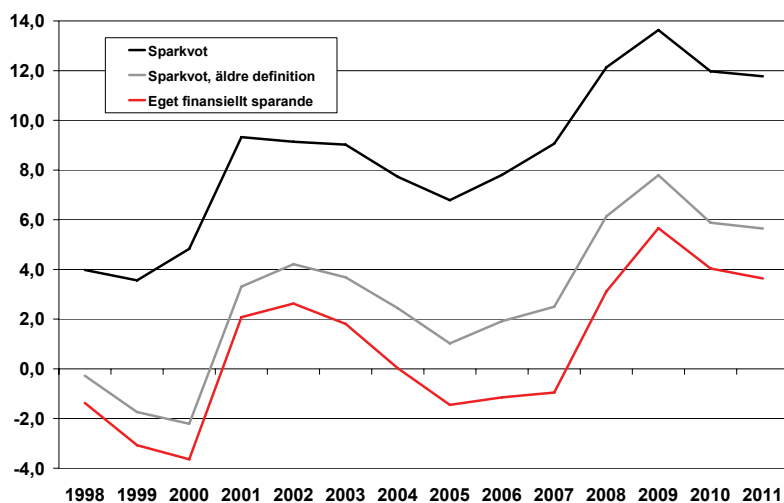
Exportens utveckling är mycket betydelsefull för BNP-utvecklingen, det gäller särskilt i denna nedgång. Första halvåret blev förödande för svensk export och kommer att medföra att 2009 blir det svagaste året för exporten sedan andra världskriget. En svag ökning av exportorderingen har ändå inletts de senaste månaderna. Exporten till Asien och framförallt Kina har ökat starkt. OECD-området är dock fortfarande viktigast och där faller importen i år. Tillväxten i exportefterfrågan väntas öka måttligt eftersom svensk industri producerar förhållandevis mycket investeringsvaror som normalt inte efterfrågas förrän senare i en uppgångsfas.

Även importen till Sverige minskar mycket i år. Detta hänger samman med att efterfrågan på varor med högt importinnehåll minskar, exempelvis varuexporten och industrins maskininvesteringar. När väl exporten och investeringarna kommer igång igen kommer också importen att hänga med uppåt.

Bakom den dramatiska nedgången av investeringarna ligger att efterfrågan försvann abrupt. Investeringarna förväntas inte återhämta sig på kort sikt eftersom kapacitetsutnyttjandet inom näringslivet och inte minst industrin nu är mycket lågt. Investeringsbehoven är därför mycket små och den svaga utvecklingen av investeringarna förstärks av att vissa företag har finansieringsproblem. Det dröjer till 2011 innan de totala investeringarna utvecklas positivt igen. Investeringarna som andel av BNP faller tillbaka vilket kan bli ett problem på längre sikt och försämra förutsättningarna för framtida produktivitetens utveckling då kapitalstocken då minskar.

Det har skett en trendmässig ökning av den svenska sparkvoten men sedan 2007 har de svenska hushållens sparande ökat mycket kraftigt. Särskilt tydligt är det 2008 och första halvåret 2009 då hushållen drog ned sin konsumtion och istället ökade sitt sparande, vilket ytterligare dämpade svensk ekonomi. Sparande fortsätter att ligga på en mycket hög nivå även framöver. Att en stabilisering av det ekonomiska läget sker med minskad osäkerhet som följd kan dock medföra att sparkvoten minskar något framöver.

Diagram 6.7 Olika mått på sparande som andel av disponibel inkomst, procent

Källa: Konjunkturinstitutet

Konsumtionen väntas enligt prognoserna öka igen från andra halvåret i år. Framöver förväntas hushållens konsumtion snabbt vara uppe på tidigare nivåer, då hushållen stimuleras av låg ränta och genom skattesänkningar och utgiftsökningar.

6.5 Sammanfattning

Som ett exportberoende land drabbades svensk ekonomi snabbt och hårt av den globala lågkonjunkturen. Detta resulterar i att svensk ekonomi under 2009 kommer att uppvisa den sämsta BNP-utvecklingen i modern tid.

Men även i Sverige har framtidsutsikterna stärkts under den senaste tiden. Ekonomin slutade krympa under det andra kvartalet i år och både företagen och hushållen förväntar sig en mer gynnsam utveckling framöver. Finans- och penningpolitiken bidrar till att stimulera ekonomin. Den förbättring som nu sker utgår dock från en mycket låg nivå och det är en bra bit kvar till ett mer normalt konjunkturläge. De senaste indikatorerna tyder på att svensk industriproduktion kan återhämta sig något starkare än vad som förutspåddes i slutet av sommaren.

I takt med att den globala ekonomin förbättras ökar efterfrågan på svenska varor och tjänster. Den expansiva ekonomiska politiken innebär också att hushållens konsumtion förväntas öka framöver. Men samtidigt är hushållens sparande rekordhøgt och bidrar till att dämpa aktiviteten i ekonomin. Investeringarna har fallit snabbt och det dröjer innan de kommer att återgå till tidigare nivåer. Investeringarna tar fart sent i en konjunkturuppgång.

Även om riktningen på utvecklingen framöver är positiv är osäkerheten stor. Bedömningarna av BNP-tillväxten för nästa år varierar betydligt. Det ekonomiska läget kommer successivt förbättras framöver. Den globala utvecklingen kommer att spela en avgörande roll för hur den svenska BNP-tillväxten utvecklas framöver.

Relativt många andra länder har möjligen svensk ekonomi ett bättre utgångsläge i återhämtningen efter krisen. Sverige har relativt robusta statsfinanser, ett høgt sparande som kan omvandlas till konsumtion och förhållandevis väl fungerande finansmarknad.

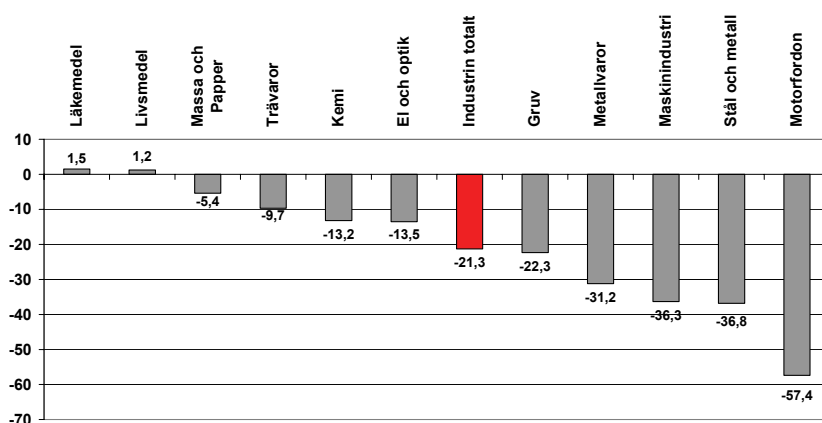
Bilaga A. Industrins delbranscher

Svensk industri består av många olika branscher. Förutsättningarna för de olika branscherna skiljer sig åt. Man producerar olika typer av varor, inriktade på olika typer av marknader. Den kraftiga nedgången i ekonomin det senaste året har drabbat industrins branscher olika hårt.

Mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009 sjönk den totala industriproduktionen med 21,3 procent. Den bransch som hade den största nedgången var motorfordonsindustrin där produktionen sjönk med hela 57,4 procent. Även övrig verkstadsindustri har drabbats hårt. Den här delen av industrin är extra konjunkturkänslig och effekten blir extra tydlig i en sådan kraftig konjunktturnedgång som vi upplever nu.

Men det finns även branscher som inte drabbats lika hårt av krisen. Inom livsmedels- och läkemedelsindustrin ökade till och med produktionen under denna period.

Diagram A.1 Industriproduktionsindex²¹, kv 2 2009 jmf med kv 2 2008

Källa: SCB:s Industriproduktionsindex

Även när det gäller utvecklingen av andra faktorer, såsom order och sysselsättning, är det stora skillnader mellan branscherna men med den gemensamma nämnaren att verkstadsindustrin är hårdast drabbad.

Nedan följer en mer utförlig genomgång av de olika branscherna. Där beskrivs utvecklingen fram till hösten 2009 samt utsikter för resten av 2009 och 2010. När det gäller produktionsutvecklingen används månadssiffror som sträcker sig fram till augusti 2009. Därför kan senaste utfallet skilja sig mot diagrammet ovan, som avser andra kvartalet 2009.

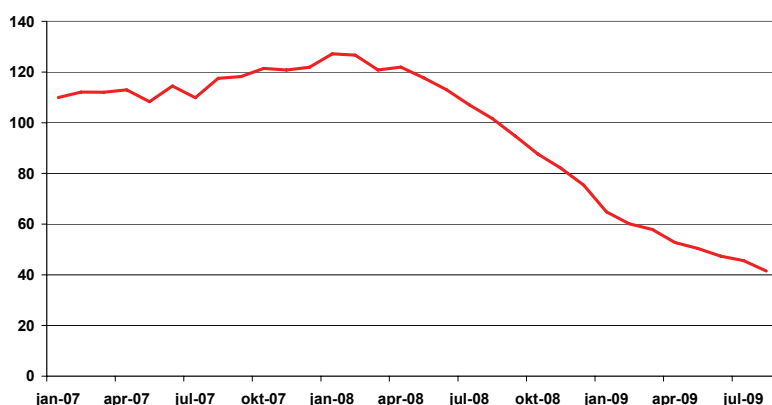
²¹ Utvecklingen av industriproduktionen redovisas i SCB:s industriproduktionsindex. Den största delen av industriproduktionsindex baseras på uppgifter om leveranser (93 %). En mindre del baseras på uppgifter om arbetade timmar (3 %) och för vissa branscher används uppgifter om produktionsvolym som samlas in från utvalda företag eller branschorganisationer (4 %).

A.1 Motorfordon

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Nedgången inom branschen inleddes under andra kvartalet 2008 och spädades på kraftigt av den ekonomiska krisen som följde under hösten. Under första halvåret 2009 minskade produktionen av motorfordon med nästan 40 procent. Produktionsminskningen skedde under första kvartalet och produktionen planade sedan ut under andra kvartalet. Utplaningen har dock skett på en väldigt låg nivå. Jämfört med andra kvartalet 2008 har till exempel produktionen fallit med nästan 60 procent.

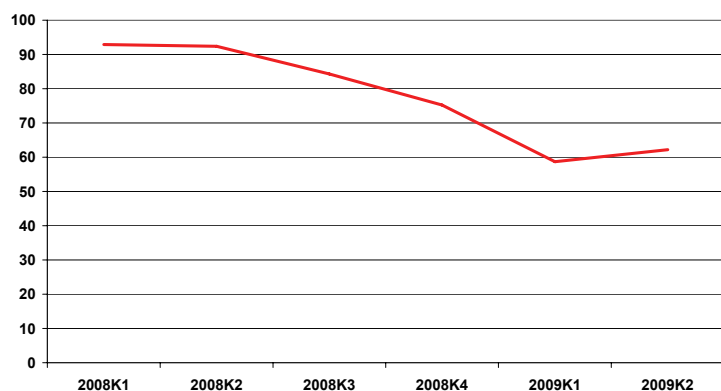
Diagram A.2 Industriproduktionsindex, motorfordonsindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Kapacitetsutnyttjandet inom fordonsindustrin har minskat från 75 till 62 procent mellan sista kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009 (motsvarande siffror saknas för år 2007). Minskningen planade dock ut under andra kvartalet och ökade till och med marginellt. Efter en tid av lageravveckling började företagen att bygga upp lagren igen under andra kvartalet.

Diagram A.3 Kapacitetsutnyttjande, motorfordonsindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Ett orosmoln är att ökningen av orderingången som varit synlig sedan april vände ner under juli. Det går dock inte dra allt för långtgående slutsatser av vad som händer under enskilda månader, inte minst under sommaren.

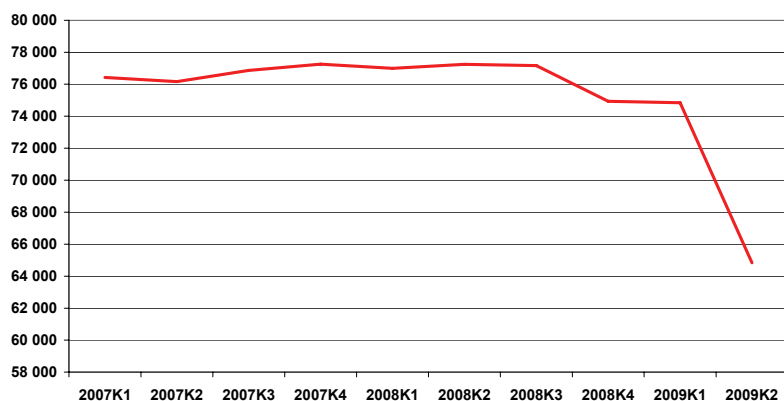
Underleverantörerna har i allmänhet drabbats hårdare än fordonstillverkarna av krisen. I mitten av september hade femton företag gått i konkurs, nio gått in i rekonstruktion, fyra lämnat landet och därutöver hade ett antal företag helt eller delvis valt att lägga ner verksamheten. Enligt Fordonskomponentgruppen har volymerna sakta börjat vända uppåt, dock från väldigt låga nivåer.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Det verkar som att botten nu är nådd även om ordergången vände ner igen under juli, och att den värsta krisen ligger bakom branschen. Försäljningen har planat ut på en väldigt låg nivå och varslen sjunkigt kraftigt. Mycket lite pekar dock på en snabb vändning och fordonsindustrin kommer sannolikt under en längre tid dras med ett lågt kapacitetsutnyttjande.

Antalet anställda har minskat med 13 procent under första halvåret 2009 och jämfört med andra kvartalet 2008 har minskningen varit 16 procent. Arbetslösheten har accelererat och den stora minskningen av antalet anställda skedde under andra kvartalet. Det låga kapacitetsutnyttjandet talar för att det dröjer innan branschen börjar nyanställa arbetskraft.

Diagram A.4 Antal anställda, motorfordonsindustrin

Källa: SCB Kortperiodisk sysselsättningsstatistik

Två orosmoment framöver ligger för det första i att fordonsföretagen trots stora varsel fortfarande har för många anställda i förhållande till volymen, vilket kan leda till ytterligare varsel framöver. Allvarligare är att flera företag inom fordonsindustrin har likviditetsproblem vilket i värsta fall kan leda till ytterligare konkurser.

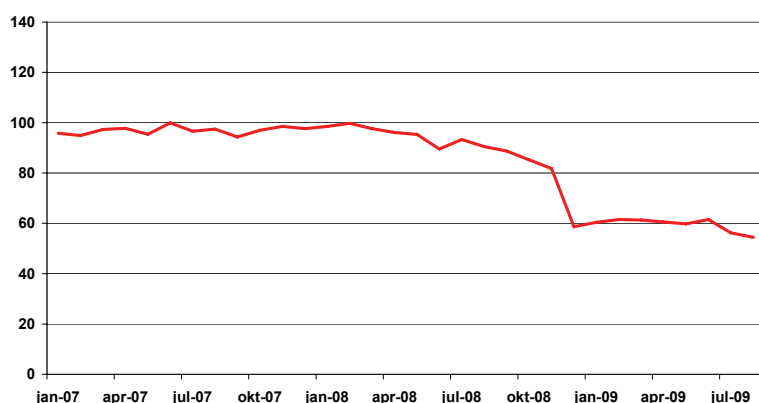
Motorfordonsindustrin tillverkar motorfordon för transport av passagerare eller godsbefordran. Innefattar även tillverkning av olika delar och tillbehör, liksom tillverkning av släpfordon och påhängsvagnar.

A.2 Stål och metall

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Från 2004 till och med tredje kvartalet 2008 var det en positiv utveckling för stål och metallindustrierna. Därefter vek i stort sett all efterfrågan och produktionen sjönk till under hälften av kapaciteten. Det är i det läget branschen befinner sig i hösten 2009. Utvecklingen under 2009 har präglats av svag efterfrågan och fortsatt prispress. Förutom att volymerna har minskat har också priset sjunkit vilket är negativt för lönsamheten i de svenska företagen.

Diagram A.5 Industriproduktionsindex, stål och metall, index 2005=100

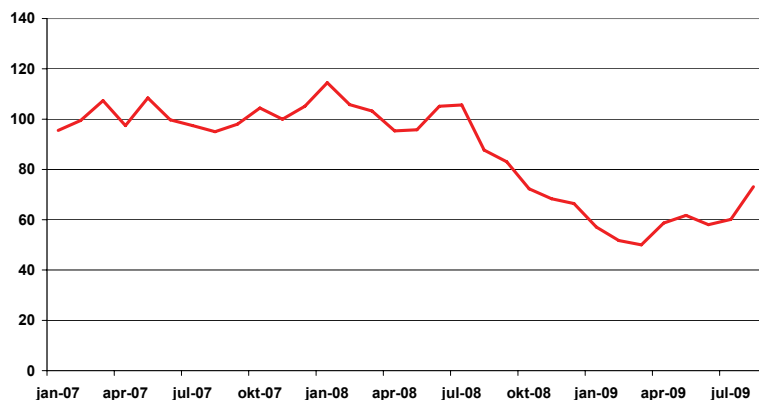

Källa: SCB

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Världsmarknaden för stål präglas av stor osäkerhet och den fulla effekten av den finansiella och ekonomiska krisen är ännu inte möjlig att överblicka. Man talar ännu inte om någon vändning i branschen även om en viss stabilisering tycks trolig. I vissa delar av världen såsom tillväxtländerna Kina och Indien kan man se att en återhämtning är på gång och efterfrågan är relativt god.

Diagram A.6 Ordergång, stål och metall, totala marknaden, index 2005=100

Källa: SCB

Ordergången från exportmarknaden ökade med 20 procent under perioden maj-juli och från hemmamarknaden med 3 procent. Det innebär en uppgång på 14 procent för hela marknaden under perioden (säsongrensat, jämfört med föregående 3-

månadersperiod). Fortfarande är dock färdigvarulagren för stora och orderböckerna för tunna för att produktionsutvecklingen ska kunna ta fart ordentligt.

Priserna under andra kvartalet var lägre än under första kvartalet, men har tillsammans med volymerna stabiliserats på denna nivå. När det gäller den långsiktiga utvecklingen är bedömaren trots allt positiv för branschens utveckling. Det byggs mycket, särskilt i tillväxtländerna i Asien, och jämfört med de europeiska konkurrenterna är svensk stålindustri mer nischad vilket ger ett försprång i en konjunkturuppgång.

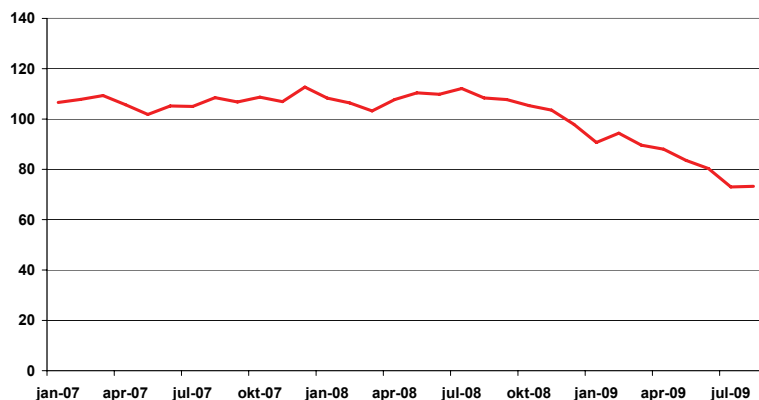
Stål och metallindustrin omfattar smältning och/eller raffinering av järn och icke-järnmetaller från malm, tackjärn eller skrot. Produkten av smältning eller raffinering används för valsning, dragning och strängpressning för att framställa plattor, plåtband, stång, tråd, rör och ihåliga profiler eller gjutgods och andra basmetallvaror.

A.3 Gruvindustrin

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Efterfrågan på järnmalm styrs av den globala stålindustrin. I den högkonjunktur som rådde innan krisen ökade stålproduktionen i världen avsevärt, vilket ledde till att även priserna på järnmalm steg kraftigt. Även efterfrågan och priserna på andra metaller steg kraftigt innan krisen. Detta gjorde att lönsamheten för gruvindustrin förbättrades väsentligt. När krisen slog till minskade produktionen av råstål kraftigt och den fortsätter att minska under 2009. Enligt World Steel Association minskade produktionen i världen under det första halvåret med 21 procent jämfört med motsvarande period förra året. Inom EU-15 minskade produktionen med 43 procent under samma period.

Diagram A.7 Industriproduktionsindex, gruvindustrin, index 2005=100

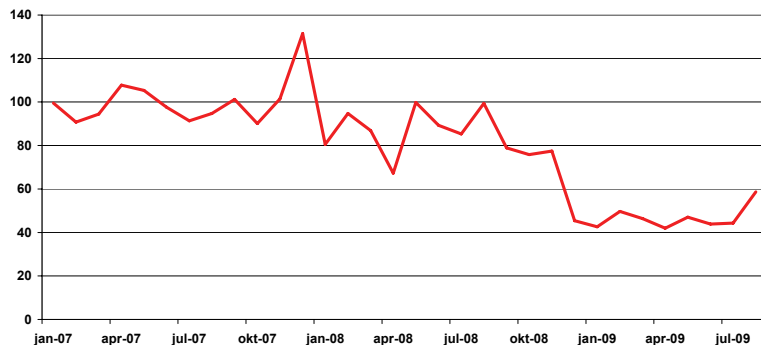
Källa: SCB

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Grundläggande faktorer inom råvaruhandeln har börjat visa en viss positiv utveckling: kinesisk import av järnmalm och koppar har under de senaste månaderna varit uppe i

rekordnivåer, spotpriset på indiska fines²² stiger, sjöfrakterna visar på en uppåtgående trend och skrotpriserna har stabiliserat sig. Asien och framförallt Kina står för de flesta positiva signalerna. Under andra kvartalet steg aktiviteten i den kinesiska ekonomin, drivet av investeringar i infrastruktur och ökad industriproduktion.

Diagram A.8 Ordergång, gruvindustrin, totala marknaden, index 2005=100

Källa: SCB

För Boliden och LKAB:s del märks en tydligt ökad ordergång under hösten, till stor del tack vare efterfrågan från Kina. Detta har inneburit att priserna på metallmalmer har stigit under året. Enligt analysföretaget Raw Materials Group kommer priserna på metallmalmer att fortsätta ligga relativt högt även om konjunkturen är fortsatt svag och de senaste månadernas snabba uppgång bryts. Priserna för de flesta metaller är trots fallet 2008 fortfarande högre än i början av 2000-talet.

Den svenska gruvbranschen delas in två huvudkategorier: järnmalm och sulfidmalmer (koppar, zink, bly, nickel och tenn samt ädelmetallerna guld, silver och platina). Järnmalm bryts endast av LKAB medan flera företag bryter sulfidmalmer. Störst inom sulfidmalmer är emellertid Boliden. Järnmalmen används i första hand i stålindustrin medan till exempel koppar och zink är viktiga insatsvaror i byggnads, elektronik och transportindustrierna.

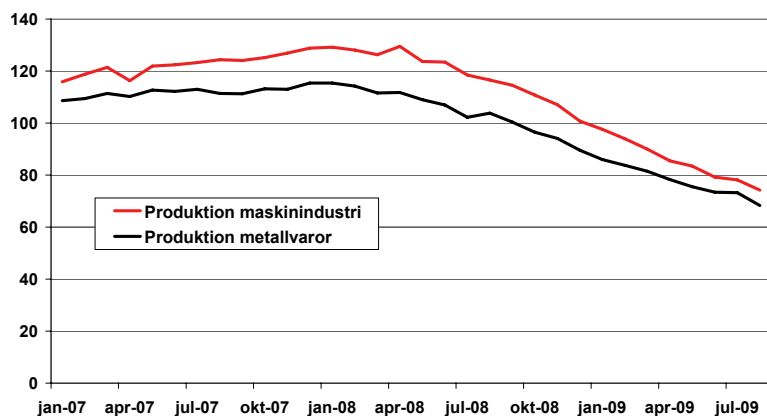
A.4 Maskin- och metallvaruindustrin

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Produktionen i maskin- och metallvaruföretagen har sjunkit konstant under det senaste året. På ett år har produktionen i de båda branscherna minskat med över en tredjedel. Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer visar dock att stämningläget i branscherna är på uppåtgående. Kapacitetsutnyttjandet har också ökat något men är fortfarande bland de lägsta under perioden.

²² Fines är ett fint, järnrikt material som sintras till större stycken vid stålverken för att sedan användas i masugnarna.

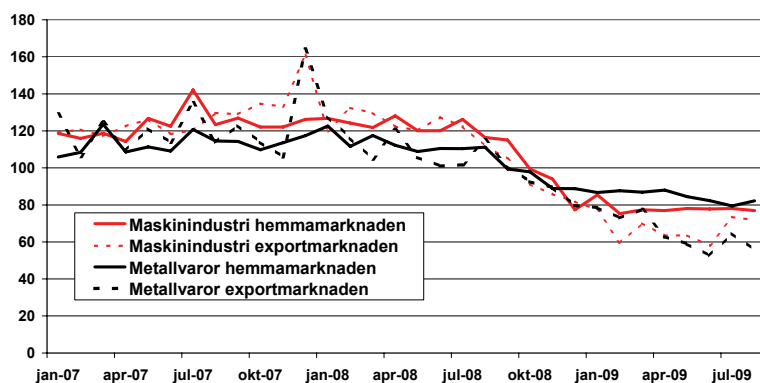
Diagram A.9 Industriproduktionsindex, maskin och metallvaruindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Trots dessa och andra tecken på en stabilisering sedan sommaren visar orderingen ingen tydlig vändning i dagsläget. Orderingen från den viktiga exportmarknaden har fortsatt att falla, främst för metallvaruföretagen. Det är istället på hemmamarknaden som vändningen kan skönjas. Eftersom många av företagen i branscherna säljer en stor del av sin produktion utomlands är det först när vändningen sker på exportmarknaden som det kan ta fart. Exporten har under det senaste året sjunkit med 38 respektive 35 procent i maskin- och metallvaruföretagen.

Diagram A.10 Ordergång, maskin och metallvaruindustrin, hemma- och exportmarknaden, index 2005=100

Källa: SCB

För att möta konjunktur nedgången har företagen dragit ner på personal. Andra kvartalet 2009 hade antalet anställda minskat med 17 procent i maskinindustrin och 11 procent i metallvaruindustrin jämfört med samma kvartal förra året. Sammanlagt har antalet anställda minskat med nästan 24 000 under ett år vilket innebär att var sjunde anställd har lämnat metallvaru- och maskinindustrin.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Metallvaruföretagen bedömer enligt konjunkturbarometern en viss ökning av både produktion och ordergång framöver. I maskinföretagen bedömer man att produktionsfallet kommer att avstanna och samtidigt en relativt snabb ökning av orderingen, både på hemmamarknaden och på exportmarknaden. Hur utfallet blir är mycket beroende på

återhämtningen på exportmarknaden för maskinföretagen och utvecklingen i den övriga verkstadsindustrin och byggbranschen när det gäller metallvaruföretagen.

Det låga kapacitetsutnyttjandet gör att det finns utrymme för stora produktionsökningar innan behovet av personal ökar. Detta gör att utsikterna för antalet anställda fortfarande är negativa, trots en viss bottenkänning i produktions- och orderfall. Många av vårens varsel har dessutom ännu inte hunnit verkställas.

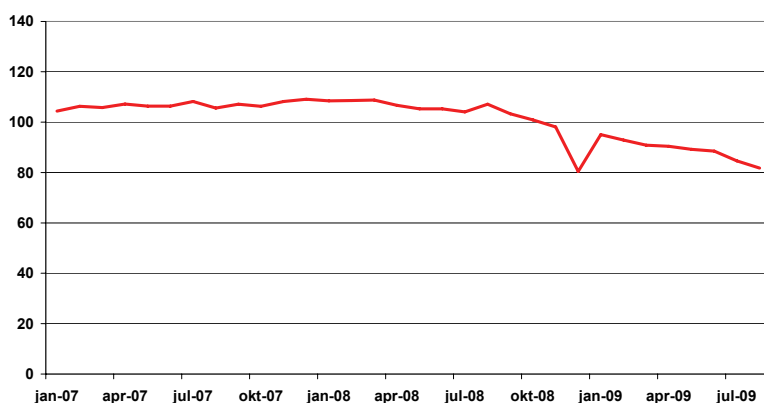
Maskinindustrin omfattar tillverkning av maskiner som självständigt bearbetar material. Det kan röra sig om fasta eller rörliga anordningar avsedda för industrin, byggsektorn, jordbruket eller för hemma bruk. Metallvaruindustrin omfattar tillverkning av metallvaror såsom verktyg och redskap, rör och kedjor, cisterner och kar samt nitar och skruvar. Även vapen och ammunition ingår.

A.5 Kemi

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Produktionsutvecklingen inom kemibranschen från år 2007 och fram till hösten 2009 har gått väl i takt med produktionsutvecklingen inom industrin som helhet, vilket torde återspegla branschens starka koppling till många andra delar av industrin i deras egenskap av nedströms förbrukare av kemibranschens produkter. Produktionen har minskat från mitten av år 2008 med 20 procent fram till juli 2009.

Diagram A.11 Industriproduktionsindex, kemisk industri, index 2005=100

Källa: SCB

Kapacitetsutnyttjandet har minskat inom branschen till följd av otillräcklig efterfrågan i kombination med produktionsstörningar. Kapacitetsutnyttjandet inom kemisk industri inklusive läkemedel sjönk med 0,1 procentenheter till 78,8 procent under första kvartalet jämfört med fjärde kvartalet.

Värdet av lager i form av varor i arbete har varit tämligen konstant under år 2008, dock med en svag nedgång från början av år 2009. Därefter har orderingången för samtliga marknader utvecklats svagt positivt, men ändå under nivån för de två tidigare åren.

Sysselsättningen inom branschen har minskat kontinuerligt sedan mitten av år 2008.

Exporten ökade svagt under första halvåret 2009 i jämförelse med samma period 2008, samtidigt som importen av kemivaror till Sverige dock minskade, vilket gav upphov till ett rejält exportnetto.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Helhetsintrycket av branschen av Konjunkturinstitutets undersökningar att döma är att läget är svagt inom den kemiska industrin i Sverige. Branschen förutser en minskning av produktionsvolymen, liksom en fortsatt minskning av antalet anställda. Den kemiska industrin planerar neddragningar av investeringsvolymerna med omkring 15 procent.

Försäljningspriserna på hemmamarknaden förväntas ligga stilla medan försäljningspriserna på exportmarknaden bedöms utvecklas starkt positivt, liksom orderingången från denna marknad.

Ur ett europeiskt perspektiv görs bedömningen att den kemiska industrin i Europa efter den pågående ekonomiska nedgången kommer att kunna ta sig tillbaka till en stadig tillväxtkurva.

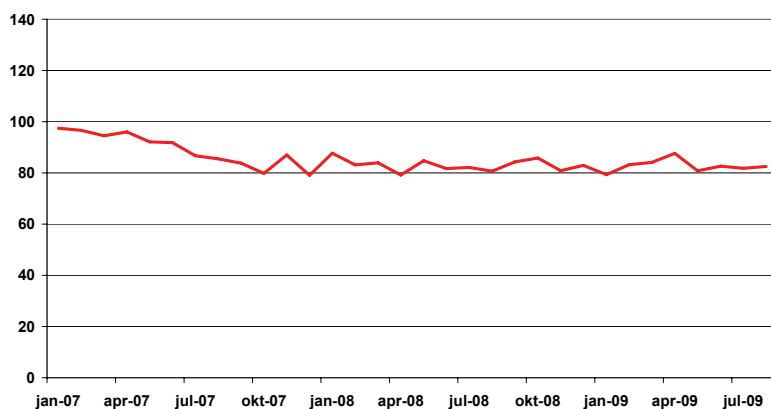
Inom kemibranschen tillverkas baskemikalier, gödselmedel och kväveprodukter samt plaster och syntetgummi i obearbetad form. Branschen rymmer också tillverkning av mellan- och slutprodukter genom vidarebearbetning av baskemikalierna som t.ex. lösningsmedel, färg, tvättmedel, parfymer, sprängämnen m.m.

A.6 Läkemedel

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Produktionen inom läkemedelsindustrin har sedan i början av 2007 fallit ner till en lägre nivå men har från hösten samma år och fram till idag sedan legat tämligen stabilt. Läkemedelsindustrin har under år 2009 stått emot konjunkturutvecklingen och visat en mer markerad ökning av produktionen under det andra kvartalet 2009 för att sedan plana ut. I jämförelse med juni 2008 har produktionen i år ökat med 4 procent.

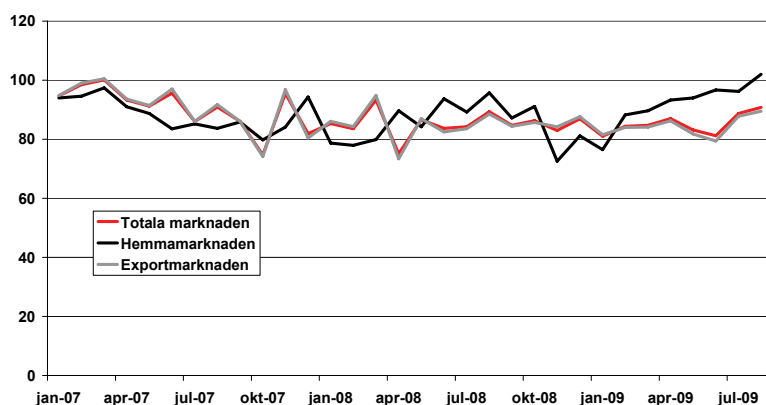
Diagram A.12 Industriproduktionsindex, läkemedelsindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Läkemedelsindustrins orderingång har utvecklats starkare den senast tiden från en i huvudsak jämn utveckling sedan början av år 2007.

Diagram A.13 Orderingång, läkemedelsindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Exporten av läkemedel har ökat i värde under det senaste året. För perioden januari-april var ökningen hela 17 procent jämfört med året 2008.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Det saknas inte utmaningar för läkemedelsindustrin med patentutgångar på ett flertal storsäljare de kommande åren. Prisnivån på läkemedel har också blivit lägre och konkurrensen från lågpriskopior hårdare. AstraZeneca som dominerar som tillverkande företag i Sverige har förbättrat sin forskningsportfölj med en trolig registrering av totalt fyra nya läkemedel i år, vilket bäddar för en förbättrad vinstutveckling under kommande år.

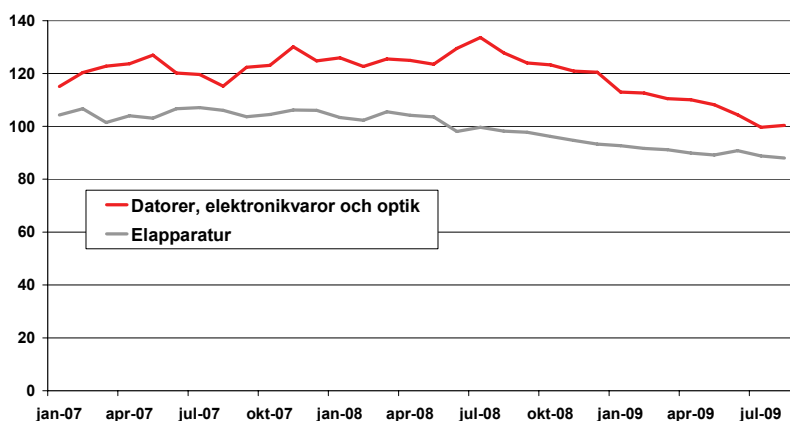
Inom den tillverkande läkemedelsbranschen tillverkas farmaceutiska basprodukter, läkemedelskemikalier, näringssubstrat och läkemedel, inklusive biotekniska läkemedel.

A.7 El och optik

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Tillväxten i el- och optikbranschen har varit rekordartad sedan mitten av 1990-talet; den genomsnittliga kvartalsvisa tillväxten sedan 1994 uppgår till drygt 23 procent. Vissa kvartal var tillväxten över 60 procent. En del av detta förklaras av särskilda metoder för att mäta kvalitetsförbättringar (som skiljer sig åt mellan länder), men helt klart är att denna bransch har växt mycket snabbt under de senaste 15 åren. Men under de senaste åren har tillväxten i branschen mattats av och under de senaste två åren har tillväxten till och med varit negativ. Det handlar dock inte om någon exceptionell nedgång i stil med industrin i sin helhet.

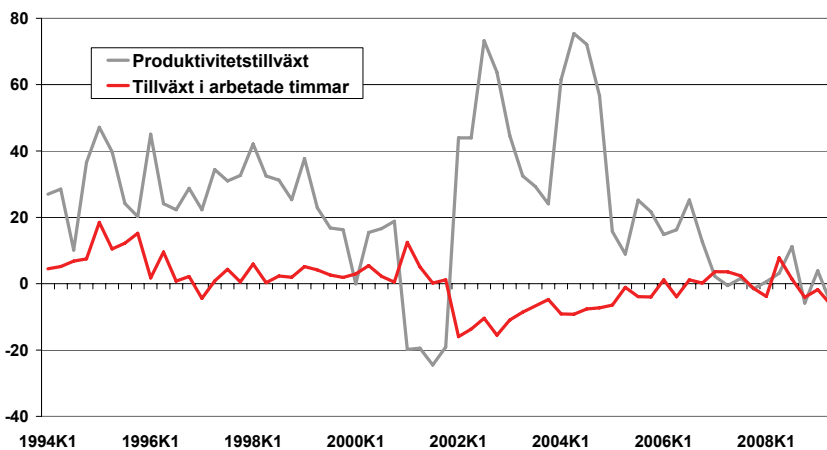
Diagram A.14 Industriproduktionsindex, el- och optik, index 2005=100

Källa: SCB

Den mycket snabba produktionstillväxten, och den ökade efterfrågan som detta är ett uttryck för, har av företagen i branschen mötts genom att öka produktionen per timme, inte genom att öka sysselsättningen. Detta blir tydligt i diagram A.15, där den mycket expansiva perioden 2002-05 sammanfaller med en rekordhög produktivitetstillväxt och ett minskat antal arbetade timmar. I takt med att konjunkturen övergick i en mer mogen fas slutade sysselsättningen att minska samtidigt som konjunkturen mattades av snabbt. Detta fick till effekt att produktivitetstillväxten föll snabbt och att den under det senaste året har varit negativ under ett antal kvartal. Som en konsekvens av den minskade efterfrågan har sysselsättningen börjat minska under de allra senaste kvartalen; ökningstakten har varit negativ under de tre senaste kvartalen, men det handlar inte om några dramatiska personalnedskärningar som inom andra delar av industrin.

Diagram A.15 Produktivitetstillväxt och timtillväxt, el- och optik, årlig förändring

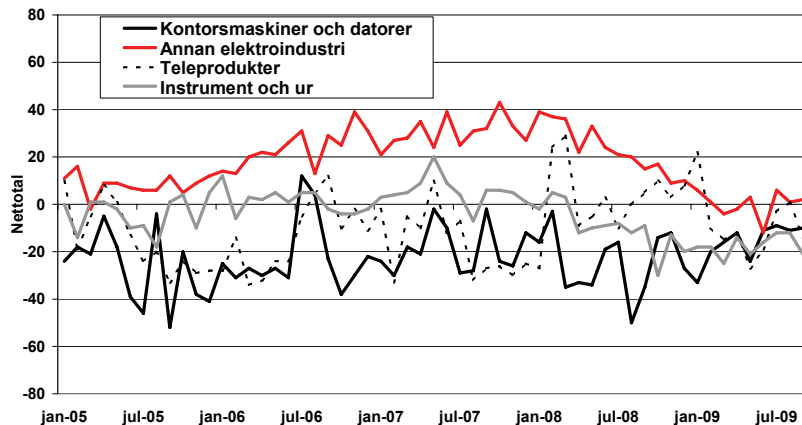
Källa: SCB

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Den sammantagna bilden av läget i el- och optikbranschen kan fångas in i KIs barometer. Branschen delas här upp i fyra delbranscher. Konjunkturutvecklingen innan den globala finanskrisen skilde sig åt mellan de fyra delbranscherna, med ett mycket positivt stämningssläge i elektroindustrin och ett motsvarande negativt för kontorsmaskiner och datorer. Vad som har hänt under det senaste året är att skillnaderna i stämningssläge har minskat mellan delbranscherna och att nettotalen ligger kring eller något under noll.

Detta innebär att något fler företag är negativa om framtiden än vad det är företag som är positiva. Men stämmningsläget är inte på något sätt anmärkningsvärt negativt, utan läget bedöms vara ungefär detsamma som under den första halvan av 2005.

Diagram A.16 Sammantagen bedömning av läget i branscherna som ingår i el- och optik, KIs konfidensindikator, jan 2005 - sep 2009

Källa: Konjunkturinstitutet

En förklaring till att stämmningsläget inte är sämre i branschen är att en majoritet av företagen förväntar sig att produktionen kommer att öka under kommande månader. Detta gäller för samtliga delbranscher, men i olika utsträckning. För elektroindustrin ligger nettotalet precis över noll. Mest positiva produktionsutsikter finner man i teleproduktindustrin. En betydande majoritet av företagen i branscher bedömer att produktionen kommer att vara högre om några månader än vad den är i dag och vad den har varit under det senaste året.

Samma positiva utveckling går inte att utläsa av hur sysselsättningen i branschen förväntas utvecklas framöver. Nettotalen ligger i genomsnitt under noll och bedömningen av de fyra branscherna är att sysselsättningen kommer att minska under kommande månader.

Den sammantagna bedömningen av el- och optikbranschen är att den kännetecknas av en viss nedgång och att detta var tydligt även före finanskrisen, men inget av detta liknar utvecklingen inom många andra industribranscher. Detta resulterade i att den tidigare extrema produktivitetstillväxten normaliserades och att antalet arbetade timmar under det senaste halvåret har fallit tillbaka. Stämmningsläget i branschen försämrades av detta, men under den senaste tiden har framtidsutsikterna ljusnat, inte minst i ljuset av att produktionsplanerna har stärkts. Hittills har detta inte resulterat i märkbart ökade förväntningar på antalet anställda under den kommande perioden. De positiva framtidsutsikterna måste utsträckas i tid och produktionen ta ordentlig fart innan sysselsättningen kan komma att öka.

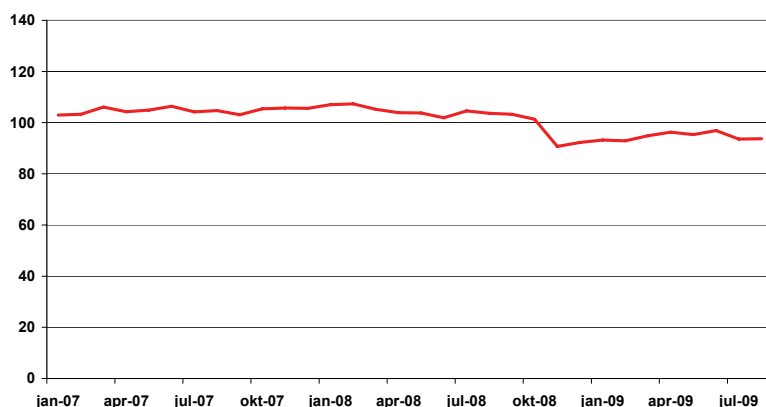
El- och optikbranschen omfattar tillverkning av datorer med tillbehör, kommunikationsutrustning (till exempel mobiltelefoner) och liknande elektroniska produkter liksom tillverkning av komponenter för sådana produkter. Innefattar även tillverkning av elektrisk belysning och elektriska hushållsapparater.

A.8 Massa- och pappersindustrin.

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Produktionen av massa minskade med 0,8 procent 2007 och med 1,5 procent 2008. Under första halvåret 2009 var nedgången i produktionen 12,9 procent jämfört med första halvåret 2008. Nedgången i Europa var 18,3 procent så Sverige har klarat sig klart bättre.

Diagram A.17 Industriproduktionsindex, massa- och pappersindustrin, index 2005=100

Källa: SCB

Produktionen av papper minskade med 1,5 procent 2007 och med 2,4 procent 2008. Nedgången fortsatte första halvåret 2009 med knappt 10 procent jämfört med första halvåret 2008. Nedgången i pappersproduktionen var i Europa 16,8 procent och efterfrågan föll totalt med ca 20 procent under första halvåret i år. Vårt grannland och vår stora konkurrent Finland hade en nedgång med 29,2 procent. Sverige har klarat sig mycket bättre på grund av lägre priser på virkestråvara och energi, industrin har också slimmats organisationen under ett antal år, samt har haft en fördel av den fallande kronan.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

När det gäller massamarknaden så skedde en stor lageravveckling under första halvåret 2009 vilket gör att företagen har en bra orderstock och det har varit möjligt att höja priserna. Det kompenserar delvis för en fallande dollarkurs. Utvecklingen ser ut att hålla i sig under året och in på nästa år.

Sverige säljer i huvudsak på den europeiska marknaden och långsiktigt sker ingen tillväxt i efterfrågan på den marknaden. Speciellt allvarligt är det för olika tryckpapper där marknaden är årligt krympande och därmed konstant prispress. Svensk pappersindustri är konkurrenskraftig på denna krympande marknad. Bedömningen är att produktion är stigande under resten av året och även 2010. Prispress och krympande marknad innebär å andra sidan kostnadsjakt och fortsatt reducering av antalet anställda inom denna delbransch, som utgör ca hälften av produktionen. Den andra hälften utgörs av transport- och konsumentkartong där det sker en årlig tillväxt även på den europeiska marknaden. Prognosen är att marknaden hämtar sig under resten av året och är relativt stabil under 2010, men givetvis på en lägre nivå än 2007 eller 2008. År 2009 kan komma att bli ganska bra ekonomiskt för många av företagen på grund av relativt bra marginaler. Priserna på insatsvarorna har sjunkit samtidigt som många försäljningspriser varit oföränd-

rade i år (kommer att sjunka nästa år), plus svag valutakurs. År 2010 blir troligen därför något svagare ekonomiskt, då priserna blir lägre samtidigt som priserna för insatsvarorna kan komma att stiga något, samt att kronan kommer att vara högre värderad.

Massa- och pappersindustrin omfattar tillverkning av massa, pappersvaror och papper av olika kvaliteter.

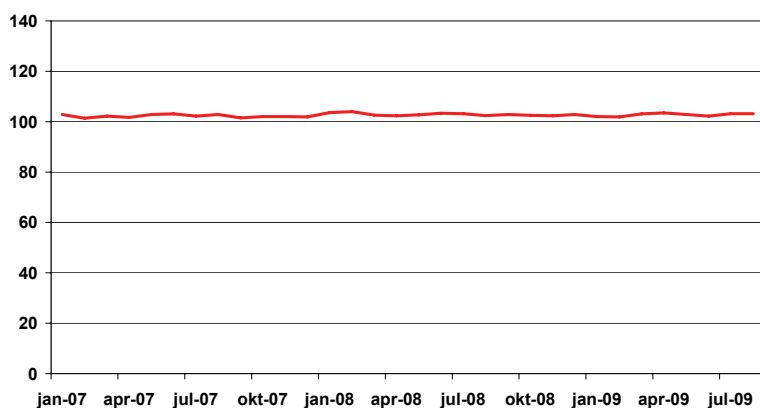
A.9 Livsmedels-, dryckes- och tobaksindustrin

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Livsmedelsindustrin är en av de branscher som klarat sig lindrigast i senaste årets konjunkturfäll. Många livsmedel är nödvändighetsvaror och konsumtionen av dessa påverkas inte av rådande konjunkturläge. Det är en styrka i dåliga tider då man inte drabbas lika hårt som andra branscher men det kan också vara en svaghet när konjunkturen vänder och andra branscher får en väldigt stark utveckling. Livsmedelsindustrin i hela Europa har problem att få en långsiktigt ökande produktionstillväxt.

Produktionen i Sverige har varit relativt konstant under de senaste fem åren och den utvecklingen har fortsatt även under 2008 och 2009. Ordergången har inte heller visat någon trendmässig nedgång, trots vissa skiftet upp och ner under enskilda månader.

Diagram A.18 Industriproduktionsindex, Livsmedel, dryck och tobak, , index 2005=100

Källa: SCB

Under 2008 ökade livsmedellexporten med 16 procent, det var klart högre än den totala exporten som ökade med fem procent. Livsmedellexporten har fortsatt att öka under 2009, med undantag för ett par enskilda månader. Snittet för januari-juli 2009 var fyra procents ökning, att jämföra med 20 procents minskning av den totala exporten. Av den svenska livsmedellexporten går 70 procent till EU och 10 procent till USA. Sverige har därför gynnats av kronfallet under andra halvan av 2008 och början av 2009.

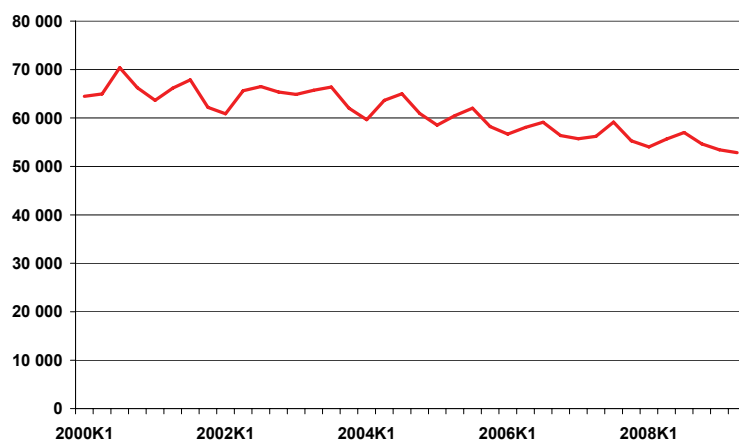
Antalet sysselsatta inom livsmedelsindustrin har minskat trendmässigt under hela 2000-talet. Enligt SCB:s kortperiodiska sysselsättningsstatistik har antalet anställda sjunkit med cirka 10 000 personer från 2000 till 2008. År 2007 och 2008 minskade antalet anställda med cirka 1000 personer per år vilket var en mindre minskning än under åren innan.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Enligt Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer från september är Livsmedelsindustrin en av få branscher där läget fortfarande betecknas som bra. Drygt 50 procent av de tillfrågade företagen tror på en ökad produktionsvolym under de tre kommande månaderna medan 20 procent tror på en minskad produktion.

Antalet anställda ser dock ut att minska i en högre takt 2009 jämfört med 2007 och 2008. Den kortperiodiska sysselsättningsstatistiken visar på en kraftigare minskning under första halvåret 2009 än under åren innan. I Konjunkturbarometern anger cirka hälften av de tillfrågade företagen att de tror på minskat antal anställda de närmaste tre månaderna. I september sköt också varselsiffran i höjden. Främsta skälet till det var att både Kronfågel och Scan aviserade stora neddragningar i samband med att man koncentrerar verksamhet som tidigare legat på olika orter.

Diagram A.19 Antal sysselsatta, Livsmedel, dryck och tobak,

Källa: SCB Kortperiodisk sysselsättningsstatistik

Förstärkningen av kronan kan komma att missgynna den svenska livsmedelsexporten men vi har ännu inte sett några effekter av det.

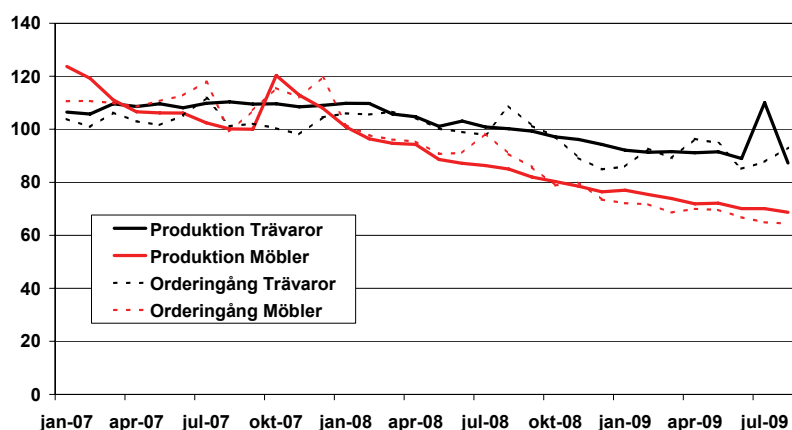
Livsmedelsindustrin bearbetar produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske till föda för människor och djur. I detta avsnitt innefattas även framställning av drycker och tobak i denna grupp.

A.10 Trävaror och möbler

Utveckling från 2007 fram till hösten 2009

Industriproduktionen av trävaror var stabil under hela 2007 men sjönk 12,1 procent andra kvartalet 2009 jämfört med andra kvartalet 2008. Bakom denna siffra döljer sig två helt olika utvecklingar; sågverk och hyvleri klarade sig relativt bra med en produktionsökning på 2,7 procent medan produktionen av trävaror exklusive sågverk och hyvleri sjönk med 24,2 procent.

Diagram A.20 Industriproduktion och orderingång, Trävaror och möbler, Index 2005=100

Källa: SCB

Den negativa utvecklingen för trävaror, exklusive sågverk och hyvleri, kan bland annat förklaras av att byggandet stannade upp under 2008. Bostadsbyggandet minskade med 45 procent första halvåret 2009 jämfört med motsvarande period 2008. Att sågverk och hyvleri trots detta lyckades hålla upp sin produktion beror till stor del på en ökad export, framför allt till länder i Nordafrika och Mellanöstern, tack vare försvagningen av den svenska kronan.

Produktionen av möbler har från slutet av 2007 utvecklats negativt. Under knappt två år, från oktober 2007 till augusti 2009, har industriproduktionsindex fallit med närmare 43 procent.

Den skakiga bostadsmarknaden påverkar även möbelindustrin. Att produktionen av möbler började falla redan under 2007 bedöms bero på tidigare höga räntorna. Många köper möbler med lånade pengar och möbelhandeln är därför en av de första branscherna att drabbas när konsumenterna blir försiktigare.

Utsikter för resten av 2009 samt 2010

Den svaga kronan har gett den svenska skogsindustrin konkurrensfördelar under lågkonjunkturen, inte minst för sågverken. Osäkerheten kring effekterna för sektorn när den svenska valutan bedöms stärkas mot dollarn och euron är stor. En annan osäkerhetsfaktor är utvecklingen vad gäller byggandet. Den kraftiga minskningen av bostadsbyggandet som skedde under 2008 bedöms fortsätta om än i minskad takt under 2009 och bedöms ligga kvar på ungefär samma nivå 2010.

Trävaror omfattar tillverkning av trävaror såsom sågat virke, kryssfäner, fäner, träförpackningar, golvplattor, takstolar och monteringsfärdiga hus. Gruppen omfattar inte möbeltillverkning. Möbler omfattar tillverkning av möbler och tillhörande produkter av alla slags material utom sten, betong och keramik.

www.fackeninomindustrin.se